

บทที่ 2

ในการพัฒนาชุมชนนั้น การให้การศึกษาแก่ประชาชนในท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่สำคัญที่สุด ที่จะทำให้ประชาชน สามารถนำความรู้จากการศึกษาไปใช้ในการพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและ พัฒนาสังคมให้เจริญขึ้น ซึ่งวิธีการให้การศึกษาแก่ประชาชนในท้องถิ่นนั้น มีหลายวิธีด้วยกัน เช่น การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษาเอนกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย

บุคลากรทางการศึกษาที่มีหน้าที่สำคัญที่สุดในการให้ศึกษาก็คือ ครู โดยเฉพาะครูมัธยมศึกษา ที่สอนอยู่ตามโรงเรียนมัธยมศึกษาในชนบททั่วประเทศ นับว่ามีบทบาทสำคัญในการให้การศึกษาแก่ประชาชนในชนบท เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น ครูมัธยมศึกษาในชนบทจึงเป็นบุคลากรที่สามารถจัดกิจกรรม หรือโครงการต่าง ๆ ในอันที่จะให้ความรู้ สนับสนุนส่งเสริม การบริการชุมชน ทั้งในด้าน การศึกษาและอาชีพ สังคม และวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การสาธารณสุข และ ด้านการเมือง การปกครอง

ดังนั้น เพื่อเป็นพื้นฐานตลอดจนประโยชน์ในการวิจัยเรื่อง "บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาในโครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม" ผู้วิจัยจึงได้ศึกษา เอกสาร และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 เอกสารเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

- 1.1 ความหมายของการพัฒนาชุมชน
- 1.2 ความสำคัญของการพัฒนาชุมชน และนโยบายในการพัฒนาชุมชนชนบทของประเทศไทย
- 1.3 การศึกษากับการพัฒนาสังคม และการพัฒนาชุมชน

ตอนที่ 2 เอกสารเกี่ยวกับ การพัฒนาคุณภาพชีวิต และสังคม

- 2.1 ความหมายของการพัฒนาคุณภาพชีวิต
- 2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาชุมชน และการพัฒนาคุณภาพชีวิต
- 2.3 การศึกษากับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

2.4 สารสำคัญของโครงการในการพัฒนาคุณภาพชีวิต และสังคมของประชาชน

ตอนที่ 3 เอกสารเกี่ยวกับ บทบาทครู และโรงเรียนในการพัฒนาชุมชน

3.1 โรงเรียน กับ ชุมชน

3.2 ครู กับ การพัฒนาชุมชน

ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 เอกสารเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

1.1 ความหมายของการพัฒนาชุมชน

คำว่า "การพัฒนาชุมชน" ประกอบด้วยคำ 2 คำ คือ "การพัฒนา" กับ "ชุมชน" ดังนั้น เพื่อช่วยในการพิจารณาความหมายของคำว่า "การพัฒนาชุมชน" ได้ชัดเจนยิ่งขึ้นจึงจะพิจารณา คำ 2 คำ ตามความหมายของแต่ละคำเสียก่อน

คำว่า "พัฒนา" (Development) ได้มี นักวิชาการหลายท่านให้ความหมายไว้แตกต่างกัน ดังนี้

ลิปปอนท์ เกตทัต (2526:10) ให้ความหมายว่า "การพัฒนา คือ กระบวนการที่กระตุ้นให้บุคคล และสังคม บรรลุถึงอุดมคติ และความประสงค์ซึ่งบุคคลในสังคมนั้นไม่เคยบรรลุถึง โดยการเรียนรู้ไม่หา และการประยุกต์ทัศนคติ ค่านิยมและทักษะต่าง ๆ แต่การเรียนรู้เพียงอย่างเดียว ก็ไม่เพียงพอที่จะพัฒนาได้ การพัฒนาต้องอาศัยวัตถุดิบ เงินทุน และเทคโนโลยีต่าง ๆ แต่วัตถุดิบ เงินทุน และเทคโนโลยี จะไม่บรรลุผลตามเป้าหมายได้ ถ้าไม่มีมนุษย์ที่มีความรู้ ความพยายามเรียนรู้มนุษย์ สิ่งเหล่านี้จึงเป็นหัวใจของการพัฒนา"

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2523: 5) ให้ความหมายไว้ว่า "การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง มีการวางแผนแน่นอน กำหนดไว้ล่วงหน้า ซึ่งทิศทางที่กำหนดขึ้นจะต้องเป็นของดี สำหรับกลุ่มคน หรือ ชุมชนที่สร้างขึ้น" คำว่า "พัฒนา" ตามความหมายในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง "ความเจริญเติบโต หรือ ความก้าวหน้า" (ราชบัณฑิตยสถาน 2521: 653)

อนันต์ เกตวงศ์ (2523: 2) ให้ความหมายไว้ว่า "การพัฒนา คือ การทำให้เกิดความเจริญเติบโต และเพิ่มอัตราให้สูงขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงระบบ เพื่อให้ระบบมีความสามารถในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ และความสามารถในการตัดสินใจ หรือกำหนดนโยบาย

ให้เกิดความเป็นธรรม ความยุติธรรม สิทธิเสรีภาพ และความพอใจแก่คนส่วนใหญ่และมี การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปตามความต้องการ หรือสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงด้าน อื่น ๆ ทั้งนี้จะต้องกระทำโดยมีการวางแผนที่ถูกต้องด้วย"

นอกจากนี้ นักวิชาการต่างประเทศ ได้ให้ความหมายของ "การพัฒนา" ไว้ หลายท่าน เช่น

นอร์แมน เจค็อบส์ (Norman Jacobs 1971: 9) ให้ความหมายของ "การ พัฒนา" คือ การเพิ่มขีดความสามารถของสังคม อย่างเต็มที่ โดยไม่คำนึงถึงข้อจำกัดของเป้าหมายในการพัฒนา และ โครงสร้างของสังคมที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ๆ

เฮ็ช โชคัค (S. Chodak 1973: 12-16) ได้สรุปความหมายของ "การพัฒนา" ไว้ว่า หมายถึงสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาหมายถึง กระบวนการที่เกิดขึ้นเองของวิวัฒนาการอย่างช้า ขององคกายัพ (Organism) ไปสู่ภาวะที่สูงขึ้น
2. การพัฒนา หมายถึง วิวัฒนาการจาก ภาวะที่ต่ำ ไปสู่ภาวะที่สูงขึ้น
3. การพัฒนา หมายถึง กระบวนการแปลงรูป (transformation) โครงสร้างและหน้าที่ (Structural-function) ขององค์การอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นผล ทำให้เกิดโครงสร้างที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และมีความเฉพาะเจาะจงมากขึ้น สมาชิก ของสังคมแต่ละสังคม มีความอิสระมากขึ้น

เดนนิส เอ กูลเล็ท (Denis A. Goulet 1968:299-300) ให้ความหมาย ว่า การพัฒนา คือ วิธีการอย่างหนึ่งที่ทำให้มนุษย์มีการดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างเป็นสุข โดยจะต้อง มีการจัดหาปัจจัยต่าง ๆ ให้มีเพิ่มขึ้นทั้งในเชิงปริมาณ และคุณภาพมีการปรับปรุงสภาพทางวัตถุที่ จำเป็นแก่การดำรงชีวิต ตลอดจนมีการดำเนินงานให้มนุษย์ มีอิสระเสรีจากการที่เป็นผู้ตกอยู่ใต้อำนาจของธรรมชาติ ความไม่รู้ความขาดแคลน และสิ่งอื่น ๆ ที่กีดตันเขา ที่ให้การดำรงชีวิต ชาติเกียรติยศ และชื่อเสียง

จากความหมายของ "การพัฒนา" ที่กล่าวมาแล้ว พอสรุปได้ว่า "การพัฒนา" หมายถึง การเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้า โดยมุ่งเน้นที่ การเปลี่ยนแปลงของ การดำรงชีวิตของมนุษย์ สภาพแวดล้อม และสังคมไปในทางที่ดีขึ้น อย่างมีทิศทาง

คำว่า "ชุมชน" ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายเอาไว้ดังนี้

ซีรวิคซ์ นิจเนตร (2528: 14) ให้ความหมายของ "ชุมชน" ว่า ชุมชนเป็น

สังคมประเภทหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วย ประชากรจำนวนหนึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน มีสถาบันทางสังคม และองค์การทางสังคมที่สามารถสนองความต้องการพื้นฐานของสมาชิกส่วนใหญ่ได้ โดยทั่วไปคนที่อยู่ในชุมชนเดียวกันมักมีผลประโยชน์ร่วมกัน มีความรู้สึกนึกคิด ประวัติความเป็นมา และสภาพความเป็นอยู่ที่คล้ายคลึงกัน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2523: 6) ได้ให้ความหมายของ "ชุมชน" ว่า หมายถึง องค์การทางสังคมอย่างหนึ่ง ที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่ง และปวงสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ได้ และสามารถแก้ไขปัญหาในชุมชนของตนเองได้

ริไล ตั้งจิตระสมคิด (2528: 4) ได้สรุปถึง ความหมายของ "ชุมชน" ว่า จะต้องมีส่วนประกอบดังนี้

1. ประชาชนหรือคน (People)
2. ความสนใจของคนรวมกัน (Common Interest)
3. อาณาบริเวณหรือพื้นที่ (Area)
4. การปฏิบัติต่อกัน (Interaction)
5. ความสัมพันธ์ของสมาชิก (Relationship) ที่ผูกพันให้อยู่ร่วมกันใน

ชุมชนนั้น

Carter V. Good (V. Good 1959: 113) ได้อธิบายความหมายของ คำว่า "ชุมชน" ว่า ชุมชนมีความหมายได้ 2 ประการ

1. หมายถึง กลุ่มคน ที่มีพื้นฐานของความสนใจร่วมกัน อาจจะรวมกันอยู่ในพื้นที่เดียวกัน หรืออยู่กระจัดกระจายคนละพื้นที่ก็ได้ เช่น ชุมชนของนักวิทยาศาสตร์ เป็นต้น
2. หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยร่วมกันในพื้นที่อันเป็นท้องถิ่นเดียวกัน มีประวัติศาสตร์ความเป็นมา และวัฒนธรรมเดียวกัน มีสภาพภูมิศาสตร์ที่ช่วยเกื้อกูลให้ประชาชนสามารถที่จะประกอบกิจกรรม ซึ่งประชาชนมีความสนใจร่วมกันได้ง่าย เช่น ประชาชนที่อยู่อาศัยในชนบท มีความสนใจร่วมกันเกี่ยวกับการเกษตร ก็สามารถมีกิจกรรมทางการเกษตรได้ง่ายกว่า เพราะอาศัยอยู่ในชนบท เป็นต้น

จากความหมายของคำว่า "ชุมชน" จึงพอสรุปได้ว่า ชุมชน คือ กลุ่มของประชาชนที่อาศัยอยู่ร่วมกัน ในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน มีความรู้สึกผูกพันในทางเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรมประเพณี หรือการดำรงชีวิต ที่มีแนวทางคล้ายคลึงกัน และเมื่อกลุ่มคนเหล่านั้นได้มีการอยู่อาศัยรวมกลุ่มกันแล้ว ก็จะถูกจัดว่าอยู่ใน "ชุมชน" เดียวกัน

ดังนั้น เมื่อรวมคำ 2 คำเข้าด้วยกัน คือ พัฒนา+ชุมชน จึงสามารถที่จะให้ความหมายของคำว่า "พัฒนาชุมชน" ได้ว่า การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่มีทิศทางและการวางแผน เพื่อเป็นการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงให้ชุมชนนั้น ๆ ให้มีสิ่งแวดล้อม และการดำรงชีวิตของประชาชนในชุมชนในทางที่ดีขึ้น

นอกจากนี้ จากการศึกษาความหมายของ "การพัฒนาชุมชน" ได้พบว่ามีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ดังต่อไปนี้

กระทรวงศึกษาธิการ (2525: 1) ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนในระเบียบว่าด้วยหน้าที่ของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท ปี 2525 ว่า การพัฒนาชุมชน คือ การยกระดับมาตรฐานการครองชีพ และสุขภาพอนามัยของประชาชนให้สูงขึ้น ส่งเสริมรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น

กรมพัฒนาชุมชน (2520: 3) ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนว่า คือ การพัฒนากำลังความคิด และความสามารถของบุคคลในการทำงานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐบาลกับประชาชน เพื่อปรับปรุงตนเอง และชุมชน ออกไปสู่ความเจริญ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการปกครอง

จรรยา สุภาพ (2521: 70) กล่าวถึงการพัฒนาชุมชนว่า คือ กระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยขอความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชน เพื่อปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการปกครองระบอบประชาธิปไตยของชุมชนนั้นให้เจริญยิ่งขึ้น

ศิริวัฒน์ นิเจนตร (2528: 33-34) กล่าวถึง ลักษณะสำคัญของการพัฒนาชุมชนเอาไว้ดังนี้

1. การพัฒนาชุมชน เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนล่วงหน้า หรือจงใจให้เกิดขึ้น มิใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากสมาชิกในชุมชนหรือบุคคลภายนอกชุมชนนั้น
2. การพัฒนาชุมชน เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีเป้าหมาย และทิศทางที่เป็นไปตามแผนหรือโครงการที่วางไว้
3. การพัฒนาชุมชน เป็นความพยายามที่จะทำให้คนหรือชุมชนนั้นมีความเจริญขึ้นในทุก ๆ ด้าน โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญอยู่ที่ตัวประชาชน จึงต้องมีการพัฒนาความรู้

ความสามารถ และทัศนคติของคนในชุมชนให้ความร่วมมือกัน หรือเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกสาขาด้วยความสมัครใจ

4. การพัฒนาชุมชนมีลักษณะเป็นการช่วยเหลือตนเอง ของคนในชุมชนนั้น ๆ ทั้งในด้านความคิดริเริ่ม แรงงาน วัสดุ ทรัพย์สิน เพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตน เมื่อใดเกินขีดความสามารถคนในชุมชน รัฐบาลจะเข้ามาให้การช่วยเหลือและสนับสนุนตามความจำเป็น

5. การพัฒนาชุมชน เป็นการพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ และครอบคลุมกิจกรรมในทุก ๆ ด้าน ทั้งนี้เพราะปัญหาของชุมชนเกิดจากสาเหตุหลายประการ ไม่อาจแก้ไขได้โดยวิธีการอันใดอันหนึ่ง หรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะ แต่จะต้องเป็นการประสานงานของทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ด้วยวิธีการหลายอย่างหลายประการจึงจะประสบผลสำเร็จได้

6. การพัฒนาชุมชน ต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีดุลยภาพระหว่างด้านต่าง ๆ เช่น ด้านวัตถุ และ ด้านจิตใจ เพื่อให้สามารถดำรงความมั่นคงของชุมชนไว้ได้ ไม่เกิดข้อขัดแย้ง หรือเกิดความล่าช้าทางวัฒนธรรม เนื่องจากวัตถุเจริญรวดเร็วกว่าจิตใจ หรือความรู้สึกนึกคิดของคนในชุมชน

7. การพัฒนาชุมชน แม้จะเริ่มขึ้นภายในท้องถิ่น แต่ก็ต้องมีวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับนโยบายพัฒนาประเทศโดยส่วนรวม เพื่อที่จะสามารถรับการสนับสนุนจากรัฐบาลด้วยดี และช่วยให้การพัฒนาประเทศเป็นไปตามเป้าหมาย

8. การพัฒนาชุมชน จำเป็นต้องพิจารณาถึงลักษณะของสังคม ประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นหลัก โดยอาศัยกระบวนการหรือแนวทาง ของระบอบประชาธิปไตย เป็นพื้นฐานในการดำเนินงาน

นอกจากนี้ ความหมายของการพัฒนาชุมชน ที่องค์การสหประชาชาติ (U.N., Department of Economic Social Affairs 1963: 4) ยึดถือเป็นมาตรฐานและใช้กันอย่างแพร่หลาย คือ การพัฒนาชุมชน เป็นกรรมวิธี (Process) ซึ่งดำเนินไปด้วยกำลังของประชาชนเอง กับ เจ้าหน้าที่ของรัฐบาล เพื่อที่จะปรับปรุงสภาพของเศรษฐกิจสังคม และ วัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ ให้เจริญยิ่งขึ้น และผสมผสานชุมชนเหล่านั้น เข้าไปเป็นชีวิตของชาติ และเพื่อทำให้ประชาชนสามารถอุทิศตนเอง เพื่อความก้าวหน้าของประเทศชาติได้อย่างเต็มที่

จากความหมายของ "การพัฒนาชุมชน" ดังกล่าว อาจสรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชน หมายถึง กระบวนการหรือวิธีการต่าง ๆ ที่มุ่งที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนในชุมชนให้ดีขึ้นในทุก ๆ ด้าน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ

สังคม วัฒนธรรม การศึกษา สาธารณสุข วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การเมืองการปกครอง โดยมุ่งที่ความต้องการของชุมชนเป็นสำคัญ อีกทั้งต้องอาศัยความร่วมมือจากประชาชนในชุมชน เป็นอย่างดี การพัฒนาชุมชนจึงประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ได้

1.2 ความสำคัญของการพัฒนาชุมชน และนโยบายในการพัฒนาชุมชนของประเทศไทย

ก. ความสำคัญของการพัฒนาชุมชน

ความสำคัญของการพัฒนาชุมชนต่างก็เป็นที่ยอมรับ ของนานาประเทศว่า เป็นหนทางที่สำคัญที่สุดในการที่จะพัฒนาประเทศของตนให้เจริญขึ้น เมื่อเกิดปัญหาต่าง ๆ ภายในประเทศ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความยากจน ปัญหาความไม่รู้ หรือ ปัญหาด้านสุขภาพอนามัย ดังนั้น เมื่อต้องการจะแก้ปัญหาดังกล่าว ประเทศเหล่านั้นก็ต้องหาวิธีการที่จะพัฒนาชุมชนให้สำเร็จ ทั้งนี้เพราะการพัฒนาชุมชน จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนให้ดีขึ้น ให้คนได้พัฒนาสังคมให้ ดีขึ้น รู้จัก การพัฒนาการดำรงชีวิตของตนให้ดีขึ้น ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ก็คือ ๗ หมวดไป

ปัจจุบันจะเห็นได้ว่า ประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนา เช่น ประเทศไทย ต่างก็มีความเห็นตรงกันว่า ปัญหาสำคัญที่ควรให้ความสนใจ ปรับปรุงแก้ไข อย่างรีบด่วนก็คือ ปัญหาความไม่รู้ ความเจ็บป่วย และความยากจนของประชาชน โดยเฉพาะ ปัญหาความยากจนในเขตชนบท เพราะผลการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาแสดงให้เห็นชัดเจนว่า ปัญหาความยากจนเป็นปัญหาด้านโครงสร้างที่สำคัญประการหนึ่ง ซึ่งมาตรการและโครงการ ต่าง ๆ ทั้งในฝ่ายของรัฐบาล และเอกชน ยังไม่สามารถคลี่คลายปัญหาได้เท่าที่ควร (โอสิต บันเปียมรัษฎ์ 2524: 220) ดังนั้นการพัฒนาชุมชนจึงเป็นวิธีการที่ดีที่สุด เพราะเป็นวิธีที่ค่อยทำ ค่อยไป สร้างความเจริญทางวัตถุพร้อม ๆ กับการพัฒนาตัวคนควบคู่กันไป ป้องกันไม่ให้เกิด ความเหลื่อมล้ำระหว่างคนกับวัตถุ อันจะเป็นการป้องกันปัญหานานาประการไปในตัว (สัญญาวิวัฒน์ 2523: คำนำ)

ในการพัฒนาชุมชนเป็นเรื่องการหาวิธีที่จะจัดปัญหาในชุมชนโดยมีการ กำหนดเป้าหมาย และทิศทางดังกล่าวไว้ ซึ่งอาจมีรูปแบบ และวิธีการแตกต่างกันออกไป แต่วิธีการเหล่านี้จะมุ่งพัฒนาคนให้คนช่วยเหลือตนเอง และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เนื่องจาก ในการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ชนบท มีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาประชาชนในชนบทให้มีความขยันและเชื่อมั่นในการช่วยเหลือตนเองเพื่อร่วมรับผิดชอบในการพัฒนาชุมชนของตนทั้งในด้าน เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และสังคม โดยขอความร่วมมือจากหน่วยงานราชการและ

เอกชนในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชน (กรมพัฒนาชุมชน กองส่งเสริมและเผยแพร่ 2526: 1-2) วิธีนี้จึงน่าจะเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้ เพราะการพัฒนาชุมชนนั้นเป็นการเสริมสร้างรากฐานความเจริญมั่นคงให้แก่ประเทศ และเป็นการปูพื้นฐานอันสำคัญยิ่งในการพัฒนาทุกด้าน (บุญศรี แก้วคำศรี และ มนตรี ขอรัตน์ 2525: 16) ดังนั้นรัฐบาลจึงได้กำหนดให้การพัฒนาชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ เมื่อปี 2504 เป็นต้นมา ซึ่งเนื้อหาของการพัฒนาสรุปได้ดังนี้ คือ

1. การพัฒนาด้านวัตถุ คือ การสร้างความเจริญให้แก่ชุมชน ในสิ่งที่เห็นชัดเจน เช่น การส่งเสริมระบบการชลประทาน ระบบการขนส่ง การคมนาคม
2. การพัฒนาด้านจิตใจ คือ การสร้างความเจริญให้แก่ชุมชน โดยให้การศึกษอบรมแก่ประชาชน ซึ่งเป็นส่วนประกอบสำคัญของชุมชนในรูปของการให้การศึกษา ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการแก่บุคคลเพื่อที่จะให้บุคคลเหล่านี้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพเพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศต่อไป (ชนิตา รัชกุลเมือง 2526: 117)

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นสิ่งที่สำคัญประการหนึ่งที่จะต้องทำควบคู่ไปกับการพัฒนาประเทศ เพราะในทุก ๆ ประเทศ โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนาต่างก็ ต้องประสบปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคในการพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา สาธารณสุข สังคม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การเมืองและการปกครอง ดังนั้น รัฐบาลของประเทศนั้น ๆ จึงต้องกำหนดนโยบายในการพัฒนาชุมชนให้สามารถพัฒนาไปในทุก ๆ ด้าน ตามสภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งถ้าการพัฒนาชุมชนประสบผลสำเร็จแล้ว ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ ก็จะลดน้อยลง ทำให้การพัฒนาประเทศประสบผลสำเร็จไปด้วย

ข. นโยบายในการพัฒนาชุมชนชนบทของประเทศไทย

การพัฒนาชุมชนชนบทในประเทศไทย ได้มีมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน และได้ดำเนินงานพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งของภาครัฐบาลและเอกชน ได้ร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนดังกล่าว (พรศักดิ์ อาษาสุจริต 2531: 41) โดยเฉพาะชุมชนชนบทมีความจำเป็นมาก เพราะชนบทอยู่ไม่ได้ เมืองก็อยู่ไม่ได้ (ควัน ชาวหนู 2531: 21) ด้วยเหตุนี้การพัฒนาชุมชนชนบท จึงเป็นนโยบายหลักที่สำคัญยิ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 อันสืบเนื่องมาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 แต่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 จะปรับปรุง

กลยุทธ์ เป้าหมาย ตลอดจนมาตรการต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดียิ่งขึ้น สำหรับแนวทางในการพัฒนาที่อยู่ 4 ประการ คือ

1. การพัฒนาปัจจัยขั้นพื้นฐานทางด้านการผลิต และการตลาดในชนบท
2. การเพิ่มประสิทธิภาพและความสามารถของรัฐในการแก้ไขปัญหาของชาวชนบท
3. การปรับปรุงกลไกการบริหารงานพัฒนาชนบทให้มีการฉีกกำลังทุก ๆ อย่าง เป็นระบบครบวงจร
4. การเพิ่ม การมีส่วนร่วมขององค์กรประชาชน และภาคเอกชนในการพัฒนาชนบท (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ม.ป.ป.: 342:343)

สำหรับทิศทางของแผนพัฒนาชนบทในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 มีลักษณะเด่นอยู่ 2 ประการ คือ

1. มุ่งเน้นให้มีการขยายขอบเขตการพัฒนาชนบทให้ครอบคลุมทั่วประเทศ โดยจะนำเอาปัญหาของคนในชนบทที่เผชิญอยู่จริงมากำหนดพื้นที่ปฏิบัติการ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาพื้นฐานด้านความยากจน ความเจ็บไข้ได้ป่วย ความไม่รู้ และปัญหาในด้านการผลิตและการตลาด ซึ่งส่งผลกระทบต่อรายได้ และการสร้างงานเป็นอย่างมาก
2. มุ่งเน้นให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการแก้ไข ปัญหาของตนเอง และชุมชนให้มากขึ้น ทั้งนี้เพื่อลดบทบาท และกิจกรรมทางภาครัฐลงในส่วนที่ประชาชนสามารถที่จะดำเนินการเองได้ และช่วยตนเองได้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2529: 40)

ในรัฐบาลชุดปัจจุบัน พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรี ก็ได้กล่าวถึง แนวทางในการพัฒนาชนบท 4 ประการ ดังนี้

1. รัฐบาลให้ความสำคัญอย่างสูงกับการพัฒนาชนบท โดยจะกระจายความเจริญทางเศรษฐกิจไปสู่ภูมิภาคต่าง ๆ ให้ทั่วถึง เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน และการกระจายรายได้ให้เป็นที่ไปอย่างต่อเนื่องและจริงจัง
2. ในการดำเนินงานด้านพัฒนาชนบท ให้ทุกฝ่ายยึดการทำงานภายใต้ระบบ การพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.) ที่ใช้อยู่ปัจจุบันเป็นหลัก

3. ขอให้ทุกฝ่ายมีเจตนารมณ์ในการช่วยเหลือพี่น้องชาวชนบท ไม่ว่าจะเป็ฝ่ายทหาร พลเรือน หรือภาคเอกชน ได้ร่วมมือกันอย่างจริงจัง เพื่อให้เกิดพลังในการทำงาน ซึ่งปัจจุบันรัฐบาลได้รวมโครงการต่าง ๆ เข้ามาอยู่ภายในระบบ กชช. ทั้งหมด เช่น โครงการอีสานเขียว หรือโครงการพัฒนาชนบทของภาคเอกชน เป็นต้น เพื่อให้เกิดเอกภาพในการปฏิบัติงาน

4. ขอให้ร่วมมือกันเพื่อประสิทธิภาพ และคุณภาพในการทำงานให้มากขึ้น (พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ 2531: 2)

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาชุมชนนั้นจะประสบผลสำเร็จได้จะต้องร่วมมือกันทุกฝ่าย ทั้งภาครัฐบาล เอกชน และประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งความร่วมมือของประชาชนในท้องถิ่นถือว่าเป็นกุญแจดอกสำคัญ ในการพัฒนาชุมชน โดยได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ โดยกำหนดความรับผิดชอบในหน่วยงานของ 5 กระทรวงหลัก คือ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงอุตสาหกรรม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2530: 40)

กระทรวงศึกษาธิการ นับว่ามีบทบาทสำคัญหน่วยงานหนึ่งในอันที่จะพัฒนาคุณภาพของประชาชนให้มีความรู้ความสามารถ โดยเฉพาะประชาชนในชนบท ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนในชนบทจะได้นำเอาความรู้ความสามารถไปพัฒนาชุมชนชนบทของตนเอง ดังนั้นแนวทางที่กระทรวงศึกษาธิการ เน้นในเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท มี 2 แนวทางที่สำคัญ คือ

1. การพัฒนาคุณภาพของประชาชนในชนบท เพื่อพัฒนาทางด้านสังคม โดยให้ประชาชนมีสุขภาพอนามัยดี มีศีลธรรม จริยธรรม และคุณธรรมที่ดี มีความรู้ความเข้าใจในสิทธิหน้าที่ความรับผิดชอบของพลเมืองดีที่มีต่อประเทศชาติ มีความรักหวงแหนแผ่นดิน และสร้างพื้นฐานความรู้ ทักษะในการประกอบอาชีพ

2. การส่งเสริมการรู้หนังสือ และการใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวัน เพื่อให้คงสภาพการรู้หนังสือ การให้ความรู้วิชาสามัญและวิชาชีพ แก่กลุ่มเป้าหมายในชนบทให้มีความสามารถที่จะปรับปรุง ฐานะความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น โดยมุ่งที่กลุ่มบุคคลเป้าหมายนอกระบบโรงเรียนเป็นอันดับแรก กลุ่มเป้าหมายในระบบโรงเรียนเป็นอันดับรอง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2530: 4, 6)

จะเห็นว่า กระทรวงศึกษาธิการ เป็นกระทรวงหนึ่งที่มีส่วนรับผิดชอบในการพัฒนาชุมชน ทั้งนี้ด้วยการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เป็นสถาบันที่ทำหน้าที่พัฒนาคุณภาพ

ชีวิตและสังคม ด้านการถ่ายทอดวัฒนธรรม และสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่สังคม โดยเฉพาะในปัจจุบันได้มีการมองเห็นประโยชน์ของการศึกษา ในการพัฒนาสังคมมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เห็นได้จากนโยบายของการจัดการศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (2530-2534) ข้อหนึ่งว่า "ส่งเสริมทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม การบริการทางวิชาการแก่ชุมชน และทำหน้าที่เป็นศูนย์บริการทางวิชาการทางด้าน อาชีพ ศิลป วัฒนธรรม นันทนาการและข่าวสารแก่ชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2529: 28)

สรุปแล้ว นโยบายของการพัฒนาชนบทของประเทศไทย เป็นนโยบายสำคัญนโยบายหนึ่งในการที่จะพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ดังจะเห็นได้จากนโยบายในการพัฒนาชนบทได้ถูกกำหนดเป็นสาระสำคัญในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 1 เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบันแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) การพัฒนาชนบทก็ได้ถูกกำหนดเป็นนโยบายหลักสำคัญในการพัฒนาประเทศ เช่นเดียวกัน และแนวโน้มต่อไปในอนาคตทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (2535-2539) การพัฒนาชนบทย่อมจะเป็นสาระสำคัญที่ถูกกำหนดในแผนฯ อย่างแน่นอน ตราบใดที่ชนบทไทยยังมีปัญหาต่าง ๆ นานาประการ แต่ทั้งนี้นโยบายการพัฒนาชุมชนอาจจะแตกต่างกันออกไปตามสถานการณ์ สภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และองค์ประกอบต่าง ๆ อีกมากมาย

1.3 การศึกษากับการพัฒนาสังคม และการพัฒนาชุมชน

ก่อนที่จะศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการพัฒนาสังคมและการพัฒนาชุมชนมาพิจารณาถึงความหมายของ "การศึกษา" เสียก่อน

รัตนา ตุงคสวัสดิ์ (2528: 32) ได้สรุปความหมายของการศึกษาว่า หมายถึง กระบวนการพัฒนามนุษย์ หรือ ชีวิตของมนุษย์ ให้มีความเจริญในด้านต่าง ๆ อันเป็นองค์ประกอบของมนุษย์ รวมทั้งความสามารถ ทักษะ คุณค่า พฤติกรรม และอื่น ๆ การศึกษาเป็นกระบวนการทางสังคม ที่เกิดขึ้นท่ามกลางความสัมพันธ์ของกลุ่ม และบุคคล ในการให้การศึกษจะต้องมีการเลือกสรร และควบคุมสิ่งแวดล้อมเพื่อให้มนุษย์มีโอกาสที่ดีที่สุด ได้สิ่งที่ดีที่สุดในดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง มีคุณค่า เป็นที่พึงปรารถนาของสังคม

คาร์เตอร์ วี กู๊ด (V. Good 1959: 145) ได้ให้ความหมายของ "การศึกษา" ว่า คือ

1. ผลรวมของกระบวนการทั้งหมดที่บุคคลนำมาพัฒนาความสามารถทัศนคติ และพฤติกรรมต่าง ๆ ที่มีคุณค่าเป็นที่พึงปรารถนาในสังคมที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่
2. การศึกษาคือ กระบวนการทางสังคมที่เลือกสรร และควบคุมสิ่งแวดล้อมซึ่งมีอิทธิพลทำให้บุคคลได้รับความสามารถทางสังคม และได้รับการพัฒนาอย่างดีที่สุด

จากความหมายของ "การศึกษา" ข้างต้นดังกล่าว พอจะสรุปได้ว่า การศึกษา หมายถึง กระบวนการทางสังคมที่มีจุดมุ่งหมายที่พัฒนาคนในสังคมนั้น ๆ เพื่อให้คนในสังคมได้มีความรู้ ความสามารถในทุก ๆ ด้าน เป็นคนที่สังคมต้องการเพื่อที่จะใช้ความรู้ความสามารถนั้นพัฒนาสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ และสามารถสร้างความเป็นปึกแผ่นของสังคม ทำให้สังคมดำเนินไปด้วยความสงบเรียบร้อย เจริญก้าวหน้าตามความมุ่งหมายของแต่ละสังคม เนื่องจาก "สังคม" และ "ชุมชน" มีความหมายใกล้เคียงกันมาก ดังนั้น เราจึงศึกษาถึงความหมายของคำว่า "สังคม" ดังต่อไปนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (ราชบัณฑิตยสถาน 2525: 790) ได้ให้ความหมายของคำว่า "สังคม" ว่า หมายถึง คนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามระเบียบกฎเกณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน

บรรพต วีระสัย (2520: 41) กล่าวว่า สังคม ได้แก่ กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างถาวร มักมีความสนใจร่วมกัน หรือคล้าย ๆ กันอยู่ในพื้นที่เดียวกัน มีวิถีชีวิตร่วมกัน และมีความรู้สึกว่าเป็นกลุ่มเดียวกัน

สนธิ คชสิทธิ์ (2527: 10) กล่าวว่า สังคมคือ การที่คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง จะมากหรือน้อยก็ตามอาศัยอยู่ร่วมกัน มีวิถีการดำเนินชีวิตคล้าย ๆ กัน และมีการพึ่งพาอาศัยกันในกลุ่มชน ถ้าคนในสังคมใดเลิกละทิ้งพาอาศัยกันคือต่างคนต่างดำเนินชีวิต ตามความรู้สึกนึกคิดของตน ถึงแม้จะอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน ก็ไม่ถือว่าเป็นสังคม

จากความหมายของ คำว่า "สังคม" ข้างต้น พอจะสรุปได้ว่า สังคมประกอบไปด้วย คนที่เรียกว่าสมาชิกในสังคมนั้น ๆ ที่ต้องมีการอยู่อาศัยร่วมกันในอาณาเขตเดียวกันและมีลักษณะอื่น ๆ ดังต่อไปนี้

1. มีวัฒนธรรม ประเพณีคล้ายคลึงกัน
2. คนในสังคมต้องมีความสัมพันธ์กัน เพราะอยู่ในอาณาเขตบริเวณเดียวกันอยู่ร่วมกัน

3. คนแต่ละคนในสังคมจะต้องมีการพึ่งพาอาศัยกัน มีการดำเนินชีวิต หรือการดำรงชีวิตที่คล้ายคลึงกัน ทุกคนอยู่เพื่อทำให้สังคมเป็นปึกแผ่น

4. สังคมประกอบไปด้วย สถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันครอบครัว สถาบันการเมือง การปกครอง เป็นต้น แต่ละสถาบันในสังคม จะเป็นเพียง องค์ประกอบของสังคม โดยมีคนในสังคมดำรงรักษาติดต่อสถาบันเหล่านี้เพื่อความ เป็นปึกแผ่น ของสังคม

5. ลักษณะของสังคมต้องมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมแก่ชนรุ่นหลัง โดยยึด คุณค่าประโยชน์ของสถาบันทางสังคมต่าง ๆ เป็น ตัวถ่ายทอด

แฟร์ ชายร์, เฮนรี และ แพรต (Fairchild, Henry and Pratt 1961: 52) ได้กล่าวถึง ความสัมพันธ์ของชุมชนกับสังคม ในหนังสือ Dictionary of Sociology and Related Sciences ว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มย่อยที่มีลักษณะของสังคม แต่เล็กกว่า มีขอบเขต น้อย มีการประสานประโยชน์ร่วมกัน สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะของชุมชน คือ ขอบเขตหรือ อาณาเขต มีประชาชนคุ้นเคยกันติดต่อสัมพันธ์กันโดยตรง มีความสัมพันธ์กันอย่างมั่นคง แสดงให้ เห็นถึงการแยกจากชุมชนใกล้เคียง หรือกลุ่มอื่นที่อยู่ใกล้เคียง ชุมชนมีลักษณะของการพึ่งตนเอง อาศัยตนเองในขอบเขตที่จำกัดกว่าสังคม และมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับใกล้เคียงที่ เห็นอกเห็นใจ กันมากกว่าสังคม มีหลายสิ่งหลายอย่าง ที่ผูกพันกันที่อยู่ในชุมชนเดียวกันเป็นพิเศษ เช่น ชาติพันธุ์ สัญชาติเดิมหรือศาสนา

ส่วน "สังคม" คือ กลุ่มคนร่วมกันเพื่อทำประโยชน์ที่สำคัญหลายอย่างรวมถึงเพื่อ ความเป็นอยู่ที่ดีสมบูรณ์ยิ่งขึ้นของสังคม สังคมมีความหมายรวมถึงชุมชนด้วย

นอกจากนี้ สุวัฒน์ มุทฺธเมธา (2524: 5) ได้กล่าวสรุปถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน กับสังคมว่า ชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ชุมชนจะมีสมาชิก สมาชิกแต่ละคนมีบทบาทหน้าที่ ประกอบภารกิจต่าง ๆ ตามพื้นฐานความสามารถ ความต้องการและความจำเป็นของตน ชุมชน มีสถาบันต่าง ๆ ขึ้น ทำหน้าที่ในอันที่จะทำให้กระบวนการดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างมีระเบียบ แบบแผน เป็นแนวปฏิบัติของมวลสมาชิกทั้งหลาย มีการประสานเชื่อมโยงติดต่อกัน ชุมชนมี วัฒนธรรม ทั้งวัฒนธรรมที่เหมือนกัน หรือสัมพันธ์กันกับสังคมใหญ่ คือ ประเทศชาติ และวัฒนธรรม จำเป็นเฉพาะของชุมชนนั้น ๆ ซึ่งวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนใด ถิ่นใด ภาคใด

ก็ถือปฏิบัติไปตามปทัสฐานของสังคมในนั้นภาคนั้น เพื่อผูกพันสมาชิกของสังคมนั้น ๆ ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความรู้สึกผูกพันกัน ทำให้สังคมนั้นมีความมั่นคงยิ่งขึ้น

จากความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน และสังคมดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน และมีอิทธิพลต่อกันเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ในการพัฒนาชุมชนจะมีคนในชุมชนเป็นแกนนำในการพัฒนานั้น เมื่อชุมชนมีการพัฒนา สังคมก็ย่อมมีความเจริญรุ่งเรืองไปด้วย แต่อย่างไรก็ตาม ก่อนที่สังคมจะเจริญรุ่งเรืองได้ สังคมก็ต้องมีการพัฒนาเช่นเดียวกับชุมชน คนในสังคมจะเป็นแกนในการพัฒนาสังคม เพราะสังคมจะอยู่ได้จะต้องอาศัยสมาชิกในสังคมช่วยกันค้ำจุนให้มั่นคงเป็นปึกแผ่น ดังนั้นความจำเป็นอย่างหนึ่งที่สำคัญในสังคมก็คือ การพัฒนาสังคม เมื่อสังคมกับชุมชนมีความสัมพันธ์กันดังกล่าว การพัฒนาชุมชนและการพัฒนาสังคมย่อมมีความสัมพันธ์โยงใยกันด้วย ดังได้กล่าวไว้ในเรื่อง ความหมายของการพัฒนาชุมชนไปแล้ว เราจะพิจารณาถึงความหมายของการพัฒนาสังคม ตามที่นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

ในการพัฒนาสังคม สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2527: 87-89) ได้กล่าวถึง การพัฒนาในด้านการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา ศาสนา ครอบครัว และสาธารณสุข และได้อธิบายถึงการพัฒนาด้านต่าง ๆ ไว้ด้วย กล่าวโดยสรุปดังนี้

1. การพัฒนาด้านการเมือง มีเป้าหมายในการส่งเสริมให้ประชาชน ได้รู้จักสิทธิหน้าที่ของตนตามระบอบการปกครอง ในฐานะเป็นพลเมืองของประเทศ
2. การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ มีเป้าหมายในการเพิ่มและผลิตรายได้ของประชาชน ให้สูงขึ้นอย่างทั่วถึง เพิ่มงานอาชีพ และการทำงานให้ประชาชนมีงานทำมากขึ้น จนสามารถยกระดับการครองชีพของตนให้สูงขึ้น
3. การพัฒนาด้านศาสนา มีเป้าหมายในการทำให้ประชาชนยึดหลักเหตุผลมากขึ้น มีบรรทัดฐานค่านิยม ความเชื่อ และสัญลักษณ์ที่เหมาะสมสอดคล้องกับสังคมสมัยใหม่มากขึ้น
4. การพัฒนาสถาบันครอบครัว มีเป้าหมายในการให้ครอบครัวมีขนาดไม่โตเกินไป ทุกคนในครอบครัวมีลานามัยดี ปฏิบัติหน้าที่ในครอบครัวดี เป็นพลเมืองดีและมีความสามัคคีปรองดองกัน
5. การพัฒนาด้านสาธารณสุข มีเป้าหมายหลักในการทำให้ประชาชนมีสุขภาพ-ลานามัยดี และการมีชุมชนที่สะอาดถูกสุขลักษณะ ไม่เป็นแหล่งเพาะเชื้อโรคและบั่นทอนสุขภาพอนามัยต่อผู้อยู่อาศัย

จากความหมายของการพัฒนาสังคมข้างต้น พอจะสรุปได้ว่า สังคมใดสังคมหนึ่ง ต้องมีสมาชิกภายในสังคม ดังนั้นการทำให้สังคมน่าอยู่ มีความมั่นคงเป็นปึกแผ่น สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมได้ สังคมจึงไม่มีการหยุดนิ่ง สังคมจึงต้องมีการพัฒนาตลอดเวลา โดยมีสมาชิกในสังคม เป็นแกนนำในการพัฒนานั้น

ในการพัฒนาสังคมและการพัฒนาชุมชนนั้น สิ่งแรกที่ต้องกระทำ คือ การพัฒนาคุณภาพของคน การพัฒนาคุณภาพของคนนั้น ต้องให้การศึกษาแก่คน เพราะการให้การศึกษาและอบรมจะเป็นตัวกำหนดคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์ ในสังคมที่มีระดับการพัฒนาสูงระดับการศึกษาของประชากรจะสูงกว่าสังคมที่มีระดับการพัฒนาต่ำกว่า (สมยศ ท่งหว่า 2529: 123) เพราะการศึกษานั้นเป็นสถาบันสำคัญที่เป็นรากฐาน และเป็นตัวส่งเสริมการพัฒนาประเทศทุก ๆ ด้าน ทั้งในด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมือง (รัตนา ตุงคสวัสดิ์ 2528: 195) ดังที่ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2527: 87-89) ได้กล่าวถึงบทบาทและความสัมพันธ์ของการศึกษา และการพัฒนาสังคม สรุปได้ดังนี้

1. การพัฒนาด้านการเมือง การศึกษาต้องมีบทบาทในการให้ความรู้ และสร้างพฤติกรรมทางการเมืองให้แก่ประชาชน เพื่อเป็นพลเมืองของประเทศ พลเมืองที่ได้รับการพัฒนาดังกล่าวก็สามารถช่วยพัฒนาการเมือง และพัฒนาประเทศต่อไป
2. การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ การศึกษามีบทบาทในการให้การศึกษาแก่คนเพื่อให้สามารถประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งย่อมเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไปด้วยการศึกษา ทำให้คนรู้จักดำรงชีวิตอย่างถูกต้อง ถ้าการพัฒนาทำให้เศรษฐกิจเจริญก้าวหน้า สังคมก็จะมีความสามารถในการจัดสรรเงินมาเพื่อใช้ในการศึกษาได้มาก ทำให้การศึกษามีคุณภาพและกระจายได้ทั่วถึง
3. การพัฒนาด้านศาสนา การศึกษามีหน้าที่ในการอบรมบ่มนิสัย ให้คนมีคุณธรรม สังคมก็จะสงบสุข พลเมืองก็จะสำนึกในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ทำให้สังคมก้าวหน้าและมีสันติสุข
4. การพัฒนาสถาบันครอบครัว สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันที่มีบทบาทในการอบรมขัดเกลาผู้เยาว์หรือการให้สังคมประภคต การที่การพัฒนาสังคมคำนึงถึงการพัฒนาครอบครัว ย่อมเป็นการดำเนินงานพัฒนาในทิศทางที่ถูกต้อง ถ้าครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยสังคมเล็ก ๆ แต่เป็น

หน่วยแรกของชีวิตของชีวิตมนุษย์ ถ้าได้รับการพัฒนา และปลอดปัญหาหรือมีปัญหาน้อยที่สุด เด็กก็
จะมีการพัฒนาโดยไม่มีปัญหามากนัก ทำให้เป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของสังคม และสามารถช่วยพัฒนา
สังคมได้ในที่สุด

5. การพัฒนาสาธารณสุข ถ้าการสาธารณสุขดี ประชาชนก็จะมีสุขภาพอนามัยดี
ทำให้การศึกษาสามารถพัฒนาสติปัญญาให้เจริญงอกงามได้ และทำให้บุคคลสามารถประกอบ
อาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำความเจริญแก่สังคม นอกจากนี้การศึกษาย่อมมีบทบาทในการ
ปลูกฝังความเข้าใจ และอุปนิสัยเด็ก และประชาชนในด้านสาธารณสุข และเพื่อให้เผยแพร่
ต่อไปด้วย

นอกจากนี้ องค์การวิชาชีพครู อันได้แก่ สมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย ครูสภา
ฯลฯ ได้ยอมรับร่วมกันว่า การศึกษาเป็นเครื่องมืออันสำคัญยิ่งประการหนึ่งต่อการพัฒนาประเทศ
ที่จะต้องกระทำโดยเร่งด่วน คือ การพัฒนาชนบท ซึ่งเป็นความเห็นที่ตรงกับนโยบายของรัฐบาล
ซึ่งรัฐบาลได้เห็นว่า การพัฒนาประเทศไทยนั้น จะต้องดำเนินการพัฒนาชนบทเป็นงานริบด่วน
(ชม ภูมิภาค 2528: 1) ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการพัฒนาชุมชน หรือการพัฒนา
สังคมนั้น รัตนา ตุงคสวัสดิ์ (2528: 145) ได้สรุปว่า การศึกษามีบทบาทและมีความสัมพันธ์กับ
การพัฒนาสังคมทุกด้าน การพัฒนาการศึกษาเองก็มีเป้าหมายหลักในการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจ
การเมืองและวัฒนธรรม ในการพัฒนาการศึกษาจะต้องพัฒนาทั้งบุคคลที่ทำหน้าที่ในการจัดและ
ดำเนินงานทางการศึกษา และประชาชนที่ได้รับการศึกษา การศึกษาจะต้องช่วยพัฒนาคนให้
สามารถพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพชีวิตที่สูงขึ้น รวมทั้งจะต้องพัฒนาความเชื่อ และค่านิยมทางการ
ศึกษาให้เป็นไปอย่างถูกต้อง ให้เอื้ออำนวยความเป็นไทย และความเจริญก้าวหน้าของสังคม

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การศึกษามีบทบาทและมีความสัมพันธ์อย่างมากต่อ
การพัฒนาสังคม และการพัฒนาชุมชน กล่าวคือ ในกระบวนการพัฒนาทั้งหมด มนุษย์เป็นกำลัง
สำคัญของการพัฒนานอกจากปัจจัยอื่น ๆ การพัฒนามนุษย์เริ่มต้นจากสถาบันครอบครัว บิดา
มารดา มีหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนเด็ก ให้เด็กมีความรู้ มีการพัฒนา เมื่อโตขึ้นก็จะสามารถ
ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ การศึกษาแบบดังกล่าวที่เรียกว่า การให้การศึกษาแบบสังคมประยุกต์
แต่การให้การศึกษาแบบนี้ ก็เป็นเพียงพื้นฐานของความรู้เท่านั้น ดังนั้นระบบการให้การศึกษา
แก่คนจึงต้องแบ่งออกเป็น การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และ
การศึกษาแบบธรรมดาศิวลีย์ แต่จุดมุ่งหมายของการศึกษาก็คือ ให้คนในสังคมหรือชุมชนได้รับความรู้
ความสามารถมีทักษะต่าง ๆ ในทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วิทยาศาสตร์

และเทคโนโลยี สาธารณสุข เพื่อให้คนนำเอาความรู้ ความสามารถและทักษะต่าง ๆ ไปเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของตนให้ดีขึ้น และสามารถนำมาพัฒนาชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ ซึ่งโดยส่วนรวมแล้วเป็นการพัฒนาสังคม ทั้งทางตรงและทางอ้อม และยังส่งผลถึงการพัฒนาของสังคมใหญ่ ซึ่งหมายถึงประเทศชาติด้วย

ตอนที่ 2 เอกสารเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม

2.1 ความหมายของการพัฒนาคุณภาพชีวิต

ในตอนแรก 1 ได้ศึกษาถึงคำว่า "พัฒนา" ไปแล้ว ในตอนที่ 2 นี้ จะได้ศึกษาถึงความหมายของ "คุณภาพชีวิต" ซึ่งคำว่า "คุณภาพชีวิต" เป็นคำที่ถูกกล่าวถึงมากในปัจจุบัน เป็นคำที่ถูกโยงไปสู่การพัฒนาชนบท เมื่อ 4-5 ปีมานี้ (สุเมธ ตันติเวชกุล 2529: 9) เพราะการพัฒนาประเทศนั้น ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาชนบทหรือพัฒนาเมืองก็ตาม ประเด็นสำคัญ ก็คือการพัฒนาบุคคลโดยพัฒนาในเรื่องทั้งหมดที่เกี่ยวข้อง (Total Human Development) อาจกล่าวได้ว่า เป็นการเน้นการพัฒนาคุณภาพบุคคล เพื่อให้จะมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีทั้งทางกายภาพ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เพื่อให้เกิดการพัฒนาด้านวัตถุในที่สุด (ดิเรก ฤกษ์หรรษา 2527: 7-8) จากความหมายของ "คุณภาพชีวิต" มีผู้ให้ความหมายเอาไว้ดังนี้

ชัยวัฒน์ ปัญจพงศ์ (2523: 24-31) ได้ให้ความหมายของ "คุณภาพชีวิต" ว่า หมายถึง ชีวิตที่มีคุณภาพ ซึ่งได้แก่ ชีวิตที่ไม่เป็นภาระ และไม่ก่อให้เกิดปัญหาให้กับสังคม เป็นชีวิตที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกายและจิตใจ มีความเพียบพร้อม และมีความสามารถที่จะดำรงสถานภาพทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และค่านิยมของสังคม สามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า หรือปัญหาที่สลับซับซ้อนได้ สามารถคาดคะเนเหตุการณ์ล่วงหน้าได้อย่างถูกต้อง และสามารถดำเนินวิธีการที่ชอบธรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนพึงประสงค์ ภายใต้อำนาจมือ และทรัพยากรที่มีอยู่

ระวี ภาวีโล (2527: 79) ได้ให้ความหมายไว้ว่า "คุณภาพชีวิต คือ ชีวิตที่อยู่ในถิ่นที่มีสภาพแวดล้อมดี ได้ทำคุณความดีให้พร้อม และตั้งตนไว้ในทางที่ชอบ"

นันทน ทวีสมบูรณ์ (2526: 48) ให้ความหมายว่า "คุณภาพชีวิต คือ ชีวิตที่มีคุณภาพ คือ ชีวิตที่ไม่เป็นภาระ และไม่ก่อให้เกิดปัญหาแก่สังคม มีความสมบูรณ์ทั้งกายและจิตใจ สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้อย่างถูกต้อง ดำเนินวิธีการที่ชอบธรรม เพื่อจะได้มาในสิ่งที่ตนประสงค์ ภายใต้อำนาจมือและทรัพยากรที่มีอยู่"

เปรมวดี รอดแพทย์ (2531: 17) ให้ความหมายว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง การดำรงชีวิตของมนุษย์ให้เหมาะสมกับความจำเป็นพื้นฐานของแต่ละสังคม ตามกาลเวลาเมื่อวันเวลาผ่านไป วิทยาการทางเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมและสังคม ทำให้มนุษย์ดิ้นรน ขวนขวาย และต่อสู้เพื่อการดำรงชีวิตให้ดีขึ้น หรือให้เหมาะสมกับสภาพสังคม และช่วงเวลานั้น ๆ

สุนน อมรวิวัฒน์ (2525: อัดสำเนา) ให้ความเห็นว่า ชีวิตที่มีคุณภาพเป็นชีวิตที่สงบทั้งทางร่างกายและจิตใจ ภายที่สงบต้องมีสุขภาพดี ปราศจากโรค บริโภคอาหารที่ถูกต้อง และเพียงพอ ได้ออกกำลังกายและพักผ่อน อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี มีคุณธรรมในการแก้ปัญหา มีความรัก มีความศรัทธา มีความปลอดภัย เป็นชีวิตที่อยู่รอด อยู่ได้อย่างมีหลักการในการปรับตัว

ลินดา เค. จอร์จ และ ลูซิล บี. เบียร์สัน (K. George and B. Bearson 1980) กล่าวว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง มิติของการมีชีวิตที่ดี ประกอบด้วย ความสุข ความพอใจในชีวิต ความนับถือตนเอง สุขภาพ และสภาพการทำงานของร่างกาย และสภาวะทางเศรษฐกิจที่ดี

ดังนั้น ความหมายของคำว่า "คุณภาพชีวิต" พอสรุปได้ว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง การที่มนุษย์สามารถใช้ความรู้ความสามารถของตน ทำให้การดำรงชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี สามารถได้รับการตอบสนองตามความต้องการจำเป็นของมนุษย์ ทำให้การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข รวมไปถึงผลต่อการพัฒนาชุมชนและสังคมด้วย

2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาชุมชน กับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

ในตอนที่แล้ว ได้ศึกษาถึงความหมายของการพัฒนาชุมชน และความหมายของการพัฒนาคุณภาพชีวิต จะเห็นได้ว่า คำทั้ง 2 คำ มีความหมายใกล้เคียงกันและมีความสัมพันธ์กัน ซึ่งต่อไปจะ ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาชุมชน กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร

ในการพัฒนาประเทศนั้น ประกอบไปด้วยส่วนประกอบ 2 ส่วนหลัก คือ บุคคล และสภาพแวดล้อมทางสังคม อันได้แก่ เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม และในปัจจุบันนี้เป็นที่ยอมรับว่า สิ่งที่ขาดเสียไม่ได้ในการพัฒนา คือ ความต้องการพื้นฐานของบุคคล

ซึ่งมีจุดสำคัญอยู่ที่การพัฒนาชีวิตให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทั้งทางร่างกายและจิตใจ รวมทั้งพัฒนาการทางสังคมของชีวิตมนุษย์ (ชนิตา รักษ์พลเมือง 2527: 109)

การพัฒนาชุมชนนั้น เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาประเทศ ดังนั้น เช่นเดียวกัน การพัฒนาจะเน้นที่จุดมุ่งหมาย 2 อย่าง คือ

1. คุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่นให้ดีขึ้น

2. ความเจริญของชุมชนทางด้านวัตถุและจิตใจของประชาชน โดยเน้นที่สถาบันต่าง ๆ ของสังคม โดยใช้การศึกษาเป็นรากฐานแก่คนในท้องถิ่นให้สามารถเป็นคนที่มีคุณภาพ เพื่อนำไปพัฒนาตนเอง และชุมชนของตนเองให้ดีขึ้น (ดารา ทิปะपाल 2521: 15)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การพัฒนาชุมชนนั้นมีส่วนที่จะต้องพัฒนาอยู่ 2 ส่วน คือ คนในชุมชน กับ สภาพแวดล้อมในชุมชน ในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ ให้มีชีวิตที่สามารถได้รับการตอบสนองตามความจำเป็นของมนุษย์ ทำให้มนุษย์อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี มีการดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข และยังส่งผลไปถึงการพัฒนาชุมชนและสังคมด้วยนั้น เราเรียกว่า "การพัฒนาคุณภาพชีวิต" การพัฒนาคุณภาพชีวิต จึงต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการพัฒนาชุมชน เพราะชุมชนต้องประกอบไปด้วย ส่วนที่สำคัญที่สุด ก็คือ คน ซึ่งเป็นสมาชิกในชุมชน แต่ถ้าหากคนในชุมชนไม่มีคุณภาพ หรือไม่มีคุณภาพชีวิตที่ดีแล้วย่อมไม่สามารถพัฒนาชุมชนใด ๆ ได้ หรืออาจกล่าวได้ว่า หากชุมชนใดมีคนที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีแล้ว นั้นย่อมแสดงว่า ชุมชนนั้นย่อมมีการพัฒนาเป็นอย่างดี ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่าง "การพัฒนาชุมชน" และ "การพัฒนาคุณภาพชีวิต" ดังกล่าว ย่อมมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และมีปัจจัยส่งผลต่อการพัฒนาประเทศอย่างแท้จริง

2.3 การศึกษากับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

ในตอนต้นได้พิจารณาถึงบทบาทในการศึกษาต่อการพัฒนาชุมชนไปแล้ว ในตอนนี้จะได้ศึกษาถึง บทบาทในการศึกษาต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

ในชนบทของไทยเรานั้นมีปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยสรุป 4 ประการ คือ ปัญหาความยากจน ปัญหาเรื่องความรู้ ปัญหาการมีโรคภัยไข้เจ็บ และปัญหาเรื่องความเชื่อของประชาชน ปัญหาเหล่านี้ ล้วนเป็นปัญหาพื้นฐานที่จำเป็นที่สุดในการดำรงชีวิตของมนุษย์ จึง เป็นปัญหาที่เกี่ยวกับคุณภาพชีวิต และจะสัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่ เป็นอุปสรรคต่อ

การพัฒนาประเทศเพราะมนุษย์ย่อมต้องการปัจจัย 4 คือ การมีอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่-อาศัย และยารักษาโรค หากปราศจากปัจจัย 4 นี้แล้วมนุษย์ย่อมไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ (วนิดา สิทธิรณฤทธิ์ 2529: 14)

ในกระบวนการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต้องมีหลายกระบวนการที่จะทำให้การแก้ไขปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวประสบความสำเร็จ แต่กระบวนการหนึ่งที่ยอมรับโดยทั่วกันว่าเป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาประเทศคือ การศึกษา ดังที่ ฤทัย บุญประเสริฐ (2529: 31) ได้แบ่งบทบาท และภาระของการศึกษาไว้ดังนี้ คือ

1. ทำหน้าที่พัฒนาความรู้ และสติปัญญาของพลเมืองโดยส่วนรวมของสังคม ให้เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถสูงขึ้น
2. ช่วยให้ผู้สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมได้ดียิ่งขึ้น ทั้งในปัจจุบัน และอนาคต
3. ทำหน้าที่เตรียมพลเมืองดีที่พึงปรารถนา (good citizen) ให้แก่สังคมตามที่สังคมปรารถนา
4. ช่วยในการพัฒนาความสามารถทางสังคม และความสามารถในการประกอบอาชีพของบุคคล เพื่อช่วยให้สามารถดำรงตนในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข และมีประสิทธิภาพตามอาชีพการงาน
5. เตรียมกำลังคน หรือ กำลังแรงงาน (manpower) ให้สอดคล้องกับงานในสาขาต่าง ๆ ตามที่สังคมและประเทศชาติต้องการ
6. เป็นตัวการถ่ายทอดผลผลิตทางปัญญา ประสบการณ์ ตลอดจนมรดกทางปัญญาและทางวัฒนธรรมสู่คนรุ่นใหม่ต่อไป.
7. ทำหน้าที่ในการปลูกฝังความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และอุดมการณ์ ทางด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ตามความประสงค์ของสังคมนั้น
8. ทำหน้าที่ในการสร้างกลุ่มพลังทางการเมือง ทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม โดยเฉพาะการคัดเลือก หรือ การคัดสรรชนชั้นซึ่งได้แก่ ชนชั้นนำ หรือ ชนชั้นปกครองของประเทศ
9. ทำหน้าที่เป็นกิจกรรมซึ่งเป็นพาหะสนับสนุน การดำเนินการสนับสนุนนโยบาย และการดำเนินงานบางอย่าง ของรัฐบาลด้านต่าง ๆ ทั้งในด้านต่างประเทศและ

กิจการภายในประเทศ เช่น ด้านการส่งเสริมวิทยาการ และ เทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ การเมือง การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เป็นต้น จากบทบาทและภาระของการศึกษาดังกล่าวย่อมแสดงให้เห็นว่าการศึกษามีความสัมพันธ์ในการพัฒนาสังคม และมีความสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลเป็นอย่างยิ่ง เพราะการศึกษาเป็นผลรวมของประสบการณ์ทั้งหลายที่บุคคลหรือกลุ่มคนได้เรียนรู้ การศึกษาช่วยให้สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ การศึกษา คือ กระบวนการสร้างความเจริญงอกงาม (Process of Growth) ดังนั้น เมื่อเราจะเริ่มพัฒนาชุมชนใดเราจำเป็นต้องให้ความสำคัญแก่การศึกษาเป็นอันดับแรกด้วยเหตุผลที่ว่า การพัฒนาบุคคลโดยการให้การศึกษาเป็นการปูพื้นฐานที่สำคัญสำหรับการพัฒนาชุมชนด้านอื่น ๆ (ชนิตา รักษ์ผลเมือง 2527: 1)

สำหรับในเขตชนบทของประเทศไทยนั้น ความเป็นอยู่ของประชากรมีปัญหา ด้านความยากจน ความเจ็บป่วย ความไม่รู้ ปัญหาด้านการตลาด การผลิต ปัญหาเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อรายได้ของประชากร (สุเมธ ตันติเวชกุล 2530: 3) ซึ่งปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้มีผู้รู้ได้ให้ทัศนะไว้ว่า เป็นวงจรหรือวัฏจักรแห่งความชั่วร้ายของชีวิตมนุษย์ (Vicious Circle) หากมนุษย์เข้าสู่วงจรดังกล่าวแล้ว สภาพชีวิตและความเป็นอยู่จะมีแต่ตกต่ำและเลวร้ายยิ่งขึ้น

ความไม่รู้ หรือการรู้ไม่เท่ากัน (Ignorance) ความเจ็บป่วยหรือความบกพร่องทางด้านสุขภาพอนามัยของบุคคล (unhealthy) ความยากไร้ ยากจน (Poverty) เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ ผู้ที่ตกอยู่ในวงจรนี้ตกอยู่ในสภาพที่ตกต่ำเลวร้าย (อุทัย บุญประเสริฐ 2529: 7) เพราะความไม่รู้ ความเจ็บป่วย ความยากจนจะสัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่ ความไม่รู้หรือการรู้น้อย มีการศึกษาต่ำ อันเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ในสังคมมีน้อยทั้งทางด้านโรงเรียน ครู อุปกรณ์ ความไม่รู้ทำให้เกิดความบกพร่องด้านสุขภาพอนามัย ไม่รู้จักเลือกรับประทานอาหาร ชาวชนบทส่วนมากมักจะปล่อยตัวตามสบาย ไม่สนใจสุขภาพอนามัยของตนเอง และครอบครัว ที่หนักอึ้งกลายเป็นแหล่งเพาะเชื้อโรค กินอาหารไม่ถูกสุขลักษณะ หญิงมีครรภ์และคนเจ็บก็ไม่บำรุงร่างกาย (ชนิตา รักษ์ผลเมือง 2526: 42)

เมื่อประชาชนไม่มีความรู้ในการป้องกันรักษาสุขภาพอนามัยของตนเองอย่างเหมาะสม ทำให้เกิดปัญหาด้านสุขภาพอนามัยเป็นประจำ จึงเป็นเหตุให้การทำงานหารายได้จนเจือครอบครัวลดน้อยลงไป จึงเกิดความยากจน นอกจากนี้ความไม่รู้ยังก่อให้เกิดการ

ขาดทักษะความสามารถในการพัฒนาชุมชน และการประกอบอาชีพอีกด้วยทำให้ได้ผลผลิตต่ำ รายได้น้อยจึงยากจนลงดังที่ปรากฏทั่วไปในชนบทซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ยึดอาชีพเกษตรกรรม

การศึกษา มีบทบาทโดยตรงในการช่วยให้มนุษย์ได้มีความรู้ความสามารถ รู้จักวิธีการรักษาสุขภาพอนามัยของตนเองไม่ให้เจ็บป่วยบ่อย และรู้จักบำรุงดูแลรักษาสุขภาพ การศึกษาช่วยให้มนุษย์พัฒนาความรู้ในการประกอบอาชีพ เพิ่มผลผลิต มีรายได้มากขึ้น ทำให้มนุษย์หลุดพ้นจากความยากจน ดังผลงานวิจัยของ ธนพรรณ ธานี (2529: บทคัดย่อ) พบว่าการเข้าร่วมโครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือแห่งชาติของเกษตรกร มีผลกระทบโดยตรงในเรื่องที่เกี่ยวกับจำนวนคนที่อ่านสลากเคมีได้ จำนวนบ้านที่มีการกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งโสโครก จำนวนคนที่เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ความต้องการให้บุตรและตนเองได้รับการศึกษาสูงขึ้น หรืออบรมเพิ่มเติม จำนวนคนที่มีการติดต่อกับหน้าที่ของรัฐ จำนวนคนที่เขียนชื่อตนเองได้ จำนวนคนที่อ่านแผ่นปลิวโปสเตอร์ต่าง ๆ จำนวนครอบครัวที่มีน้ำสะอาดใช้ดื่ม นอกจากนี้ คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2525: บทคัดย่อ) ได้วิจัยพบว่า การได้รับการอบรมจากหน่วยงานของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีผลต่อการเพิ่มรายได้ของครอบครัวเกษตรกร การได้รับการอบรมด้านการเกษตรจากหน่วยงานของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีผลต่อการเพิ่มผลผลิตข้าว การได้รับการอบรมด้านการเกษตรจากกรมการศึกษานอกโรงเรียนมีผลทำให้รายได้รวมของเกษตรกรเพิ่มขึ้น การได้รับการอบรมด้านการเกษตรจากหน่วยงานของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีผลต่อการเปลี่ยนไปใช้เทคโนโลยีด้านการเกษตร การรับฟังรายงานการเกษตรจากวิทยุ มีผลต่อการเพิ่มรายได้ด้านการเกษตรและรายได้รวมของครอบครัวเกษตรกร การได้รับความรู้ด้านการเกษตรจากโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ มีผลต่อการเพิ่มรายได้รวมของเกษตรกร จะเห็นได้ว่า ถ้าประชาชนในชนบทได้รับการศึกษา ไม่ว่าจะในด้านใดหรือด้วยวิธีใดก็ตาม ย่อมจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการดำรงชีวิตของตนเองให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น คือ จะมีความรู้ความสามารถ และทักษะในการประกอบอาชีพมากขึ้น มีความขยันอดทน มีคุณธรรมอันเนื่องมาจากการมีความหวังในการเพิ่มพูนรายได้ของครอบครัว

นอกจากนี้ผลงานวิจัยของ โหม้เซ็น ซาโม (Sami 1984: Abstracts)

ได้กล่าวถึงความสำคัญทางการศึกษาเอาไว้ว่า

"การศึกษาสามารถยกระดับความมีประสิทธิภาพของเศรษฐกิจได้ โดยการยกระดับคุณภาพของสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องหมายทางเศรษฐกิจ ตลอดจนถ่ายทอดค่านิยม ซึ่งเป็นที่ยอมรับให้เกิดแก่สังคม นอกจากนี้การศึกษายังช่วยให้เกิดการปรับปรุงในสถาบันต่าง ๆ เสริม

สร้างความทันสมัย และผลิตกำลังคนที่มีประสิทธิภาพ ที่จะช่วยให้เกิดความเจริญทางเศรษฐกิจต่อไป การศึกษายังช่วยส่งเสริมให้ประชาชนมีความพอใจ มีความคิดพิจารณารอบคอบ และมีเหตุผล ตลอดจนช่วยลดความไม่เสมอภาคทางรายได้อีกด้วย ดังนั้นการศึกษาจึงมีความสัมพันธ์ในทางดีกับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ และการปกครองของประเทศเป็นอย่างดี"

นอกจากนี้ผลงานวิจัยของ จอห์น โจเซฟ โรแกน (Roughan 1986: Abstract) ได้เน้นถึงความสำคัญของการศึกษาในการพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาด้านการศึกษาก็จะสามารถส่งเสริมได้จากกระบวนการของการพัฒนาและดัชนีแห่งคุณภาพชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งดรรชนีแห่งคุณภาพชีวิตจะทำให้ประชาชนนำเอาหลักทฤษฎีไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การพัฒนานั้นจะเริ่มจากตัวบุคคลไปสู่ระดับชุมชน

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าการศึกษานั้นมีความสำคัญและมีบทบาทเป็นอย่างมากในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวชนบท เพราะถ้าหากประชาชนมีการศึกษาที่ดีแล้วประชาชนก็จะมีความรู้ความสามารถ และทักษะในการประกอบอาชีพนำเอาไปพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองในทุก ๆ ด้าน ทั้งในด้านอาชีพ เศรษฐกิจ สาธารณสุข สังคม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีโดยให้สามารถตอบสนองความต้องการจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ในการดำรงชีวิตเมื่อเป็นดังนี้ ย่อมส่งผลถึงการมีคุณภาพของประชากร ซึ่งจะมีผลต่อการพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น

2.4 สาระสำคัญของโครงการในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมของประชาชน

(พ.ศ. 2532 - พ.ศ. 2534)

โครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (มพช.) เป็นโครงการที่ดำเนินงานต่อเนื่องจากโครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาชนบท (มพช.) ดังนั้นก่อนที่จะศึกษาถึงสาระสำคัญของโครงการ มพช. จะได้ศึกษาถึงความเป็นมาของโครงการ มพช. และโครงการ มพช. ว่า มีความเป็นมาอย่างไร มีความเหมือนและแตกต่างกันอย่างไร สาเหตุใดที่ต้องเปลี่ยนจากโครงการ มพช. มาเป็น โครงการ มพช. ซึ่งในเรื่องนี้จากการที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสสัมภาษณ์ ผู้อำนวยการกองส่งเสริมการศึกษานอกระบบ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (สวสดี อุดมโกษณ์ ผู้อำนวยการกองส่งเสริมการศึกษา

นอกระบบ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน: สัมภาษณ์) ซึ่งท่านเป็นอดีตผู้อำนวยการ สำนักงานโครงการพิเศษ กรมสามัญศึกษา ที่มีบทบาทและหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในการ บริหารงานโครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาชนบท (มพช.) ต่อเนื่องมาถึงโครงการ โรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (มพชส.) จากคำให้สัมภาษณ์ทำให้ทราบ ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวพอสรุปได้ว่า โครงการ มพช. เป็นโครงการเงินกู้ธนาคาร โลกเพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนมัธยมศึกษาในระดับ อำเภอ และตำบล ซึ่งกระจายอยู่ในท้องถิ่นห่างไกลเมืองหลวง หรือเมืองใหญ่ของประเทศ

ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษามุ่งให้โรงเรียนสามารถ จัดการศึกษาตามหลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ เป็นหลักสูตรกว้างที่มุ่งสนองความแตกต่าง ของบุคคล ซึ่งมีความถนัด ความสามารถ ความสนใจต่างกัน การที่โรงเรียนจะจัดเช่นนั้นได้ โรงเรียนต้องมีความพร้อมในเรื่องบุคคล การบริหารการจัดการ เครื่องมือวัสดุ อุปกรณ์ตามสมควร ดังนั้น การมุ่งพัฒนาโรงเรียน มพช. จึงเป็นการจัดหาอาคาร สถานที่ น้ำ ไฟฟ้า ห้องทดลอง เครื่องมือ อุปกรณ์ต่าง ๆ และการพัฒนาบุคลากร ขณะเดียวกันเมื่อโรงเรียนมีความพร้อมแล้ว ก็สนับสนุนให้โรงเรียนทำหน้าที่โรงเรียนชุมชน คือ ให้การบริการทางการศึกษาให้แก่ประชาชน หรือชุมชนในบริเวณใกล้เคียงโรงเรียน นั่นคือ ทำหน้าที่ให้การศึกษแก่ประชาชน และการบริการ บางอย่างแก่ชุมชนนอกเหนือจากการสอนและอบรมนักเรียนตามปกติ ซึ่งแนวคิดในการพัฒนา โรงเรียนและให้โรงเรียนที่พัฒนาแล้วทำหน้าที่โรงเรียนชุมชนอีกส่วนหนึ่งนี้ถือว่าโรงเรียนชุมชน ได้ทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้นการจัดโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตชุมชน ให้เป็นโรงเรียนชุมชนภายใต้โครงการพัฒนาของกรมสามัญศึกษาที่ใช้เงินกู้จากธนาคาร โลก ได้กระทำครั้งแรกในโครงการ มพช. คือ ปีงบประมาณ 2523 มีจำนวน 42 โรงเรียน และอีก ครั้งหนึ่งเมื่อปีงบประมาณ 2526 ซึ่งเรียกว่า โครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 2 (มพช.2) จำนวน 480 โรงเรียน

เมื่อโครงการ มพช. 1 และ มพช. 2 สิ้นสุดลงในปี พ.ศ. 2527 และ พ.ศ. 2530 เนื่องจากการที่ภาระสัญญาเงินกู้ของกรมสามัญศึกษาได้สิ้นสุดลง กรมสามัญศึกษา เห็นว่า แนวความคิดในเรื่องการพัฒนาโรงเรียนมัธยมศึกษาที่อยู่ห่างไกลให้มีคุณภาพมาตรฐาน ไม่ห่างไกลกันกับโรงเรียนขนาดกลาง และขนาดใหญ่ในเมืองยังเป็นสิ่งที่จะต้องดำเนินการต่อไป ไม่เช่นนั้นคุณภาพของโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตชุมชนก็นับว่าจะห่างไกลกันออกไป อันเป็น ผลเสียต่อการขยายโอกาสในการมัธยมศึกษา และการขาดโอกาสที่จะได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ

ของประชาชนในชนบท และแนวคิดในการให้โรงเรียนเป็นโรงเรียนชุมชนที่ยัง เป็นสิ่งที่คิดที่จะต้อง สนับสนุนและส่งเสริมอย่างต่อเนื่องรวมทั้งจะต้องจัดให้โรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐทั่วประเทศ ทำหน้าที่โรงเรียนชุมชนทั้งหมด ซึ่งการทำหน้าที่โรงเรียนชุมชนจะแตกต่างกันตามลักษณะที่ตั้ง และสภาพแวดล้อม จุดเน้นที่สำคัญเบื้องต้นในการทำหน้าที่โรงเรียนชุมชนก็คือ การพัฒนาคน โดยกระบวนการทางการศึกษา การให้บริการทางการศึกษา และทรัพยากรของโรงเรียน แก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยในชุมชนตามความพร้อม ความเหมาะสม ความสามารถของโรงเรียน และความต้องการของท้องถิ่นเป็นสำคัญ

ดังนั้น กรมสามัญศึกษา จึงเริ่มทำโครงการ มพช. ต่อเนื่องเมื่อโครงการ มพช.2 สิ้นสุดลง แต่โดยเหตุที่ไม่มียังงบประมาณเงินกู้ และเงินยืมจากแหล่งการเงินภายนอก สมทบ กรมสามัญศึกษาจึงคิดทำโครงการ มพช. โดยงบประมาณปกติของกรมสามัญศึกษา และไม่ให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาโรงเรียนเหมือนโครงการ มพช. แต่จะให้งบประมาณ 10,000 บาท ต่อโรงเรียนโครงการต่อปีงบประมาณเพื่อให้โรงเรียนจัดกิจกรรมในการ พัฒนาชุมชนเพื่อให้เกิดผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมของนักเรียนและประชาชน ซึ่งจะได้ กล่าวต่อไปถึงสาระสำคัญของโครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (มพช.)

โครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (มพช.) นั้น อยู่ในความรับผิดชอบของ กรมสามัญศึกษา และ กรมการศึกษานอกโรงเรียน โดยมีแนวความคิด ในการจัดโครงการนี้ เพราะเห็นว่าการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมเป็นนโยบาย สำคัญที่รัฐประสงค์จะให้สถานศึกษา เอื้อบริการทางการศึกษาแก่ประชาชนให้กว้างขวางขึ้น เนื่องจากประชากรของประเทศบางส่วน ขาดโอกาสที่จะได้รับประโยชน์ทางการศึกษาจากสถาน ศึกษาที่มีอยู่ในท้องถิ่น หรือขาดโอกาสทางการศึกษาเพื่อการพัฒนาปรับปรุงคุณภาพชีวิตหรือเพื่อ ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางวิทยาศาสตร์และ- เทคโนโลยี แม้ว่าสถานศึกษาจะได้ดำเนินการในบทบาทและหน้าที่ในการให้การศึกษาและบริการ แก่ประชาชน นอกเหนือจากบทบาทหน้าที่ในการสอนและอบรมนักเรียนอยู่แล้วก็ตาม ก็ยังเห็นว่า บทบาท หน้าที่ดังกล่าวมิได้กระทำอย่างกว้างขวางครอบคลุมจนสามารถใช้ทรัพยากรทาง การศึกษาของรัฐและเอกชนได้อย่างสูงสุด (กรมสามัญศึกษา 2532: 1) ด้วยเหตุดังกล่าว กรมสามัญศึกษาและกรมการศึกษานอกโรงเรียน จึงได้ร่วมกันจัดทำโครงการโรงเรียนมัธยมศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (มพช.) ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้โรงเรียนมัธยมศึกษา

ของรัฐร่วมมือกับศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน หน่วยงาน องค์กร และบุคคลทั้งภาครัฐบาลและเอกชนจัดการศึกษาที่ส่งเสริมการพัฒนาคณาชีพและสังคม ให้นักเรียนและประชาชนในท้องถิ่นที่โรงเรียนตั้งอยู่ โดยมีเป้าหมายของโครงการ คือ

1. นักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ทุกโรงเรียน (เป็นโรงเรียนที่ดำเนินงานตามระบบ กชช. ในโครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาคณาชีพในชนบท (กชช.) จำนวน 750 โรงเรียน แบ่งเป็น 3 รุ่น ๆ ละ 250 โรงเรียน)

2. ประชาชนทั่วไปในหมู่บ้าน หรือตำบลที่ตั้งของโรงเรียนมัธยมศึกษา ผู้รับผิดชอบโครงการนี้ ได้แก่

1. สำนักงานโครงการพิเศษ (สคศ.) กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

2. กองแผนงานและวิจัย กองพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน และกองปฏิบัติการ

กรมการศึกษาออกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ

ในการจัดกิจกรรมทางการศึกษานั้น โรงเรียนมัธยมศึกษาตามโครงการ มพชส. ทุกโรงเรียน ต้องเลือกกิจกรรมการศึกษากิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง หรือหลาย ๆ กิจกรรมตามความพร้อมหรือความเหมาะสม และความเห็นชอบของคณะทำงาน มพชส. และตามคำแนะนำของคณะทำงาน มพชส. ซึ่งได้รับความเห็นชอบขององค์กรตามสาขา งาน การพัฒนาชนบทแห่งชาติ เพื่อให้เกิดผลต่อการพัฒนาคณาชีพของประชาชนในด้านต่อไปนี้

1. การพึ่งตนเองในปัจจุบัน 4

2. การเข้าใจและใช้ความรู้ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อพัฒนาอาชีพ

ที่เหมาะสมกับท้องถิ่น

3. การพัฒนาสุขภาพพลานามัย การกีฬาและสันทนาการ

4. การแก้ปัญหาและพัฒนาสถานสังคม

5. การสร้างสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกันในเรื่องชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และ

การปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

6. การพัฒนาการศึกษาตลอดชีวิต

สำหรับขั้นตอนและการดำเนินงาน มีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

- เผยแพร่แนวคิด และประชาสัมพันธ์โครงการ โดยเน้นหลักการ "ร่วมคิด

ร่วมทำ และร่วมประเมิน"

- - เตรียมองค์กร ทั้งระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล
 - - จัดกิจกรรมการศึกษาที่จะยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ หรือพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและสังคม
 - - ติดตามการทำงาน รายงานและประเมินผล
- ในด้านของงบประมาณมีงบประมาณสนับสนุน คือ
1. งบประมาณที่ขอร้องเพื่อโครงการ มพช. ทั้งของกรมสามัญศึกษาและกรมการศึกษาเอกชนโรงเรียน
 2. งบประมาณจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด และจากการสนับสนุนของหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง
 3. งบประมาณจากองค์กรเอกชน เป็นกองทุนหมู่บ้าน งบพัฒนาจังหวัดของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร องค์กร เอกชน ฯลฯ
 4. งบประมาณจากความช่วยเหลือของต่างประเทศ
 5. อื่น ๆ

ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการจัดโครงการนี้ คือ ประชาชนทั่วไปทั้งในชนบทและในเมือง โดยเฉพาะในท้องถิ่นที่ใกล้เคียงที่ตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษามีโอกาสได้รับการศึกษาในระบบหรือนอกระบบโรงเรียน หรือทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน ได้สอดคล้องสนับสนุนซึ่งกันและกัน โดยได้รับความรู้ข่าวสาร ทักษะ ประสบการณ์ที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ในลักษณะของการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาตนเองชุมชนและสังคม สามารถพัฒนาหรือปรับปรุงคุณภาพชีวิตของตนเองหรือชุมชนและสังคมได้ (กรมสามัญศึกษา 2532: 18)

จะเห็นได้ว่า ทั้งโครงการ มพช. และโครงการ มพช. ต่างก็เน้นที่จุดเดียวกัน คือ การให้โรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตชนบทได้พยายามเอื้อบริการให้การศึกษา การให้บริการในด้านต่าง ๆ เช่น วัสดุ อุปกรณ์ สถานที่ ให้กับประชาชนในเขตชุมชนตามความพร้อมและความเหมาะสมของแต่ละโรงเรียน รวมไปถึงพยายามดำเนินการให้โรงเรียนมัธยมศึกษาในชุมชนได้ทำหน้าที่โรงเรียนชุมชนให้สมบูรณ์มากขึ้น ส่วนในด้านที่แตกต่างกันก็คือ การที่โครงการ มพช. ได้เน้นในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนและประชาชนรวมถึงการพัฒนาสังคมในท้องถิ่นโดยใช้ความร่วมมือและความเหมาะสมในด้านต่าง ๆ ของโรงเรียน

ที่โครงการ มพช. ได้ทำการพัฒนาไปเมื่อก่อนหน้านี้แล้ว กล่าวคือ โครงการ มพช. ไม่มีงบประมาณเพียงพอที่จะพัฒนาโรงเรียนได้ตั้งโครงการ มพช. จึงต้องใช้งบประมาณที่มีจำกัด ใช้จัดกิจกรรมการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมของนักเรียนและประชาชนในท้องถิ่นเท่านั้น อย่างไรก็ตาม โครงการ มพช. ก็จะดำเนินงานต่อไปเพื่อพยายามสานต่อแนวความคิดที่จะให้โรงเรียนในชุมชนทำหน้าที่โรงเรียนชุมชนได้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้นต่อไป โดยกรมสามัญศึกษาควรจะหาวิธีดำเนินการหาเงินงบประมาณจากแหล่งต่าง ๆ มาสนับสนุนโครงการให้มากขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้แนวความคิดดังกล่าวข้างต้นมีโอกาสประสบผลสำเร็จได้

ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ซึ่งแต่เดิมนั้น ได้มุ่งเน้นในความจำเป็นพื้นฐาน คือ ปัจจัย 4 คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค แต่ในปัจจุบันนี้ เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ประชากรเพิ่มมากขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติลดน้อยลง การอุตสาหกรรม การเกษตร การประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ เพื่อชีวิตได้รุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว นำมาถึงผลดีและผลเสียควบคู่กัน ความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์แต่ละคนในสังคมที่เราเรียกโดยย่อว่า จปฐ. จึงเพิ่มความจำเป็นขึ้นจากเดิมเป็น 8 ประการ ดังที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2528: 55-60) ได้กำหนดไว้ในเอกสารประกอบการชี้แจงโครงการปีรณรงค์คุณภาพชีวิตของประชาชนในชาติว่า จปฐ. 8 ต้องประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้

1. อาหารดี
2. มีบ้านอาศัย
3. ศึกษาอนามัยถ้วนทั่ว
4. ครอบครัพลอดภัย
5. ได้ผลผลิตสูง
6. มีลูกไม่มาก
7. อยากร่วมพัฒนา
8. พาสู่คุณธรรม

การกำหนดความจำเป็นพื้นฐาน 8 ประการ หรือ จปฐ. 8 ดังกล่าว ก็เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน โดยรัฐบาลได้ตระหนักถึงความสำคัญของการดำรงชีวิตของประชาชนในชาติ โดยมีความจำเป็นพื้นฐานหลัก 8 ประการ และมีเครื่องชี้วัด 32 ตัว ดังนี้

1. อาหารดี มีเครื่องชี้วัด 4 ประการ คือ
 - 1.1 ทารกไม่ขาดอาหาร
 - 1.2 เด็กได้สารอาหารครบ
 - 1.3 น้ำหนักทารกเกิน 3,000 ก.
2. มีบ้านอาศัย มีเครื่องชี้วัด 3 ประการ คือ
 - 2.1 บ้านคงทนเกิน 5 ปี
 - 2.2 บ้านสะอาดมีระเบียบ
 - 2.3 มีส้วมราดน้ำ
3. ศึกษาอนามัยถ้วนทั่ว มีเครื่องชี้วัด 7 ประการ คือ
 - 3.1 ได้ดื่มน้ำสะอาด คนละ 2 ลิตรต่อคนต่อ 1 วัน
 - 3.2 เด็กได้รับวัคซีนครบ
 - 3.3 ได้เรียนถึง ป. 6
 - 3.4 เด็กได้รับวัคซีนเข้า
 - 3.5 รู้หนังสือ
 - 3.6 รับข่าวสาร
 - 3.7 ได้รับการตรวจครรภ์
4. ครอบครัวปลอดภัย มีเครื่องชี้วัด 2 ประการ คือ
 - 4.1 ไม่ถูกจี้ทำร้าย
 - 4.2 เดินทางปลอดภัย
5. ได้ผลผลิตสูง มีเครื่องชี้วัด 5 ประการ คือ
 - 5.1 ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ให้ได้ผลผลิตสูง
 - 5.2 ใช้พืชพันธุ์ดี
 - 5.3 ใช้ปุ๋ยถูกต้อง
 - 5.4 รู้จักวิธีป้องกันและกำจัดศัตรูพืชอย่างได้ผล
 - 5.5 บำรุง แพร่พันธุ์สัตว์อย่างได้ผลและถูกวิธี
6. ไม่มีลูกมาก มีเครื่องชี้วัด 1 ประการ คือ
 - 6.1 รู้วิธีคุมกำเนิด มีลูก 2 คน

7. อยากร่วมพัฒนา มีเครื่องชีวิต 7 ประการ คือ
 - 7.1 เป็นสมาชิกกลุ่มพัฒนา
 - 7.2 มีส่วนพัฒนาตนเองและสังคม
 - 7.3 บำรุงรักษาสาธารณสมบัติ
 - 7.4 รักษามรดกทางวัฒนธรรม
 - 7.5 อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
 - 7.6 ไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง
 - 7.7 สามารถวางแผนและดำเนินงานได้
8. พาสู่คุณธรรม มีเครื่องชีวิต 3 ประการ คือ
 - 8.1 ไม่มีวเมาการพนัน สิ่งเสียดิด
 - 8.2 ร่วมกิจกรรมทางศาสนา
 - 8.3 ไม่ฟุ่มเฟือย

ตอนที่ 3 เอกสารเกี่ยวกับบทบาทครู และโรงเรียนในการพัฒนาชุมชน

3.1 โรงเรียนกับชุมชน

ตั้งที่กล่าวไว้ในตอนต้นแล้วว่า กระทรวงศึกษาธิการเป็นกระทรวงหนึ่งที่มีความรับผิดชอบในการพัฒนาชุมชน ทั้งนี้ด้วยการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่พัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ด้านการถ่ายทอดวัฒนธรรม และสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่สังคม โดยเฉพาะปัจจุบันได้มีการมองเห็นประโยชน์ของการศึกษาในการพัฒนาสังคมมากขึ้น ทั้งนี้จะเห็นได้จาก นโยบายของการจัดการศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ข้อหนึ่งว่า "ส่งเสริม ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม การบริการทางวิชาการ แก่ชุมชน และทำหน้าที่เป็นศูนย์บริการทางวิชาการด้านอาชีพ ศิลปวัฒนธรรม นันทนาการ และข่าวสารแก่ชุมชน" (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2529: 28)

ดังนั้นในการพัฒนาชนบทให้ประชาชนพออยู่พอกิน มีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ รู้จักใช้บริการของรัฐที่จัดสรรอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลตามนโยบายของรัฐบาลจำเป็นต้องพัฒนาประชากรควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านอื่น ๆ หลักสำคัญในการพัฒนาคุณภาพของคนก็คือ การทำให้ประชาชนในชนบทเกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวที่จะทำให้ทราบปัญหาแล้ว

แก้ปัญหาด้วยตนเอง ตลอดจนสามารถปรับปรุงสิ่งที่รัฐจัดส่งไปให้เป็นประโยชน์ต่อตนเอง และสังคมที่ตนมีส่วนร่วมให้ดีขึ้น (กระทรวงศึกษาธิการ 2526)

ในกระบวนการให้การศึกษาแก่ประชาชนนั้น สถาบันการศึกษาซึ่งเป็นสถาบันหลักสำคัญสถาบันหนึ่งในชุมชน จึงต้องมีหน้าที่ในการให้การศึกษาและบริการ ด้านการศึกษาแก่ประชาชนในชุมชน ซึ่งในปัจจุบันนี้สังคมในทุกระดับต่างก็มีความคาดหวังที่สถาบันการศึกษาที่มีอยู่ในท้องถิ่นทั้งหมดจะทำประโยชน์ให้กับสังคมและพัฒนาให้ประชาชนมีความกินดีอยู่ดีจะช่วยกระตุ้นคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีที่จะนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน (ชุมศักดิ์ อินทรรักษ์ 2531: 1)

นอกจากนี้ วิไล ตั้งจิตระสมคิด (2528: 15) ได้กล่าวว่า "โรงเรียนนับได้ว่าเป็นแหล่งหนึ่งที่จะช่วยจัดการศึกษาที่อำนวยความสะดวกแก่ประชาชนตลอดชีวิต โดยมีเป้าหมายที่สำคัญ คือ เปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถได้รับการศึกษา เพื่อพัฒนาการทางสังคม และอาชีพของตนได้ตลอดชีวิต ด้วยเหตุนี้นโยบายของการจัดการศึกษาของรัฐจึงต้องการที่จะจัดโรงเรียนให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน"

ด้วยเหตุที่โรงเรียนเป็นสถาบันหลักของชุมชน และเป็นศูนย์กลางด้านการศึกษาของชุมชนดังกล่าว กรมสามัญศึกษาซึ่งได้ดำเนินงานโครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ดังที่ได้กำหนดเอาไว้ในแผนการศึกษา ศาสนา ศิลป วัฒนธรรม ในแผนงานให้ความรู้พื้นฐานเพื่อการพัฒนาของกระทรวงศึกษาธิการ โดยมีความมุ่งหมายให้โรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษาได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมของประชาชนในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ ซึ่งโรงเรียนจะทำหน้าที่จัดการศึกษาสำหรับการพัฒนาให้แก่ประชาชนนอกระบบโรงเรียนนอกเหนือจากหน้าที่ในการสอนและอบรมนักเรียนที่ทำอยู่ปกติ

การจัดการศึกษาสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมของโรงเรียนมัธยมจะสอดคล้องกับแนวคิดในเรื่องการจัดการศึกษาตามการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. การศึกษาเพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต
2. การศึกษาเพื่อเป็นระบบข่าวสารข้อมูล
3. การศึกษาเพื่อเพิ่มพูนทักษะ ความรู้ และความสามารถที่จำเป็น ซึ่งถ้าหากจัดและบริการให้เพื่อประชาชนได้มีโอกาสได้ศึกษาตามความจำเป็นอย่างทั่วถึง และให้

บริการทั้ง 3 ลักษณะ สอดคล้องสมดุลกันแล้ว ประชาชนในสังคมย่อมสามารถดำรงชีวิตได้ดี มีความสุข สอดคล้องกับสภาพของตน (กรมสามัญศึกษา 2532: คำนำ)

นอกจากนี้ สุวัฒน์ มุทธรเมธา (2524: 5) ได้กล่าวถึงหน้าที่ที่สำคัญของโรงเรียนต่อชุมชน ซึ่งได้แก่

1. หาแนวทางหรือทิศทางให้แก่ชุมชน โรงเรียนต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่พอสมควร ทั้งนี้เพื่อจะได้นำมาพิจารณาในการวางแผนการศึกษา เช่น การจัดหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น ให้แก่โรงเรียน นักศึกษา ประชาชน ในชุมชนนั้นเจริญก้าวหน้าไปตามแนวทางและทิศทางที่ต้องการทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การอนามัยสุขภาพ ตลอดจนการใช้และสงวนทรัพยากรของชุมชน

2. พัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้าสืบเนื่องกันไป การให้เป้าหมาย แนวทาง ทิศทาง แก่ชุมชนเพียงอย่างเดียว ย่อมไม่สามารถทำให้ชุมชนเจริญก้าวหน้าไปตามที่ต้องการได้ โรงเรียนจะต้องใช้การพัฒนาชุมชนให้ต่อเนื่องกันไปด้วย

ในการพัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้าต่อเนื่องกันไป โรงเรียนจะต้อง

1. พัฒนาคนในด้านบุคลิกภาพ วัฒนธรรม ความรู้ ความสามารถ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง และส่งเสริมทักษะในการประกอบอาชีพ ค่านิยม เจตคติ ตลอดจนวิถีชีวิต โดยทั่ว ๆ ไป

2. พัฒนากลุ่มคน ให้รู้จักการดำรงชีวิตร่วมกันตามวิถีทางประชาธิปไตย ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม จัดเป็นกลุ่มต่าง ๆ ขึ้น ทั้งในการปกครอง และอาชีพ การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน และการดำรงชีวิตทั่ว ๆ ไปที่ต้องการพิจารณาร่วมกัน

3. พัฒนาสิ่งแวดล้อม ทั้งสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางวัตถุ และสิ่งแวดล้อมทางสังคม

4. พัฒนาเศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

5. พัฒนาสุขภาพ อนามัยและความเป็นอยู่

ในการพัฒนาข้างต้น จะต้องพัฒนาในโรงเรียน และสถานศึกษาก่อน แล้วขยายขอบเขตไปสู่ผู้ปกครอง และประชาชนในชุมชน เพื่อให้การดำรงชีวิตในโรงเรียนสอดคล้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชน

ดังที่กล่าวมาข้างต้นถึงบทบาทของโรงเรียนมัธยมศึกษาในท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชน จะเห็นได้ว่าหน้าที่ในการจัดการศึกษาหรือกิจกรรมการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมของประชาชนนั้น โรงเรียนมัศึกษานับว่ามีบทบาทอย่างมากในการจัดหรือให้การศึกษแก่ประชาชนในระดับที่สูงขึ้น และมีประสิทธิภาพ แต่การที่โรงเรียนจะช่วยพัฒนาชุมชนได้ก็ต่อเมื่อได้มีการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ ที่ถือคติว่า "ร่วมคิด ร่วมพัฒนา" ต้องเป็นไปอย่างจริงจัง และธรรมชาติ โดยเฉพาะโรงเรียนมัธยมศึกษา โครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ซึ่งกระจายไปตามชุมชนชนบทยากจนทั่วประเทศ จึงต้องใกล้ชิดกับประชาชนและชุมชน ดังนั้นโรงเรียนจึงไม่เพียงแต่มีบทบาทในโรงเรียนเท่านั้น โรงเรียนต้องมีหน้าที่ในการพัฒนาชุมชนด้วย อีกทั้งต้องร่วมมือกับชุมชนอย่าง เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน การพัฒนาชุมชนก็จะเป็นไปตามทิศทางที่ชุมชนต้องการ ซึ่งในเรื่องนี้ ค้วน ขาวหนู (2527: 61-62) ได้กล่าวถึงวิธีการที่โรงเรียนควรดำเนินการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน โดย

1. การปรับปรุงโรงเรียนให้เป็นแหล่งบริการทุก ๆ ด้าน เช่น ด้านการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคม
2. เปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ปกครองเยี่ยมชม และเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียน ตลอดจนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น โดยถือความคิดเห็นของคนส่วนมากเป็นหลัก
3. ครูควรเข้าใจสภาพชุมชน และพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อครูจะได้เป็นผู้นำในการจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับชุมชน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ฯลฯ ตลอดจนครูควรเป็นผู้ประสานงานระหว่างชุมชนกับหน่วยราชการอื่น ๆ โดยพยายามดึงการบริการต่าง ๆ มาจัดในโรงเรียน

ดังที่กล่าวถึงบทบาทของโรงเรียนที่มีต่อการพัฒนาชุมชนข้างต้นสรุปได้ว่า ชุมชนและโรงเรียนต่างก็ต้องพึ่งพาอาศัยกัน กล่าวคือ ชุมชนต้องมีโรงเรียนในการเป็นศูนย์กลางของการศึกษา ซึ่งประชาชนในชุมชนจำเป็นต้องมีความสัมพันธ์ และต้องได้รับการศึกษาจากสถาบันการศึกษานี้ไม่ว่าจะเป็นการให้การศึกษาในรูปแบบใด จะเป็นในระบบโรงเรียนหรือนอกระบบโรงเรียน นอกจากนี้โรงเรียนที่ต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประชาชนในชุมชน เพราะต้องถือว่าประชาชนเป็นเป้าหมายหลักของสถาบันการศึกษาที่มีบทบาทและหน้าที่ในการพัฒนาคุณภาพของคนเหล่านั้น

การที่โรงเรียนจะประสบผลสำเร็จในบทบาทและหน้าที่ในการพัฒนาชุมชนได้นั้น ครูนับได้ว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทมากที่สุด เพราะครูนั้นเปรียบเสมือนเป็นตัวแทนของบทบาทโรงเรียนในการพัฒนาชุมชน ดังนั้นครูจึงควรใช้ความรู้ความสามารถ ใช้อุดมคติของตนในการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในโครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม คือ ด้านการศึกษาและอาชีพ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ด้านการสาธารณสุข และด้านการเมืองการปกครอง

3.2 ครูกับการพัฒนาชุมชน

จากการที่ได้ศึกษาถึงบทบาทของโรงเรียนต่อการพัฒนาชุมชนข้างต้น กล่าวได้ว่า บุคลากรหลักของโรงเรียน คือ ครู เป็นผู้ที่มีความสำคัญมากที่สุดในอันที่จะปฏิบัติตามบทบาทดังกล่าว เพราะครูนั้นได้ชื่อว่าเป็นผู้นำชุมชน ทั้งในด้านการบริการวิชาการ และการฝึกอบรม จริยธรรม คุณธรรม ตลอดจนการพัฒนาในรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ ครูเป็นที่ยอมรับของสังคมตลอดมาทั้งในอดีตและปัจจุบันเพราะครูมีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาทางการศึกษา เศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการปกครอง บทบาทและหน้าที่ที่มีอยู่เหล่านี้ครูปฏิบัติได้ด้วยความยากลำบาก และเกิดความสับสนไม่แน่ใจ จึงดูเหมือนว่าครูปฏิบัติหน้าที่ไม่เคร่งครัด และไม่แสดงบทบาทต่อชุมชนอย่างจริงจัง ทั้งนี้นอกจากจะมีหน้าที่และความรับผิดชอบต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงแล้วยังต้องประสานสัมพันธ์กับหน่วยงานอื่น ๆ ในชุมชนนั้น ๆ อีกด้วย (คุรุสภา 2528: 164)

นอกจากนี้ครูจะช่วยแก้ปัญหาสังคมได้ จะคลี่คลายปัญหาสังคมได้ดี และหลายทาง เช่น ส่งเสริมด้านสุขภาพพื้นฐาน ส่งเสริมงานอาชีพ งานเกษตรและสหกรณ์ พัฒนาโครงสร้างทางสังคมประชาธิปไตย ครูควรมีส่วนรับผิดชอบในการจัดการศึกษาให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตทั้งชีวิต สำหรับนักเรียน ชีวิตพ่อแม่ ผู้ปกครอง ทั้งประชาชนทั่วไปด้วย ครูควรมีส่วนร่วมวิเคราะห์ปัญหาสังคมชนบทด้วย ครูควรนำเอาปัญหาของชุมชนท้องถิ่นมาเป็นสาระในการเรียนการสอน และในการวัดผลการศึกษาด้วย อีกนัยหนึ่งครูควรมีบทบาทที่ชัดเจนในการดำเนินการต่อไป

1. ครูควรมีบทบาทมากขึ้นในการแพร่ข่าวสาร ความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่นักเรียนและประชาชนทั่วไป

2. ครูต้องส่งเสริมให้ประชาชนมีทักษะพื้นฐาน ทำงานให้สัมพันธ์กับความต้องการของท้องถิ่น และชุมชนด้วย
3. ครูควรมีส่วนร่วมรับผิดชอบเต็มที่ ในการฝึกผู้นำชุมชนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา ต้องสร้างระบบผู้นำในวงการศึกษาขึ้น
4. ครูควรมีโอกาสแสวงหาความสามารถและร่วมปฏิบัติการในฐานะผู้นำในวงการศึกษาในการประสานงาน กระบวนการพัฒนาชนบทอย่างจริงจัง
5. ครูควรมีส่วนร่วมในการรณรงค์ การรู้หนังสือ แบบอาสาสมัครตามที่ประเทศกำหนด
6. ครูต้องให้การศึกษาแก่พ่อแม่ด้วย
7. ครูควรแสวงหาช่องทาง และขบวนการที่พัฒนาการเรียนการสอน รวมทั้งเกณฑ์การวัดผลให้สัมพันธ์สอดคล้องกับความจำเป็นพื้นฐานของชุมชน (ถนอม มะกะจันทร์ 2528: 14-17)

จะเห็นว่า ครูในชนบทยังคงมีสถานะภาพเป็นผู้นำชุมชนอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ เพราะครูมีความสามารถเหมาะสม มีความรู้ในอันที่จะสามารถแก้ไขปัญหาในชุมชนได้ ไม่ว่าจะ เป็นปัญหาด้านใดก็ตาม โดยครูจะนำเอาความ ความสามารถ ประสบการณ์ต่าง ๆ ของครู ถ่ายทอดออกไปสู่ประชาชน ด้วยวิธีที่แตกต่างกัน และเมื่อประชาชนได้มีความรู้ ความสามารถ แล้ว สิ่งที่ประชาชนต้องการมากที่สุด ก็คือ การมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เมื่อประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีแล้ว สิ่งก็ตามมาก็คือ ชุมชนนั้น ๆ ย่อมได้รับการพัฒนาไปด้วย

การพัฒนาชุมชนโดยมุ่งเน้นที่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมของประชาชนในชุมชน ซึ่งได้มีจุดมุ่งหมายในกระบวนการพัฒนาดังกล่าวให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งจุดมุ่งหมายในกระบวนการพัฒนานี้ได้ถูกกำหนดไว้ในรูปแบบกิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมของประชาชน และเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตที่ดี 32 ประการ ตามโครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (มพชส.) จึงสรุปได้ถึงบทบาทครูมัธยมศึกษาในการที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมของประชาชน โดยแบ่งออกเป็น 5 ด้าน ดังนี้

1. ด้านการศึกษาและอาชีพ
2. ด้านสังคมและวัฒนธรรม
3. ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

4. ด้านการสาธารณสุข
5. ด้านการเมืองและการปกครอง

บทบาทครูในการพัฒนาชุมชนด้านการศึกษาและอาชีพ

บทบาทครูในการพัฒนาชุมชนด้านการศึกษาเป็นบทบาทโดยตรงที่ครูทุกคนพึงระลึกอยู่เสมอ เพราะการให้การศึกษาเป็นหน้าที่โดยตรงสำหรับคนที่มีวิชาชีนครุที่อาจกระทำได้ โดยการพยายามใช้ความรู้ความสามารถของตนเองอย่างเต็มกำลังความสามารถ และสามารถใช้วัสดุอุปกรณ์ ทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนและโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาของนักเรียน และประชาชนในชุมชน ซึ่งรวมทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับความเป็นจริง และความต้องการของชุมชนเป็นส่วนรวม หน้าที่ของครูในการจัดการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนาชุมชนเป็นดังนี้

1. จัดหลักสูตรการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียน และนอกระบบโรงเรียนให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น
2. เป็นผู้นำ และกระตุ้นประชาชนในท้องถิ่นให้เข้าใจ และมองเห็นความสำคัญของการศึกษา
3. จัดโรงเรียนให้เป็นศูนย์กลางวิชาการของชุมชน และเปิดโอกาสให้ประชาชนมาใช้ แหล่งวิชาการของโรงเรียน (ทิพานร วรณประภา 2525: 40)

นอกจากนี้ ชินตา รักษ์พลเมือง (2526: 168) ได้มีความเห็นเช่นเดียวกันในการจัดการศึกษาเพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชน ซึ่งครูอาจทำได้ดังนี้ คือ

1. จัดหลักสูตรการเรียนการสอน พยายามเน้นหนักในด้านของปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น
2. การจัดการศึกษามุ่งให้ผู้เรียน นำความรู้ที่เรียนไปใช้ในชีวิตประจำวันจริง ๆ ได้

จะเห็นว่า การพัฒนาชุมชนด้านการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญที่ปัจจุบันยอมรับโดยทั่วกันว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคน และสามารถจัดความไม่รู้ให้หมดสิ้นไปได้ เป็นสิ่งที่ประจักษ์ว่า วงจรแห่งการต้อยพัฒนานั้นอยู่ที่ความไม่รู้ ความยากจน โรคภัยไข้เจ็บ และวงจรนี้สามารถตัดขาดลงไปได้ ก็ต้องขจัดความไม่รู้ (สมาน แสงมะลิ อ่างใน สะอาด พงอินทร์ 2527: 39) ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงของครูในการขจัดความไม่รู้ โดยการให้

การศึกษา เพราะเราถือว่ามืบทบาทสำคัญที่สุด ที่จะทำให้อโยบายการศึกษาบรรลุผลได้ หากขาดความร่วมมือจากครูแล้ว การศึกษาเพื่อการพัฒนาชุมชนชนบทย่อมไม่สามารถที่จะบรรลุเป้าหมายได้

ในด้านของบทบาทครูในการพัฒนาชุมชนด้านอาชีพนั้น นับได้ว่าการให้ความรู้ด้านอาชีพแก่ประชาชนในชนบทเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ในอันที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรให้ดีขึ้น กล่าวคือ ถ้าหากประชาชนมีอาชีพและรายได้ดีแล้วการดำรงชีวิตของประชาชนก็จะดีไปด้วย อันจะเป็นการส่งเสริมให้คุณภาพชีวิตของประชาชนดีมากขึ้นอีกหนทางหนึ่ง

ในการสอนวิชาชีพให้กับประชาชนในชุมชน โดยมีโรงเรียนเป็นศูนย์กลางบริการวิชาการแก่ชุมชน และมีครูปฏิบัติตามหน้าที่และบทบาทนั้น ๆ จึงได้มีการกำหนดให้โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นระดับตำบลในเขตชนบทมีการบริหารหลักสูตร เป็น 2 โปรแกรม คือ โปรแกรมในรูปแบบกึ่งระบบโรงเรียนเพิ่มขึ้นอีกรูปแบบหนึ่ง โดยจัดสอนวิชาสามัญเต็มตามหลักสูตรเพียงครึ่งวัน ส่วนอีกครึ่งวันให้เรียนวิชาชีพ และไปฝึกหรือช่วยประกอบอาชีพของบิดามารดา หรืออาจจัดเวลาเรียนตามความเหมาะสมกับฤดูกาลในการประกอบอาชีพของบิดามารดาหรือผู้ปกครอง

ส่วนลักษณะของวิชาชีพ จะเน้นหนักในลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ

1. อาชีพตามแนวทางอาชีพของผู้ปกครอง
2. อาชีพต่าง ๆ ที่รับยาก และวิทยากรในท้องถิ่นเกื้อหนุน
3. อาชีพต่าง ๆ ตามความต้องการ และความเป็นไปได้ในชุมชน
4. อาชีพต่าง ๆ ที่ดำเนินการในชุมชน เป็นเครือข่ายของหน่วยผลิตใหญ่

(กรมสามัญศึกษา 2532: 5)

ดังนั้นโรงเรียนมัธยมศึกษาจึงเป็นสถาบันที่สามารถให้ความรู้เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและอาชีพของนักเรียนได้ ซึ่งนับว่าโรงเรียนจะมีส่วนช่วยอย่างมากในการพัฒนากำลังคนในระดับกลาง และเตรียมคนให้ดำรงชีวิตและอยู่ในสังคมกึ่งอุตสาหกรรมนี้ได้อย่างผาสุก (สุจริตเพียรชอบ 2526: 3) ดังนั้น ครูและโรงเรียนมัธยมศึกษาจึงอาจจะให้ความช่วยเหลือ โดยการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ให้กับชุมชนในด้านอาชีพได้ดังนี้

1. จัดสหกรณ์ร้านค้า
2. จัดตลาดนัดจำหน่ายผลผลิต
3. ติดต่อแหล่งจำหน่ายผลผลิตให้กับประชาชน

4. ผลิตจัดหาหรือแนะนำแหล่งผลิตปุ๋ย เชื้อเห็ด พันธุ์ปลา
5. ให้ยืมวัสดุอุปกรณ์บางอย่างในการประกอบอาชีพ
6. จัดหน่วยสาธิตหรือบริการในโรงเรียน หรือนอกโรงเรียน เช่นบริการ

รักษาโรคสัตว์ ตอนสัตว์ เป็นต้น (เรื่อง เจริญชัย 2524: 8)

นอกจากนี้ ชนิตา รักษ์พลเมือง (2526: 170) ก็ได้มีความเห็นในการที่ครู และโรงเรียนสามารถช่วยเหลือกิจกรรมของชุมชนด้านอาชีพได้ โดย

1. ปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ และภาวะทางเศรษฐกิจของชุมชนให้ดีขึ้น โดยเผยแพร่ความรู้ความสามารถ เทคนิควิธีใหม่ ๆ ในวิชาชีพและให้การศึกษาในด้านอาชีพที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น เช่น การสอนความรู้ด้านการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ และอุตสาหกรรมในครอบครัว ฯลฯ

2. ช่วยเหลือกิจกรรมของชุมชนได้ในลักษณะของการใช้เนื้อที่บริเวณโรงเรียน เป็นที่สาธิตการเกษตร สาธิตการเลี้ยงไก่ สาธิตแปลงพืชผัก ฯลฯ

จะเห็นได้ว่า บทบาทครูในการพัฒนาชุมชนด้านอาชีพนั้น จะเกี่ยวข้องกับนักเรียน และประชาชนในท้องถิ่นโดยตรง ตั้งแต่การวางรากฐานในการเลือกอาชีพของนักเรียนไปจนถึง การฝึกฝนอาชีพให้กับนักเรียน และประชาชนโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อมก็ตาม

บทบาทครูในการพัฒนาชุมชนด้านสังคมและวัฒนธรรม

เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป สภาพการดำรงชีวิตของมนุษย์ย่อมต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ไปด้วยเพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังกล่าวจะไม่ได้เกิดสิ่งที่เราเรียกว่า "ความล้าหลังทางวัฒนธรรม" ซึ่งอาจจะมีผลเสียแก่ชุมชนและสังคมโดยรวมได้

ดังนั้นในชุมชนใดชุมชนหนึ่ง ซึ่งเปรียบได้เหมือนกับสังคมหนึ่ง ย่อมต้องมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม บทบาทและหน้าที่ของครูในการพัฒนาชุมชนที่สำคัญอีกอันหนึ่ง ก็คือ การทำหน้าที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (ชนิตา รักษ์พลเมือง 2526: 227) ซึ่งหมายความว่า ครูในฐานะผู้นำชุมชนต้องมีบทบาทสำคัญในการอบรมสั่งสอนนักเรียน จัดกิจกรรมต่าง ๆ ในอันที่จะให้ประชาชนในชุมชนได้มีความรู้ สามารถที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิถีทางการดำรงชีวิตของตนเองให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม และให้ประชาชนได้รู้จักสำนึกในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าเอาไว้

ในการพัฒนาด้านสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนที่ครูอาศัยอยู่ ครูสามารถกระทำ
ได้ โดยครูควรสำรวจและศึกษาชุมชนที่ตนเข้าไปอยู่เพื่อทราบถึงสภาพความเป็นมา ขนบ
ธรรมเนียมประเพณีและความเป็นอยู่ให้เข้าใจเสียก่อน แล้วจึงดำเนินงานพัฒนาชุมชนตามเป้าหมาย
ของโรงเรียน และความต้องการของชุมชน ดังต่อไปนี้

1. ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี และร่วมมือในการส่งเสริมแนะนำกิจกรรมทาง
ประเพณีวัฒนธรรมทั้งในและนอกระบบโรงเรียน
2. สร้างค่านิยมที่ถูกต้องแก่เยาวชน และประชาชนในท้องถิ่น
3. เป็นตัวกลางประสานงานในความคิดริเริ่ม พัฒนาสังคมในท้องถิ่น
4. การสอนจริยศึกษา ต้องเน้นในการฝึกปฏิบัติและการกระทำเป็นนิสัย
ให้แก่เด็ก (ทิพพร วรรณประภา 2525: 41)

นอกจากนี้ในการพัฒนาชุมชนด้านสังคม และวัฒนธรรม ครู และ โรงเรียนอาจ
จะจัดบริการให้แก่ชุมชนได้ดังนี้

1. ทำประวัติท้องถิ่น บุคคลสำคัญ ปุชนิยมสถาน ประเพณี นิทานและเพลง
พื้นเมือง
2. จัดนิทรรศการ นิทรรศการ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น
3. จัดบริการอุปกรณ์ในพิธีต่าง ๆ
4. จัดกิจกรรมในเทศกาลต่าง ๆ ของท้องถิ่น (เรื่อง เจริญชัย 2524: 9)

จะเห็นได้ว่า บทบาทของครูในการพัฒนาชุมชนด้านสังคมและวัฒนธรรมดังกล่าว
ครูเป็นผู้ที่จะพัฒนาความรู้ความสามารถ ทักษะ ทศนคติของประชาชน ให้เป็นคนสมัยใหม่ กล่าวที่
จะปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าโดยการวางแผนและกำหนดโครงการ
พัฒนาต่าง ๆ กระตุ้นและสนับสนุนให้ประชาชนยอมรับโครงการใหม่ ๆ และวิธีการดำเนิน
ชีวิตแบบใหม่ รวมทั้งปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ของโลกปัจจุบัน (ชิรวัดน์ นิเจนตร 2528: 121)
ซึ่งในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนด้านสังคมและวัฒนธรรมนั้น รัฐบาลได้มีความพยายามที่จะ
ปรับปรุงคุณภาพชีวิตและสังคมของชุมชนชนบทหลายรูปแบบแต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาเหล่านี้
ได้หมด หรือทำให้ปัญหาของชุมชนหมดไป ดังนั้นครูมัธยมศึกษาที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่ต้อง
รับบทบาทและหน้าที่ในการช่วยแก้ไขปัญหของชุมชนตามที่ได้กำหนดเอาไว้ในแผนการศึกษา
ศาสนาและศิลปวัฒนธรรมในแผนงานให้ความรู้พื้นฐาน เพื่อการพัฒนาของกระทรวงศึกษาธิการ
ซึ่งในการจัดการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนตั้งอยู่บนองค์ประกอบ 3 อย่าง คือ การศึกษา

เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต การศึกษาเพื่อเป็นระบบข่าวสารข้อมูล การศึกษาเพื่อเพิ่มพูนทักษะ และความรู้ความสามารถที่จำเป็น ซึ่งถ้าหากจัดและบริการให้ประชาชนได้มีโอกาสได้ศึกษาตามความจำเป็นอย่างทั่วถึง และให้บริการทั้ง 3 ลักษณะสอดคล้องสมดุลกันแล้ว ประชากรในสังคม ย่อมสามารถดำรงชีวิตได้ดีมีความสุขสอดคล้องกับสภาพของตน (กรมสามัญศึกษา 2532: คำนำ) ดังนั้นจากบทบาทครูดังกล่าว ครูจึงเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาให้มีสภาพการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมให้มีความสุขได้

บทบาทครูในการพัฒนาชุมชนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

เมื่อสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว การดำรงชีวิตของมนุษย์ให้เหมาะสมกับความจำเป็นพื้นฐานของแต่ละสังคม จึงย่อมต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ทั้งนี้เนื่องจากวิวัฒนาการทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้นในการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมและสังคม ดังนั้นเป็นสาเหตุให้มนุษย์ต้องรู้จักการปรับตัว ดันรน ขวนขวาย ให้มีความรู้ ทันท่วงที วิวัฒนาการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อให้มีการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น หรือให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพสังคมในช่วงเวลานั้น ๆ

ในโครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ได้กำหนดบทบาทและหน้าที่ของโรงเรียนมัธยมศึกษาและครูมัธยมศึกษาในการพัฒนาชุมชนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยใช้ความจำเป็นพื้นฐาน 8 ประการ และตัวชี้วัด 32 ประการ เป็นพื้นฐานต่อการพัฒนาชุมชน ซึ่งในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ส่วนมากจะเน้นไปทางด้านการศึกษาที่ทำให้ประชาชนมีผลผลิตของอาชีพ โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ (กรมสามัญศึกษา 2532: 17)

ดังนั้น บทบาทของครูในการพัฒนาชุมชนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จึงมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าบทบาทด้านอื่น ๆ เนื่องจากปัญหาหลักของประชาชนในเขตชุมชนชนบทต่างประสบปัญหาทางด้านผลิตผลทางการเกษตรตกต่ำ มีการพึ่งพาธรรมชาติมาก ทำให้เกิดปัญหาความยากจน เนื่องจากมีรายได้ต่ำ แต่การใช้จ่ายในครัวเรือนสูง (จากรัฐบาลสิมปเสนีย์ และ เอกสิทธิ์ เตชะโกศิยะวณิช 2530: บทคัดย่อ) เมื่อประชาชนมีปัญหาดังกล่าว การให้การศึกษาแก่ประชาชนจึงจะสามารถผ่อนคลายปัญหาให้ลดน้อยลงได้ โดยให้ความรู้ด้านการเกษตรใหม่ ใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ แก่ประชาชน จากสาเหตุดังกล่าว โครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมจึงได้กำหนดบทบาทโรงเรียนและครูมัธยมศึกษา ใน

การให้ความรู้แก่ประชาชนในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีโดยการจัดกิจกรรมการศึกษา กิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง หรือหลาย ๆ กิจกรรมตามความพร้อมของโรงเรียน และความต้องการ ความเหมาะสมของชุมชน เพื่อให้ประชาชนมีความเข้าใจและสามารถใช้ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมกับท้องถิ่น (กรมสามัญศึกษา 2532: 7) ซึ่งถือว่า บทบาทครูในการพัฒนาชุมชนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นบทบาทหน้าที่ใหม่ ครูยังมี บทบาทน้อยอยู่ แต่อย่างไรก็ตามบทบาทครูด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ก็นับเป็นปัจจัยที่สำคัญ อย่างหนึ่งที่จะทำให้งานพัฒนาชุมชนของประเทศบรรลุเป้าหมายได้

บทบาทครูในการพัฒนาชุมชนด้านการสาธารณสุข

ในโครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมได้กำหนด

บทบาทโรงเรียนและครูมัธยมศึกษาในการจัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนด้านการสาธารณสุข ข้อหนึ่งว่า ให้มีการพัฒนาสุขภาพอนามัย การกีฬา และนันทนาการแก่ประชาชน โดยมีการ กำหนดในความจำเป็นพื้นฐาน 8 ชนิด (จปฐ.8) ในหลายข้อ เช่น การมีอาหารบริโภคที่ดี การมีการศึกษานามัยอย่างทั่วถึง และการมีลูกไม่มาก ซึ่งก็ได้มีการจำแนกออกเป็นตัวชี้วัดต่าง ๆ เช่น ได้ดื่มน้ำสะอาด ได้รับวัคซีนครบ เป็นต้น (กรมสามัญศึกษา 2532: 7, 17) ดังนั้นครูจึง มีบทบาทอย่างมากในการส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ ด้านนี้ โดยครูสามารถปฏิบัติได้ คือ

1. ให้ความรู้พื้นฐานทางการศึกษาและสาธารณสุขที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต
2. ปลุกฝังค่านิยม และอุปนิสัยแก่นักเรียนในทางปฏิบัติ ที่จะนำไปเผยแพร่
3. จัดโครงการอาหารกลางวัน
4. จัดบริการอนามัยในโรงเรียน
5. เป็นผู้นำในการพัฒนาความสะอาดของชุมชนในโอกาสสำคัญ
6. ช่วยประสานงานกับบุคลากรและหน่วยงานทางด้านอนามัย

กับผู้ปกครองได้

(ทิพานร วรณประภา 2525: 41)

จะเห็นได้ว่า บทบาทครูในการพัฒนาชุมชนด้านการสาธารณสุข ครูจะเป็น ผู้เผยแพร่ความรู้ ความสามารถ โดยเริ่มต้นจากนักเรียน และจุดมุ่งหมายสุดท้ายที่ประชาชน การให้ความรู้ด้านสาธารณสุขดังกล่าว ครูจะต้องมีการขอความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น สถานีอนามัย โรงพยาบาล กำนันผู้ใหญ่บ้าน ในการชักชวนประชาชนให้เข้าใจถึงความ

สำคัญของการสาธารณสุข แต่บทบาทครูในด้านการสาธารณสุขอาจทำได้เพียงให้ความรู้ด้านสาธารณสุขมูลฐานแก่ประชาชน ส่วนกรณีการฉีดวัคซีนรักษาผู้ป่วย ครูอาจจะช่วยในการประสานงานได้ระหว่างสถานีอนามัย โรงพยาบาลกับชุมชน นอกจากนี้ครูและโรงเรียนยังต้องมีบทบาทในการบริการชุมชนด้านอาคารสถานที่ เช่น ห้องพยาบาล เครื่องมือเครื่องใช้หรือยาสามัญ ที่พอจะช่วยเหลือชุมชนได้

บทบาทในการพัฒนาชุมชนด้านการเมืองและการปกครอง

การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดในการพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน สำหรับในด้านการเมืองการปกครอง การศึกษามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาด้านการเมืองการปกครองตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา ดังนั้น ครูจึงมีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาประเทศทั้งในด้านการศึกษา เศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการปกครอง (คุรุสภา 2528: 164) ซึ่งต่างก็มีนักวิชาการได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับบทบาทครูในการพัฒนาชุมชนด้านการเมืองการปกครองอย่างน่าสนใจ ดังนี้

วิไล ตั้งจิตระสมคิด (2528: 36) ได้กล่าวว่า ครูควรมีบทบาทในการเสริมสร้างความคิดให้ประชาชนได้ทราบถึงบทบาทหน้าที่ สิทธิในระบอบการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เพื่อให้ประชาชนเห็นถึงความสำคัญและสำนึกในการมีส่วนร่วมต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย ตลอดจนส่งเสริมให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการปรับปรุงโรงเรียน และหมู่บ้านของตน สำหรับการทำงานร่วมกันอันจะนำไปสู่การสร้าง ความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ให้ตระหนักถึงหน้าที่ความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ

ทิพานร วรณประภา (2525: 41) ได้เสนอวิธีการที่ครูจะสามารถแก้ไข ปัญหาและพัฒนาชุมชนด้านการเมืองการปกครองไว้ดังนี้

1. เป็นผู้นำท้องถิ่นในด้านการแนะนำให้เข้าใจระบบการปกครองประชาธิปไตย
2. สอดแทรกและเสริมสร้างนักเรียนให้เรียนรู้การปกครองระบอบประชาธิปไตย
3. สอนกลไกการทำงาน และระเบียบบริหารราชการให้นักเรียนได้เรียนรู้
4. จัดกิจกรรมเสริมแก่เยาวชนในท้องถิ่นและประชาชนในเรื่องการปกครองระบอบประชาธิปไตย
5. ครู เป็นที่ปรึกษาสภาตำบล

6. ช่วยประสานงานระหว่างประชาชนกับหน่วยราชการ

นอกจากนี้ คณะอาจารย์ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา (2531: 210-211) ได้กล่าวถึง วิธีการที่ครูช่วยการพัฒนาการเมืองและการปกครองให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไป คือ

1. การให้ความรู้ความเข้าใจแก่เยาวชน และประชาชนทั่วไปในระบอบการปกครองของประเทศ โดยเฉพาะระบอบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
2. ฝึกหัดให้เยาวชนในโรงเรียนรู้จักการนำเอารูปแบบการปกครองของประเทศมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมบางอย่างในโรงเรียน เช่น การจัดตั้งสภานักเรียน การเลือกผู้นำกลุ่ม หรือการแสดงความคิดเห็นในระบอบประชาธิปไตย เป็นต้น
3. เป็นตัวแทนของรัฐบาลในการเชิญชวนให้ประชาชนไปใช้สิทธิใช้เสียงในการเลือกผู้แทนในระดับต่าง ๆ
4. สร้างค่านิยมให้แก่ประชาชนให้เห็นความสำคัญของการทำงานในระบบพรรคหรือระบบกลุ่ม
5. แนะนำประชาชนมิให้เห็นแก่อามิสสินจ้างเวลาที่มีการเลือกผู้แทนระดับต่าง ๆ

การพัฒนาชุมชนด้านการเมืองการปกครองของครูเท่าที่กล่าวมานั้นว่าเป็นบทบาทที่ต้องใช้ระยะเวลาในบางกรณี และในบางกรณีก็มีความยากง่ายปนกันไป ดังนั้น ความสมบูรณ์ของบทบาทครูในด้านนี้ จึงยังไม่อาจทำได้สมบูรณ์เต็มที่นัก แต่อย่างไรก็ตามหากครูสามารถทำให้ระบบการเลือกตั้งผู้แทนในระดับต่าง ๆ เกิดความยุติธรรมโดยการปลูกฝังที่นักเรียนหรือสามารถเปลี่ยนทัศนคติของประชาชนในการที่จะขัดขวางหนทางความเจริญของประชาธิปไตย สิ่งเหล่านี้ก็จะสามารถทำให้ผู้แทนในระดับต่าง ๆ ถูกคัดสรรมาอย่างบริสุทธิ์ยุติธรรมตามหนทางประชาธิปไตย ประเทศและการปกครองของประเทศก็จะมีความเจริญก้าวหน้ามั่นคง มีเสถียรภาพได้

ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากการวิจัยเรื่องบทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูมัธยมศึกษาโครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ยังไม่ได้มีผู้ใดทำการวิจัยไว้โดยตรง จะมีอยู่บ้างก็เกี่ยวกับการวิจัยในเรื่องการพัฒนาชุมชนที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต บทบาทครูและ

โรงเรียนมัธยมศึกษาในระดับอื่น ๆ หรืออยู่ในโครงการอื่น ๆ ซึ่งจะขอกล่าวถึงผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยสรุปดังต่อไปนี้

งานวิจัยในประเทศ

ณัฐชัย สิงหนะตร (2519: หน้า สัจจางค์ และคณะ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ทัศนคติของผู้นำท้องถิ่นต่อพัฒนาการในเขตจังหวัดอุดรธานี" ในปี 2519 ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำท้องถิ่นมีความเห็นว่า ครูควรมึบทบาทในการพัฒนาหมู่บ้านนอกเหนือจากการสอนหนังสือในโรงเรียนถึงร้อยละ 94 โดยให้เหตุผล คือ ครูเป็นผู้มีความรู้และชาวบ้านเชื่อถือ เป็นการรวมพลังผู้นำท้องถิ่นให้เข้ากับชาวบ้านได้ดี เป็นตัวอย่างของการพัฒนาที่มีอยู่ในชนบททั่วไป และครูควรใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

ทงศักดิ์ คุ่มไชนะ้า (2519: 65-67) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "กิจกรรมและปัญหาการดำเนินงาน ในโรงเรียนชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ" กลุ่มตัวอย่างเป็นครู ประชาชน และกลุ่มผู้บริหารโรงเรียนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 16 จังหวัด ผลการวิจัยสรุปได้ว่าการดำเนินงานโรงเรียนชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีกิจกรรมเน้นหนักในด้านการปรับปรุงโรงเรียนและการเรียนการสอน และด้านการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในด้านการบริการ ด้านความรู้แก่ประชาชน และปรับปรุงชุมชนมีการดำเนินงานอยู่ในระดับต่ำ ส่วนการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณี และร่วมมือกับฝ่ายอนามัย เพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับการรักษาสุขภาพอนามัย และปรับปรุงอนามัยของชุมชน สอนวิชาชีพแก่ชุมชน การให้บริการด้านอาคารสถานที่ในการจัดพิธีต่าง ๆ ยังมีการดำเนินงานอยู่ในระดับต่ำ เช่นเดียวกัน สุวรรณ เนตรยากร (2519) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ขอบเขต หน้าที่ และลักษณะงาน ครูมัธยมศึกษา" ในปี 2519 สรุปได้ว่า หน้าที่การงานของครูมัธยมนั้น ได้แก่ การสอนศรัทธาในการสอน ทำอุปกรณ์ ตรวจสอบงานของนักเรียน เข้าประชุมครู เข้ารับการอบรมความรู้ อบรมนักเรียน และร่วมมือในกิจกรรมของโรงเรียน และชุมชน

ธวัช ทันโตภาส (2521: 85-88) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "บทบาทของโรงเรียนชุมชนในประเทศไทยต่อการพัฒนาชุมชนเขตการศึกษา 12" ในปี 2521 ผลการวิจัยสรุปว่า โรงเรียนชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้เจริญทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองเป็นอย่างดี โดยมีครูและคณะกรรมการโรงเรียนชุมชน เป็นจักรกลสำคัญที่ทำให้ชุมชนเกิดความก้าวหน้า และเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางดีขึ้น เกี่ยวกับชนบทและหน้าที่นั้นปรากฏว่าผู้ดำเนินการ

ส่วนใหญ่ไม่เข้าใจในหน้าที่และบทบาทของตนเองดีพอ นอกจากนี้การปฏิบัติงานในโรงเรียนก็มีอุปสรรคเกี่ยวกับการขาดความช่วยเหลือของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ขาดความสามัคคีระหว่างผู้ดำเนินงาน ขาดความรู้ในการดำเนินการ การประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเข้าใจถึงงานที่ปฏิบัติยังไม่ดีพอ และไม่มีการติดตามผลงานที่ปฏิบัติไปแล้ว ไม่มีเจ้าหน้าที่เพียงพอและสำคัญ คือ ครูและคณะกรรมการโรงเรียนยังมีฐานะยากจน ซึ่งเป็นอุปสรรค ทำให้นโยบายการดำเนินงานและการปฏิบัติงานไม่สามารถเป็นไปตามเป้าหมายได้อย่างสมบูรณ์

สมชาย ชูชาติ (2520) ได้ศึกษา การใช้ครูในระดับมัธยมศึกษา โดยประชากรจากทุกภาคการศึกษา พบว่า

1. ในด้านการปฏิบัติงานของครู ครูส่วนใหญ่สอนตรงกับวิชาเอก มีจำนวนชั่วโมงสอนอยู่ระหว่าง 10-20 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ทำหน้าที่ครูประจำชั้น 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ทำงานด้านอื่น ๆ ที่ไม่ใช่การสอนหรืองานประจำชั้น 1-5 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ และเตรียมการสอนล่วงหน้าตลอดสัปดาห์

2. ในด้านปัญหาการใช้ครู ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาส่วนใหญ่ประสบปัญหาไม่เพียงพอ ครูมีความสามารถไม่ตรงกับวิชาที่สอน และครูไม่ชอบสอนในบางวิชา

3. ผู้บริหารและครูส่วนใหญ่มีความพอใจอยู่ในระดับปานกลาง ต่อการปฏิบัติงานของครู

4. รัฐต้องสูญเสียเงินไป เนื่องจากการลาของครู ในปีการศึกษา 2519 ถึง 12,832,280.50 หรือเฉลี่ยคนละ 372.49 บาท และโดยเฉลี่ยครูมีวันลาคนละ 5.62 วันต่อปี จากผลงานวิจัย ได้ศึกษาถึงงานของครูมัธยม ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบ สรุปได้ว่ามี 2 ลักษณะ คือ

1. งานสอน ครูมัธยมส่วนใหญ่จะรับผิดชอบด้านการสอน โดยเฉลี่ยประมาณ 18-20 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ และขนาดโรงเรียนจะมีผลต่อจำนวนชั่วโมงสอน กล่าวคือ ครูในโรงเรียนขนาดเล็ก จะมีอัตราชั่วโมงสอนมากกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่

2. งานอื่น ๆ ครูมัธยมจะต้องรับผิดชอบงานด้านอื่น ๆ นอกเหนือจากการสอน โดยเฉลี่ย 10 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ได้แก่ งานปกครอง ธุรการ แนะนำ กิจกรรมเสริมหลักสูตร การเข้าร่วมประชุมอบรม และการร่วมมือกับกิจกรรมของชุมชน

ปี พ.ศ. 2523 วรณี ทองดี (2523: ก-ข) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ศึกษาเปรียบเทียบถึงปัญหาและอุปสรรค ในการทำงานของบุคลากรในโรงเรียน มพช. รุ่นที่ 1, 2, 3

เกี่ยวกับการใช้โรงเรียนเพื่อพัฒนาชุมชน" ผลการศึกษาพบว่า บุคลากรของโรงเรียน มพช. ทั้ง 3 รุ่น มีทัศนคติที่ดีต่องานพัฒนาชุมชน โรงเรียนได้รับความร่วมมือจากบุคลากรในโรงเรียน และหน่วยงานของรัฐ องค์กรเอกชนเป็นอย่างดี ในการพัฒนาชุมชน โรงเรียนมีความสัมพันธ์ และได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนเป็นอย่างดี ในการจัดกิจกรรมเพื่อชุมชน และในกิจกรรมที่เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน กับคนในชุมชน ที่โรงเรียนจัดเพื่อพัฒนาชุมชน ได้แก่ กิจกรรมด้านขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม กิจกรรมด้านเกษตรกรรม และอาชีพอื่น ๆ ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนของโรงเรียน คือ ปัญหาด้านงบประมาณ การขาดอัตรากำลังคน และขาดวัสดุอุปกรณ์ ที่จะมาสนับสนุนงานในโครงการเพื่อพัฒนาชุมชน ของโรงเรียนให้ดำเนินไปได้อย่างคล่องตัว

ในปีเดียวกัน พ.ศ. 2523 ปรีชา นิพนธ์วิทยา (2523: 93-101) ได้ทำการ "สำรวจความคิดเห็นของครูใหญ่ และคณะกรรมการโรงเรียนชุมชนต่อการดำเนินงานของโรงเรียนชุมชน ในเขตการศึกษา 1" พบว่า การดำเนินงานของโรงเรียนชุมชนในเขตการศึกษา 1 นั้นมีปัญหาเกี่ยวกับการขาดแคลนงบประมาณ การขาดแคลนเครื่องมือสำหรับสอนวิชาชีพ ขาดครูที่มีความรู้ในการสอนวิชาชีพ ครูผู้สอนขาดความรู้ในการปรับปรุงและใช้หลักสูตรการสอน ขาดความร่วมมือและประสานงานกับหน่วยงานราชการอื่น ๆ และที่สำคัญ ผู้ดำเนินงานในโรงเรียนชุมชน ไม่เข้าใจหลักการดำเนินงานของโรงเรียนชุมชนที่ถูกต้อง และครูส่วนใหญ่พักอยู่นอกเขตชุมชน ทำให้มีปัญหาเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีกับชุมชน เนื่องจากต้องรีบกลับบ้านหลังโรงเรียนเลิก

พ.ศ. 2525 สัจด์ มิกกิตติ (2525: 61-68) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การบริการชุมชนของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในจังหวัดเชียงราย" กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริหาร ครู เกษตรกร และผู้ที่ไม่ใช่เกษตรกร ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหาร ครู เกษตรกร และผู้ที่ไม่ใช่เกษตรกร มีความต้องการต่อการบริการชุมชนของโรงเรียนมัธยมศึกษาในด้านต่าง ๆ ดังนี้ ด้านวิชาการ ครูมีความต้องการในระดับมากที่สุด ส่วนผู้บริหาร เกษตรกร และผู้ที่ไม่ใช่เกษตรกร มีความต้องการในระดับมาก ด้านเศรษฐกิจและอาชีพ เกษตรกรและผู้ที่ไม่ใช่เกษตรกร มีความต้องการในระดับมากที่สุด ผู้บริหารและครูมีความต้องการในระดับมาก ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านโภชนาการและอนามัย ด้านการช่วยเหลือกิจกรรมชุมชน ทุกกลุ่มตัวอย่างมีความต้องการในระดับมาก ด้านการบริการอาคารสถานที่ และวัสดุอุปกรณ์ ทุกกลุ่มตัวอย่างมีความ

ต้องการในระดับปานกลาง ส่วนปัญหาที่เกิดขึ้นมากที่สุด คือ วัสดุ อุปกรณ์ของโรงเรียนไม่เพียงพอที่จะให้บริการชุมชน

ในปีเดียวกัน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2525: 73-74) ได้ประเมินผลโครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาชนบท ซึ่งเป็นการประเมินผลระยะครึ่งโครงการ โรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง เป็นโรงเรียนในโครงการทดลอง 14 โรงเรียน และเป็นโรงเรียนนอกโครงการ 14 โรงเรียน ผลการประเมินผลด้านการจัดกิจกรรมพัฒนาชุมชน พบว่าปริมาณและคุณภาพของกิจกรรมด้านพัฒนาชุมชนในระยะเริ่มแรกนั้น โรงเรียน มพช. จัดกิจกรรมมากกว่าโรงเรียนนอกโครงการ ส่วนด้านคุณภาพของกิจกรรมพบว่า มีกิจกรรมบางด้านที่โรงเรียน มพช. จัดได้ดีกว่าโรงเรียนนอกโครงการ ได้แก่ ด้านสุขภาพอนามัย ด้านวัฒนธรรม และด้านบริการข่าวสาร ส่วนด้านความรู้ทั่วไปและอาชีพ โรงเรียนนอกโครงการจัดได้ดีกว่าโรงเรียน มพช. กิจกรรมที่ชุมชนพอใจมากที่สุด คือ กิจกรรมด้านสุขภาพอนามัย ในด้านความร่วมมือของชุมชนต่อกิจกรรมของโรงเรียนด้านพัฒนาชุมชนพบว่า ชุมชนของโรงเรียน มพช. ให้ความร่วมมือดีกว่าชุมชนของโรงเรียนนอกโครงการ ส่วนกิจกรรมที่ชุมชนของโรงเรียน มพช. ต้องการให้จัดเพิ่มมากที่สุด คือ ด้านความรู้ทั่วไปและอาชีพ โดยเฉพาะกิจกรรมการส่งเสริมการเกษตร ส่วนกิจกรรมด้านอื่น ๆ นั้น มีความต้องการรองลงมา ได้แก่ ด้านสุขภาพอนามัย และวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังพบว่าความต้องการของชุมชนในบางสิ่งเกินกำลังโรงเรียนที่จะจัดให้ได้ สำหรับปัญหาในการดำเนินงานด้านกิจกรรมพัฒนาชุมชนของโรงเรียน มพช. คือ ความไม่เข้าใจในบทบาทและหน้าที่ของโรงเรียนอย่างชัดเจน การขาดบุคลากรที่มีความรู้ในการพัฒนาชุมชน และวิชาชีพ

พ.ศ. 2526 สุมณฑา แยมเจริญ (2526: 1-2) ได้ "ศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียน มพช. กับครูโรงเรียนมัธยมในท้องที่ใกล้เคียง" ผลการวิจัยพบว่า ครูโรงเรียน มพช. และครูโรงเรียนนอกโครงการส่วนใหญ่เห็นด้วยอย่างยิ่งที่จะให้ครูเข้าร่วมงานพัฒนาชุมชนในบทบาทของการเป็นผู้ร่วมงานและผู้ประสานงานและวิธีการที่จะกระตุ้นให้ครูได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชน วิธีที่ดีที่สุดก็คือ การจัดฝึกอบรมบุคลากรของโรงเรียนให้เข้าใจ ในการทำงานพัฒนาชุมชน สำหรับบทบาทของโรงเรียนนั้น พบว่า ครูโรงเรียน มพช. และครูโรงเรียนนอกโครงการ มีความเห็นเดียวกันว่า บทบาทที่ดีที่สุดในการเข้าร่วมพัฒนาชุมชนของโรงเรียน คือ บทบาทด้านการปรับปรุงการเรียนการสอนในห้องเรียน ด้วยการจัดวางเนื้อหาวิชาที่สอนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและ

ความต้องการของชุมชน ส่วนวิธีการที่จะนำโรงเรียนเข้าร่วมงานพัฒนาชุมชนนั้น พบว่าครูโรงเรียน มพช. และครูโรงเรียนนอกโครงการ มีความคิดเห็นแตกต่างกัน คือ ครูโรงเรียน มพช. เห็นว่าวิธีที่ดีที่สุด คือ การเปิดโอกาสให้ชุมชน ใช้อาคารสถานที่ อุปกรณ์ การบริการต่าง ๆ ของโรงเรียน ขณะที่ครูนอกโครงการเห็นว่า ควรจะเป็นการจัดหลักสูตร การเรียน การสอนให้สอดคล้องกับสภาพของชุมชน

ในด้านของประสบการณ์ การเข้าร่วมพัฒนาชุมชนของครูพบว่า ครูส่วนใหญ่มีเวลาว่างสำหรับจะเข้าร่วมงานพัฒนาชุมชนน้อย ซึ่งในรอบปีการศึกษาที่ผ่านมา ครูส่วนใหญ่มีโอกาสเข้าร่วมงานเพียง 1-3 ครั้งเท่านั้น สาเหตุสำคัญเนื่องมาจาก โรงเรียนไม่มีการจัดกิจกรรมหรือโครงการด้านการพัฒนาชุมชน และครูส่วนใหญ่ขาดความรู้ประสบการณ์ในการดำเนินงาน จึงไม่มีการริเริ่มจัดทำโครงการด้านการพัฒนาชุมชนขึ้น ในด้านการสนับสนุนกิจกรรมของชุมชนนั้นพบว่า ครูโรงเรียน มพช. มีโอกาสช่วยงานในชุมชนมากกว่าครูโรงเรียนนอกโครงการด้านการมีบทบาท เป็นที่ปรึกษาการจัดกิจกรรมของชุมชน และใช้เวลาวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ ในการช่วยงานดังกล่าว ส่วนปัญหาและอุปสรรคที่พบจากการวิจัย เรียงตามลำดับความสำคัญดังนี้

1. การขาดเงินงบประมาณสนับสนุนโครงการด้านพัฒนาชุมชน
2. ปัญหาการขาดแคลน วัสดุ อุปกรณ์ที่เป็นเครื่องมือส่งเสริมการดำเนินงานตามโครงการพัฒนาชุมชน
3. ปัญหาเรื่องเวลา เนื่องจากการที่ครูมีงานประจำมากไม่สามารถเข้าร่วมปฏิบัติงานในโครงการพัฒนาชุมชนได้เต็มที่
4. การขาดความร่วมมือในการวางแผน เพื่อการประสานงานร่วมกันในการจัดทำโครงการพัฒนาชุมชน ระหว่างโรงเรียนกับหน่วยงานพัฒนาชุมชนอื่น ๆ ในท้องถิ่น
5. ขาดการวางแผนดำเนินงาน และการบริหารโครงการพัฒนาชุมชนที่แน่นอน

ในปีเดียวกัน จารุวรรณ วันณกุล (2526: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของครูโรงเรียนมัธยมระดับตำบล ที่อยู่นอกโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท เกี่ยวกับหน้าที่ของครูและโรงเรียนในการพัฒนาชุมชน" ผลการวิจัยพบว่า

1. ครูโรงเรียนมัธยมระดับตำบลส่วนใหญ่ มีความเห็นด้วยในระดับมาก เกี่ยวกับหน้าที่ของครู และโรงเรียน ในการพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจ และอาชีพ สังคมและวัฒนธรรม การศึกษาและนันทนาการ สุขภาพอนามัยและการเมืองการปกครอง และส่วนใหญ่โรงเรียนมีการปฏิบัติกิจกรรมเหล่านี้ด้วย ยกเว้นกิจกรรมในการพัฒนาด้านสังคมและวัฒนธรรม

2. ปัญหาที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนที่ครูโรงเรียนมัธยมระดับตำบล ประสบในระดับมาก คือเรื่อง

1. ความยากจนของประชาชน
2. ครูไม่มีเวลาเพียงพอและขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน

ในระดับปานกลาง คือ เรื่อง

1. ปัญหาความสนใจของประชาชนที่มีต่อการให้บริการการศึกษาของ

โรงเรียนน้อย

2. ความแตกต่างในการอ่านออกเขียนได้ของประชาชน
3. ความอ่อนแอและเจ็บป่วยจนไม่สามารถประกอบการทำงานได้
4. ขาดความรู้ความสามารถของครูผู้สอนวิชาชีพ
5. การขาดความรู้ความเข้าใจของครูเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน
6. ความสัมพันธ์ระหว่างครู และประชาชนในหมู่บ้านมีไม่เพียงพอ
7. การขาดการประสานงานของหน่วยราชการในท้องถิ่นที่มีบทบาทใน

การสนับสนุนการพัฒนาชุมชน

3. ข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนมัธยมระดับตำบล พบว่า

1. ต้องการให้มีการส่งเสริมการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้ทั่วไป และอาชีพของประชาชน ทั้งการศึกษาในระบบ และนอกระบบโรงเรียน

2. ต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชนมีการประสานงานและร่วมมือกันให้มากขึ้น

3. ต้องการให้ครูสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนให้มากขึ้น

4. ควรให้โรงเรียนมัธยมระดับตำบลเข้าเป็นโรงเรียนในโครงการมัธยม

เพื่อพัฒนาชนบท (มพช.)

ในปีเดียวกันอีก ปรชาน สุวรรณมงคล (2526: บทคัดย่อ ง-ด) ได้การทำกรวิจัยเรื่อง "การจัดองค์การเพื่อการบริหารการพัฒนาชนบทของระบบราชการไทย" โดยได้สรุปผลการศึกษาเป็นข้อ ๆ ดังนี้

1. การดำเนินงานพัฒนาชนบทที่ดำเนินงานมากกว่า 2 ทศวรรษแล้ว ขาดทิศทางที่แน่นอน การปราศจากนโยบายที่ชัดเจนแน่นอนทำให้การจัดสรรงบประมาณให้พื้นที่ชนบทไม่สอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่ และประชาชน

2. แม้ว่ารัฐบาลจะเน้นถึงความสำคัญของการพัฒนาชนบทในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 เป็นต้นมาก็ตาม ก็ยังไม่มีมีการเปลี่ยนแปลงในสาระสำคัญของโครงสร้างการบริหาร การพัฒนาชนบท ยังคงดำเนินงานโดยส่วนกลางเป็นสำคัญ ซึ่งขัดกับแนวคิดของการพัฒนาชนบทที่เน้นการส่งเสริมให้ประชาชนสามารถช่วยเหลือตนเองให้มากขึ้น โดยการกระตุ้นให้มีส่วนร่วมโดยผ่านองค์กรท้องถิ่น

3. การจัดองค์การบริหารการพัฒนาชนบท ในปัจจุบันมีลักษณะของ "การหลากหลายในรูปแบบและการปฏิบัติ" มีคณะกรรมการเหล่านี้ตั้งขึ้นมาโดยหน่วยราชการต่าง ๆ โดยไม่คำนึงถึง และไม่ยอมรับองค์กรที่มีอยู่เดิมตามกฎหมาย เป็นผลให้เกิดความหลากหลายและความซ้ำซ้อนของคณะกรรมการที่รับผิดชอบการพัฒนาชนบท แม้ว่าปัญหานี้จะได้รับการแก้ไขตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการบริหารการพัฒนาชนบท พ.ศ. 2524 แล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีประเด็นที่ต้องดำเนินการแก้ไขต่อไปอีก เพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายของนโยบาย

4. จากการประเมินโครงสร้างการบริหารการพัฒนาในระดับชาติ กระทรวง จังหวัด อำเภอ และตำบล แล้วปรากฏว่า มีข้อบกพร่องและประเด็นสำคัญหลายประการสรุปได้ดังนี้

1) ในระดับชาติ ยังขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการวางแผน การจัดสรรงบประมาณ การจัดสรรกำลังคน และขาดระบบการติดตาม และประเมินผลในระดับชาติ

2) ในระดับกระทรวง ยังขาดหน่วยงานวางแผนของกระทรวงที่เข้มแข็งพอที่จะช่วยเหลือให้รัฐมนตรีหรือปลัดกระทรวง มีบทบาทสำคัญในการจัดลำดับของแผนงาน โครงการพัฒนาของกระทรวง ตลอดจนการจัดสรรงบประมาณของกระทรวง

3) ในระดับจังหวัด หน่วยงานวางแผนจังหวัด ยังไม่อยู่ในฐานะที่จะเป็นหน่วยงานวิชาการและประสานงานโครงการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4) ในระดับอำเภอ ขาดหน่วยงานวางแผนที่จะทำหน้าที่วางแผนและประสานแผนงานโครงการพัฒนาในอำเภอ

5) ในระดับตำบล การมีส่วนร่วมของประชาชนยังมีจำกัด สภาพตำบลยังขาดสมรรถนะในการบริหาร ที่จะทำงานพัฒนา ที่ได้รับมอบหมาย ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากปัญหาทางการเมืองและการบริหารเป็นสำคัญ

ในปี 2527 เรื่อง เจริญชัย (2527: 83-86) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "โรงเรียนมัธยมศึกษากับการพัฒนาชนบท: บทบาทที่มีความมั่นคงต่อชาติ" สรุปผลการวิจัยในเรื่องปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน มีดังนี้

1. ความเห็นของอาจารย์ใหญ่ จากการตอบแบบสอบถาม อาจารย์ใหญ่ในโรงเรียน มพช. เห็นว่า การปฏิบัติตามหน้าที่และกิจกรรมที่กำหนดในระเบียบมีอุปสรรคดังนี้

1.1 ด้านบุคลากรของโรงเรียน

- ครู และอาจารย์ ทำงานไม่เต็มความสามารถ ไม่อุทิศตนไม่เสียสละเพื่อส่วนรวม

- ครู และอาจารย์ รวมทั้งผู้บริหารโรงเรียนมีการโยกย้ายเปลี่ยนแปลงตำแหน่งหน้าที่อยู่บ่อย ๆ ทำให้งานไม่ต่อเนื่องต้องฝึกคนทดแทนอยู่เสมอ

- ผู้บริหารโรงเรียน ครู และอาจารย์ บางคนยังไม่เข้าใจในอุดมการณ์ และหลักการของโครงการ จึงไม่ร่วมมือ และบางกรณีขัดขวางการปฏิบัติการกิจของโรงเรียน

- ครู อาจารย์ ทำหน้าที่สอนนักเรียนเหน็ดเหนื่อย จึงไม่อาจรับภาระเพิ่มเติมได้

- มีบุคลากรไม่เพียงพอ ที่จะทำหน้าที่เพิ่มเติม จากหน้าที่ปกติ

- บุคลากรที่มีอยู่ขาดความรู้ ความสามารถ ความชำนาญขาดเทคโนโลยีที่เหมาะสม จึงไม่สามารถช่วยเหลือประชาชนได้เท่าที่ควร

- บ้าน ครู อาจารย์ จำนวนมากอยู่ไกลโรงเรียน ไม่สะดวกที่จะระดมกำลังสอนประชาชน หรือบริการชุมชนในวันหยุดราชการได้

- ผู้บริหารโรงเรียน ขาดภาวะผู้นำที่จะชักจูงหรือแรงจูงใจในโครงการพัฒนาชุมชนต่าง ๆ ได้

1.3 ด้านปัจจัยต่าง ๆ

- ขาดเงินที่จะดำเนินงานตามโครงการของโรงเรียนการมีหน้าที่เพิ่มขึ้น ค่าใช้จ่ายของโรงเรียนที่เพิ่มขึ้น แต่งบประมาณได้เท่าเดิม
- วัสดุ อุปกรณ์ ที่จะอำนวยความสะดวก และบริการชุมชนมีน้อย ถ้าใช้ในการบริการมาก ๆ ก็จะชำรุดเสียหาย และขาดงบประมาณที่จะบำรุงรักษาและซ่อมแซม
- ยานพาหนะมีไม่เพียงพอ ที่จะออกไปบริการชุมชน ขาดเงินที่จะบำรุงรักษา ขาดค่าใช้จ่ายในการปฏิบัติหน้าที่นอกสถานที่
- ขาดวิทยากรที่จะช่วยในการดำเนินงานตามโครงการ

1.3 ปัญหาและอุปสรรคอื่น ๆ

- เวลาของโรงเรียนมีจำกัด จะทำให้เฉพาะตอนเลิกเรียนหรือในวันหยุดราชการ หรือตอนปิดเทอมเท่านั้น
- ประชาชนไม่ว่างที่จะรับบริการ เพราะมีภารกิจที่ต้องประกอบอาชีพ
- ชุมชนของโรงเรียนบางโรงเรียนกระจัดกระจาย หรือห่างไกล ไม่สะดวกที่จะให้บริการ ทั้งในและนอกโรงเรียน
- ความต้องการของประชาชนมักต่างกัน ยากที่จะจัดบริการได้ทั่วถึง
- ประชาชนยังคงอย่แต่จะรับบริการจากโรงเรียน หรือเรียกประโยชน์จากโรงเรียนเป็นส่วนใหญ่ โดยไม่ยอมช่วยตนเอง
- ประชาชนทั่วไปโดยเฉพาะผู้มีฐานะดี หรือมีความรู้ ความสามารถ ไม่ใคร่ให้ความร่วมมือในกิจกรรมของโรงเรียน
- หน่วยงานอื่น ๆ ไม่ให้ความร่วมมือ เพราะการทำงานของโรงเรียนจะไปซ้ำซ้อนกับงานของเขา
- การประสานงานบางส่วนไม่ครัดธา หรือยอมรับนับถือโรงเรียน โดยเฉพาะโรงเรียนเล็กที่จัดตั้งขึ้นใหม่
- ประชาชนมีความนับถือ เชื่อในเรื่องบางเรื่อง บางกรณีเป็นความเชื่อถือทางศาสนา ซึ่งเปลี่ยนยาก เช่น กรณีการวางแผนครอบครัว หรือเรื่องการรักษาพยาบาล เป็นต้น

- โรงเรียนไม่สามารถแก้ปัญหาให้ครบวงจรได้ เช่น โรงเรียน อาจสนับสนุนการปลูกพืชบางชนิด เมื่อได้ผลก็ไม่มีตลาด หรือถูกพ่อค้าคนกลางเอาเปรียบ
- อิทธิพล อำนาจมืด ในบางท้องที่ เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติหน้าที่ของโรงเรียนเพราะอาจให้ประโยชน์แก่ส่วนรวม แต่ขัดผลประโยชน์ของคนบางกลุ่ม
- ไม่สะดวกที่จะร่วมมือกับหน่วยงานอื่น เพราะข้อจำกัดเรื่องเวลา ซึ่งโรงเรียนจะว่างก็ต่อเมื่อโรงเรียนเลิกแล้ว หรือในวันหยุดราชการ

ปี 2528 ไพจิตร ปะบุตร และคณะ (2528: 27-32) ได้วิจัยเรื่อง "การใช้ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) เป็นเครื่องชี้วัดในการพัฒนาหมู่บ้าน ตอนที่ 1: การหารูปแบบระดับตำบล/หมู่บ้าน ในการนำ จปฐ. ไปใช้ในการพัฒนาหมู่บ้าน" ผลการวิจัยสรุปได้ว่า

1. บทบาท ครูโดยเฉพาะที่มีภูมิสำเนา หรือที่รับผิดชอบโรงเรียนที่อยู่ในหมู่บ้านมีผลต่อการรับรู้ ความตื่นตัวและความพร้อมของการร่วมมือกันพัฒนาทั้งขององค์กรชุมชน และของประชาชนในหมู่บ้าน โดยจะทำหน้าที่เป็นผู้ให้คำปรึกษา หรือแม้กระทั่งให้เกิดกิจกรรมพัฒนาชุมชน อย่างไรก็ตาม อาจเนื่องมาจากรูปแบบการวิจัยที่ใช้ครูเป็นนักวิจัยผู้ช่วยทำให้องค์กรชุมชนหรือประชาชน มาอาศัยครูเป็นตัวกลางที่จะช่วยให้คำแนะนำ เพราะคิดว่าจะได้พัฒนาให้ถูกใจราชการมากที่สุดก็เป็นได้ ในหลายหมู่บ้านครูในโรงเรียนมีบทบาทในการก่อให้เกิดกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน ทั้งนี้โดยการกำหนดให้นักเรียนไปดำเนินการพัฒนาบ้านของตนเอง และครูไปติดตามดูความก้าวหน้าและให้คำแนะนำ แต่น่าเสียดายที่ส่วนใหญ่เป็นการกระทำเพียงเพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตร หรือข้อกำหนดของกระทรวง มีครูเพียง 1 หรือ 2 โรงเรียน เท่านั้นที่ใช้เงื่อนไขของประสบการณ์การเรียนรู้ไปให้การศึกษาหรือกำหนดให้ผู้ปกครองของเด็กได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาครอบครัวตนเอง และของส่วนรวม โดยเฉพาะในเรื่องของการทำความสะอาดหมู่บ้าน และสามารถรักษาสภาพถนน หรือบริเวณบ้านให้สะอาดได้โดยอาศัยกำลังนักเรียนเป็นหลัก และแม้ว่าครูจะได้เข้าไปกระตุ้นผู้ปกครองให้ความร่วมมือและทำตาม ก็ไม่ปรากฏผลสำเร็จเท่าที่ควร แต่ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากระดับของความพยายาม วิธีการพูดคุยซักถามตลอดจนความถี่ของการติดตาม ไม่ได้ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องก็เป็นไปได้ เนื่องจากในเกือบทุกหมู่บ้านที่ทำการศึกษาดังกล่าวผ่านนักเรียน จะสามารถดำเนินการได้อย่างเข้มแข็งเพียงในช่วงแรก

2. ในการนำ จปฐ. ไปใช้ในการพัฒนาชุมชน พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงในชุมชนดังต่อไปนี้

2.1 ประชาชนได้รับการกระตุ้นมากขึ้น มีความพยายามที่จะศึกษาจากแต่ละหมู่บ้าน ทั้งโดยตรงหรือโดยผ่านตัวกลาง เช่น ครู หรือ คปต. เพื่อนำบทเรียนที่คิดว่าเหมาะสมมาดำเนินการในหมู่บ้านของตน

2.2 ประชาชนมีความรู้เกี่ยวกับปัญหาที่ใกล้ตัวมากขึ้น เกิดความตื่นตัวที่จะแก้ไขปัญหาเหล่านั้น เช่น เรื่องน้ำสะอาด สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัย

2.3 เกิดความสามัคคีในหมู่บ้านเพิ่มขึ้น เพราะต่างมุ่งที่ปรับปรุงสภาพโดยส่วนรวมของหมู่บ้าน

2.4 ระบบการติดต่อสื่อสารในหมู่บ้านใช้วิธีง่าย ๆ และเป็นการบอกกล่าวกันแบบตัวต่อตัวมากกว่า บุคคลที่เป็นหลักก็คือ ผู้นำหมู่บ้านต่าง ๆ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหรือครู และวิธีการสื่อสารให้คนจำนวนมาก ๆ ก็ใช้การประชุมประจำเดือน ดังนั้นในหมู่บ้านที่ใช้การประชุมไม่สม่ำเสมอ ประชาชนจึงตื่นตัวน้อย และทำให้การร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมการพัฒนาเป็นไปได้ไม่กว้างขวางด้วยการอาศัยตัวบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นหลักในหลายครั้งก็มีปัญหา

ปี 2529 จารุวรรณ ลิ้มปะเสณีย์ และเอกสิทธิ์ เตชะโกศิยวณิช (2529: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษาเพื่อวางแผนพัฒนาชนบทยากจน: ศึกษากรณีเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน" ผลการวิจัย พบว่า ปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่สำคัญของหมู่บ้านชนบทยากจน 6 ประการ คือ

1. ปัญหาทางกายภาพ ได้แก่ การขาดแคลนแหล่งน้ำธรรมชาติ ขาดแคลนระบบชลประทาน คลองส่งน้ำ และฝายกักเก็บน้ำ เพื่อการเกษตร หมู่บ้านจำนวนมากกว่าร้อยละ 50 ของหมู่บ้านที่ศึกษา ยังไม่ได้รับโครงการพัฒนาในด้านนี้ ทำให้เป็นพื้นที่เพาะปลูกข้าวทั้งหมด

2. เกษตรกรไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกิน การถือครองที่เป็นเจ้าของมีประมาณร้อยละ 70 ของที่ดินของหมู่บ้าน

3. ปัญหาการผลิตทางเกษตรกรรม พบว่า หมู่บ้านส่วนใหญ่มีผลผลิตข้าวหน้าฝนต่ำ : ดัชนีการผลิตข้าวเฉลี่ยต่อครัวเรือนต่ำ อัตราการพึ่งพาน้ำฝนสูง ทำให้อัตราความหนาแน่นของปัญหาความยากจน ด้านการผลิตของหมู่บ้านสูง จำนวนร้อยละ 50 ของหมู่บ้าน อยู่ระดับความยากจนมากถึงปานกลาง

4. ผลผลิตข้าวต่ำ รายได้น้อย แต่รายจ่ายเพื่อการบริโภคในครัวเรือนสูง รายได้ของครัวเรือนส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 9,000 - 12,000 บาท/ปี ซึ่งต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประชากรของภาค

5. ปัญหาการกระจายโครงการของรัฐ บางหมู่บ้านไม่ได้รับโครงการ และความล้มเหลวของบางโครงการ ผลการประเมิน พบว่า จำนวนร้อยละ 20 ของหมู่บ้านที่ศึกษายังต้องการการพัฒนาต่อไป

6. การบริหารงานพัฒนาชนบทขององค์กร มีปัญหาและยุ่งยาก ทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น

ในปีเดียวกัน สพรณี สมบัติธีระ (2529: บทคัดย่อ จ-ฉ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท สังกัดกรมสามัญศึกษา ในเขตการศึกษา 1" ผลการวิจัยสรุปได้ว่า

1. องค์กรประกอบที่ทำให้ครูโรงเรียน มพช. รู้สึกพึงพอใจในการปฏิบัติงานในระดับมากเรียงตามลำดับได้แก่ การยอมรับนับถือ ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน และผู้บังคับบัญชา และสภาพการทำงานพัฒนาชุมชน

2. องค์กรประกอบที่ทำให้ครูโรงเรียน มพช. รู้สึกพึงพอใจในการปฏิบัติงานในระดับปานกลางเรียงตามลำดับได้แก่ ความรับผิดชอบของงานพัฒนาชุมชน ลักษณะของงานพัฒนาชุมชน และความสำเร็จของงานพัฒนาชุมชน

3. องค์กรประกอบที่ทำให้ครูโรงเรียน มพช. รู้สึกพึงพอใจในการปฏิบัติงานในระดับน้อยเรียงตามลำดับได้แก่ นโยบาย และการบริหารในการพัฒนาชุมชน และความก้าวหน้าในตำแหน่งการงาน

4. ครูชาย และครูหญิง มีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนแตกต่างกันใน 6 องค์กรประกอบ คือ ลักษณะของงานพัฒนาชุมชน ความรับผิดชอบของงานพัฒนาชุมชน การได้รับการยอมรับนับถือ ความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงาน ความสำเร็จของงานพัฒนาชุมชน และความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานและผู้บังคับบัญชา

5. ครูที่มีอายุระหว่าง 20-29 ปี และอายุ 30 ปีขึ้นไป มีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนแตกต่างกันใน 3 องค์กรประกอบ คือ นโยบาย และการบริหารในการพัฒนาชุมชน การได้รับการยอมรับนับถือ และความสำเร็จของงานพัฒนาชุมชน ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน

6. ครูที่มีอายุราชการต่ำกว่า 5 ปี และมากกว่า 5 ปี มีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนแตกต่างกันใน 6 องค์ประกอบ คือ นโยบายและการบริหารในการพัฒนาชุมชน ความรับผิดชอบงานพัฒนาชุมชน การได้รับการยอมรับนับถือ ความก้าวหน้าในตำแหน่งการงาน ความสำเร็จของงานพัฒนาชุมชน และความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานและผู้บังคับบัญชา

7. ครูที่มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี และปริญญาตรีขึ้นไป มีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนแตกต่างกัน ใน 2 องค์ประกอบ คือ ลักษณะของงานพัฒนาชุมชน และความก้าวหน้าในตำแหน่งการงาน

8. ครูโสด และครูที่สมรสแล้ว มีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนแตกต่างกันใน 3 องค์ประกอบ คือ ความรับผิดชอบงานพัฒนาชุมชน ความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงาน และความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานและผู้บังคับบัญชา

9. ครูที่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดเดียวกับที่ทำงาน และครูที่มีภูมิลำเนาอยู่จังหวัดอื่น มีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานแตกต่างกันใน 4 องค์ประกอบ คือ นโยบายและการบริหารในการพัฒนาชุมชน สภาพการทำงานพัฒนาชุมชน ความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงาน และความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานและผู้บังคับบัญชา

ในปี พ.ศ. 2529 กองการประเมินผลการศึกษาสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี (2529: 15-25) ได้ประเมินผลโครงการโรงเรียน มัธยม เพื่อพัฒนาชนบทกลุ่ม 2 (มพช.2) ระยะครึ่งโครงการ ผลการประเมินสรุปได้ดังนี้

1. ในด้านบทบาทหน้าที่ของโรงเรียน มพช. ในด้านบริการชุมชน สรุปได้ว่า ความสำเร็จอยู่ในระดับปานกลาง กล่าวคือ โรงเรียนไม่ได้จัดกิจกรรมเพื่อบริการชุมชนตามสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นนั้นอย่างเต็มที่ กิจกรรมและการบริการที่โรงเรียนจัดเป็นการจัดตามระเบียบที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดไว้ด้วยหน้าที่ของโรงเรียน มพช. และจัดตามความสามารถของโรงเรียนเท่านั้น อีกประการหนึ่ง วิธีการจัดของโรงเรียนที่จัดทำเองทั้งหมดโดยประชาชนเป็นผู้รับแทนที่จะมีส่วนร่วมในการจัดด้วยนั้น เป็นวิธีการที่ไม่ถูกต้อง เพราะประชาชนไม่รู้สึกรู้ว่าตนเองมีส่วนร่วม

2. ผลการดำเนินงานโครงการ มพช.2 ในระยะครึ่งโครงการ พบว่า มีทั้งสอดคล้องและไม่สอดคล้องกับความคาดหวัง ส่วนที่สอดคล้อง คือ เป็นโครงการที่ช่วยขยายปริมาณการรับนักเรียนมัธยมศึกษาให้สูงขึ้น โรงเรียนมีความพร้อมในการจัดการเรียนการสอน และจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนมากขึ้น ส่วนที่ไม่สอดคล้องและมีผลทำให้โครงการไม่บรรลุเป้าหมายคือ

ผู้บริหารโรงเรียนบางโรงเรียนไม่เอาใจใส่ในการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการอย่างจริงจัง การใช้ทรัพยากรไม่คุ้มค่ากับที่ลงทุนไป นอกจากนี้โรงเรียน มพช.2 ส่วนหนึ่งยังไม่สามารถทำหน้าที่ของโรงเรียน มพช. 2 ครบ 3 ประการ คือ สอนและอบรมนักเรียน สอนประชาชนและบริการชุมชน แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงความจำเป็นและเร่งด่วนของการพัฒนามัธยมศึกษาของประเทศ โครงการนี้ยังมีความจำเป็นต้องดำเนินต่อไปจนสิ้นสุดโครงการ

3. ความพร้อมของการดำเนินงานโครงการ ได้แบ่งการประเมินออกเป็น 8 ด้าน คือ

3.1 ด้านงบประมาณ พบว่ามีพอเพียงที่จะใช้ดำเนินงาน แต่ในด้านระยะเวลาการใช้จ่ายเงิน พบว่าไม่เป็นตามแผน คือ ใช้เงินไม่ทันตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งต้องทำให้เสียภาระผูกพันเงินกู้มากขึ้น

3.2 การก่อสร้าง พบว่ามีพอเพียงตามแผน แต่ในความเหมาะสมหรือด้านคุณภาพของสิ่งก่อสร้าง พบว่ายังไม่ดีเท่าที่ควร โดยเฉพาะโรงฝึกงาน ที่มีวัสดุที่มีคุณภาพต่ำ ไม่มีคุณภาพในการใช้สอย

3.3 ครุภัณฑ์การศึกษา พบว่าการดำเนินการจัดซื้อ ใช้เวลาค่อนข้างช้ากว่าแผนที่กำหนดไว้ นอกจากนั้นการติดตั้งอุปกรณ์ เครื่องจักร เพื่อใช้ปฏิบัติงานในโรงเรียนยังดำเนินการไม่ทั่วถึง ส่วนด้านปริมาณเป็นไปตามแผน แต่ในด้านคุณภาพส่วนใหญ่อยู่ในเกณฑ์ดี ยกเว้นอุปกรณ์บางอย่างต้องปรับปรุง

3.4 ครุภัณฑ์ประกอบห้อง ผลการประเมินพบว่า ดำเนินการซึ่งล่าช้ากว่าที่กำหนดไว้ในแผน ส่วนในด้านปริมาณ โรงเรียน มพช. รุ่น 1 เป็นไปตามแผน แต่รุ่น 4 ช้ากว่าแผน แต่ด้านคุณภาพยังขาดข้อมูลสนับสนุน

3.5 ด้านบุคลากร พบว่าโรงเรียน มพช. 2 มีจำนวนครูทั้งหมดต่ำกว่าเป้าหมายโครงการ แสดงให้เห็นว่ามีความไม่เสมอภาคในการกระจายครูไปยังโรงเรียนต่าง ๆ และยังแสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพในการทำงานของครูที่ต่ำกว่าเกณฑ์ในบางโรงเรียนด้วย ส่วนในด้านความเหมาะสมของบุคลากร พบว่าครูโรงเรียน มพช. 2 ส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาดีกว่าเกณฑ์มาตรฐาน แต่เมื่อพิจารณาความเหมาะสมของครู จากวิชาที่สอน หรืองานที่รับผิดชอบว่าตรงกับสาขาวิชาเอกที่เรียนมา หรือผ่านการอบรมมาก่อนหรือไม่ ปรากฏว่าในสายอาชีพหมวดวิชาคหกรรม และ ช่างอุตสาหกรรม ยังมีปัญหา คือ มีครูไม่เป็นไปตามเกณฑ์มากพอควร ส่วนใน

สายสามัญที่มีปัญหา ครูไม่เข้าเกณฑ์ ได้แก่ หมวดวิชาศิลปศึกษา ดนตรี พลศึกษา ภาษาอังกฤษ โดยโรงเรียนขนาดเล็กมีปัญหามากกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่

3.6 การฝึกอบรมบุคลากร พบว่า การจัดอบรมบุคลากรเป็นไปตามแผนงานที่กำหนดไว้ แต่มีข้อเสนอแนะว่า ควรเพิ่มจำนวนวันในการอบรมให้มากกว่าเดิม และช่วงเวลาอบรมควรอยู่ในช่วงปิดเทอม ส่วนเอกสารการอบรมพบว่ามีความไม่เพียงพอต่อการนำไปปฏิบัติ นอกจากนี้ พบว่าผู้เข้าอบรมในโครงการต่าง ๆ โดยเฉพาะการอบรมครู ปรากฏว่ามีโรงเรียนบางโรงเรียนส่งบุคคลเดียวกันเข้าอบรมซ้ำกันหลายโครงการ ทำให้สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการอบรม ส่วนในด้านความคิดเห็นของผู้เข้าอบรม ที่มีต่อฝึกอบรมในโครงการต่าง ๆ พบว่าผู้เข้ารับการอบรมสามารถนำความรู้ไปใช้ปฏิบัติ และเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานในเกณฑ์ดี ส่วนการติดตามผลการอบรม พบว่าผู้เข้ารับการอบรมส่วนใหญ่ เมื่อกลับไปปฏิบัติหน้าที่ที่โรงเรียนแล้ว ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติงานตามที่อบรม ผลการปฏิบัติงานในโรงเรียนชุมชนดีขึ้น ทั้งรุ่น 1 และรุ่น 2 และมีผู้รับการอบรมส่วนหนึ่งไม่ได้รับการมอบหมายงานตามที่อบรมสาเหตุเนื่องมาจากการย้ายโรงเรียนของผู้เข้ารับการอบรม ทำให้สูญเปล่าและสิ้นเปลืองงบประมาณในการอบรม

3.7 การประสานงาน พบว่าการดำเนินงานในโครงการ มพช. 2 แตกต่างจากโครงการ มพช. 1 กล่าวคือ โครงการ มพช. 1 ส่วนกลางเป็นผู้รับผิดชอบและดำเนินการ แต่โครงการ มพช. 2 เน้นวิธีการกระจายความรับผิดชอบไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ในส่วนภูมิภาค รวมทั้งการใช้หน่วยงานปกติและบุคลากรให้ตรงกับความสามารถและประสบการณ์ โดยวิธีตั้งกรรมการเฉพาะกิจ เพื่อดำเนินการเป็นเรื่อง ๆ ไป

3.8 ปัญหาและอุปสรรคในการประสานงาน พบว่ามีการซ้ำซ้อนในการดำเนินการบางเรื่อง ความล่าช้าในการติดต่อสื่อสาร เพราะขั้นตอนในการปฏิบัติงานมีมาก และเกิดความสับสนในหน้าที่ เช่น อำนาจในการตัดสินใจ ขอบข่ายความรับผิดชอบ เป็นต้น ทำให้การดำเนินการบางขั้นตอนหยุดชะงัก หรือเกิดความล่าช้า

4. การดำเนินงาน และผลผลิตของโครงการ พบว่ามีผลในการจัดการเรียนการสอนโครงการ มพช. 2 สรุปได้ดังนี้

4.1 การจัดแผนการเรียน พบว่าโรงเรียน มพช. 2 ทั้ง 4 รุ่น ยังไม่ให้ความสำคัญสูงสุด แก่การจัดแผนการเรียน ตามความต้องการของโรงเรียน และชุมชน แต่ยังให้ความสำคัญอยู่ที่ความเหมาะสมของบุคลากรในโรงเรียน

4.2 การจัดวิชาชีพ พบว่าโรงเรียน มพช. 2 รุ่นที่ 1-2 จัดวิชาอาชีพได้ ตรงกับความต้องการของผู้ปกครอง และท้องถิ่นได้มากกว่าโรงเรียน มพช. 2 รุ่น 3-4 เล็กน้อย และนักเรียนส่วนหนึ่งต้องการให้โรงเรียนเปิดวิชาอาชีพ ประเภทช่างคหกรรม ธุรกิจ เพิ่มขึ้น ผู้ปกครองประมาณร้อยละ 30 เห็นว่า วิชาอาชีพที่โรงเรียนจัดนั้นยังไม่สามารถนำไป ประกอบอาชีพได้

4.3 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน พบว่าโรงเรียน มพช. 2 รุ่น 1-2 จัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้มากกว่าโรงเรียน มพช. รุ่น 3-4 โดยเฉพาะกิจกรรมการใช้ประโยชน์จากวิทยากร และสถานประกอบการในชุมชน และการจัดกิจกรรมในด้านการหารายได้ พิเศษ จากการปฏิบัติงาน โรงเรียนขนาดใหญ่ รุ่น 1-2 จัดกิจกรรมด้านนี้มากที่สุด ซึ่งตรงกันข้ามกับโรงเรียนขนาดใหญ่ รุ่น 3-4 ที่จัดกิจกรรมด้านนี้น้อยที่สุด

5. การจัดกิจกรรมเพื่อให้ความรู้ และให้บริการแก่ชุมชน พบว่าโรงเรียน มพช. 2 ส่วนใหญ่ได้จัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนทั้ง 5 ด้าน คือ ด้านความรู้ทั่วไปและอาชีพ ด้านสุขภาพอนามัย ด้านวัฒนธรรมประเพณี ด้านนันทนาการและด้านบริการข่าวสาร แต่เป็นการจัดที่โรงเรียนสามารถจัดได้เท่านั้น และยังมีโรงเรียนในโครงการอีกส่วนหนึ่งที่ยังไม่ได้จัดกิจกรรม และบริการชุมชน เพื่อสนองตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการที่กำหนดไว้

สำหรับวิธีการจัดกิจกรรมนั้น โรงเรียนส่วนใหญ่แต่ละรุ่น แต่ละขนาดใช้วิธีจัดทำเอง ทั้งหมด รองลงมาได้แก่ จัดทำร่วมกับชุมชน ส่วนการจัดร่วมกับหน่วยราชการอื่น ๆ นั้น ยังมีน้อย ยกเว้นกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นกระทรวงที่ดำเนินงานพัฒนาชุมชนร่วมกับโรงเรียน มพช. มากที่สุด สภาพตำบลเป็นองค์กรที่มีบทบาทในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนกับโรงเรียนมากที่สุด รองลงมาได้แก่ สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท

สำหรับความร่วมมือจากชุมชนนั้น พบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในฐานะผู้ให้การสนับสนุน ช่วยเหลือ ร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนในด้านแรงงาน ส่วนด้านการเงิน ประชาชนมีส่วนร่วมน้อยมาก หรือแทบไม่มีส่วนร่วมเลยในบางพื้นที่

กิจกรรมที่ชุมชนมีส่วนร่วมมากที่สุด ได้แก่ กิจกรรมในด้าน กีฬา วัฒนธรรม ประเพณี การอบรมให้ความรู้ และการพัฒนาหมู่บ้าน ส่วนกิจกรรมและบริการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับบริการจากโรงเรียน ได้แก่ การขอยืมวัสดุอุปกรณ์จากโรงเรียน การใช้อาคารสถานที่ของโรงเรียนในการจัดงานของชุมชนและของตนเอง สำหรับกิจกรรมและบริการที่ถือว่าเป็นประโยชน์ต่อชุมชน ได้แก่ กิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี รองลงมาได้แก่

การอบรมหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น อย่างไรก็ตาม กิจกรรมบางกิจกรรม เช่น การฝึกอบรมวิชา
ชีพในระยะสั้นด้านต่าง ๆ การสอนภาษาอังกฤษพื้นฐาน แก่ผู้ที่ทำงานในต่างประเทศ
โรงเรียนไม่สามารถจัดได้ตามความต้องการของชุมชน

ความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง และมีบาง
กิจกรรมที่ประสบความสำเร็จน้อย ได้แก่ โครงการเกษตรภายใต้การนิเทศ และโครงการ
แนะแนวการศึกษาต่อ เป็นต้น สำหรับปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาชุมชน ได้แก่ การ
ขาดแคลน บุคลากรสายอาชีพ การขาดความรู้ความเข้าใจของบุคลากรในโรงเรียนเกี่ยวกับ
บทบาทหน้าที่ของโรงเรียน มพช. รวมทั้งขาดงบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์

6. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาโรงเรียน

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาโรงเรียน ด้านการเงิน แรงงาน วัสดุ
เพื่อนำมาใช้ในการปรับปรุงอาคารสถานที่ การเรียนการสอนครุภัณฑ์ หรือระเบียบวินัยของ
นักเรียน พบว่าชุมชนมีส่วนร่วมน้อย สำหรับวิธีการดำเนินการนำชุมชนเข้ามามีส่วนในการพัฒนา
โรงเรียนนั้น โรงเรียนในโครงการส่วนใหญ่ใช้วิธีการเชิญประชาชนมาชมผลงานที่ประสบผล
สำเร็จ และให้มีบทบาทในการส่งเสริมและพัฒนาโรงเรียนในด้านต่าง ๆ รองลงมาได้แก่ การ
ที่โรงเรียนออกไปร่วมพัฒนาชุมชน และช่วยเหลือกิจกรรมชุมชนทุกด้าน เพื่อสร้างศรัทธาแก่
ประชาชน นอกจากนี้การประชาสัมพันธ์ของโรงเรียน โดยผ่านสภาตำบล สื่อมวลชน ผู้นำ
ชุมชน ก็เป็นวิธีการหนึ่งที่โรงเรียน มพช.2 ได้นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน

ในปีเดียวกัน ละเอียด กิตติยานันท์ (2529: บทคัดย่อ ง-ฉ) ได้ทำการวิจัย เรื่อง
"สภาพความเป็นอยู่ และความต้องการที่เกี่ยวกับการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวเล"
ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. สภาพความเป็นอยู่ด้านความจำเป็นพื้นฐาน และคุณภาพชีวิต พบว่า ชาวเล
ส่วนใหญ่มีสภาพความเป็นอยู่ที่ไม่เข้าเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานในปี 2529 ชาวเล
ส่วนใหญ่เห็นว่า "คุณภาพชีวิต" หมายถึง "ชีวิตที่ดี" ซึ่งประกอบด้วย การกินดี และอยู่ดี ทั้งด้าน
ร่างกาย และจิตใจ และเมื่อนำเครื่องชี้วัดความจำเป็นพื้นฐานของคนไทย มาเป็นเกณฑ์วัด
คุณภาพชีวิต ชาวเลส่วนใหญ่เห็นด้วยกับเกณฑ์ที่ใช้เป็นเครื่องชี้วัด

2. ความต้องการของชาวเลเกี่ยวกับ การศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต พบว่า
ชาวเลต้องการความรู้เกี่ยวกับการรู้หนังสือ หรือการให้อ่านออกเขียนได้มากที่สุด และต้องการ
ความรู้ในการประกอบอาชีพ ความรู้ ในเรื่องการรักษาพยาบาล และการรักษาสุขภาพอนามัย

พื้นฐาน และความรู้พื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในชุมชน เป็นอันดับรองลงมาตามลำดับ ลักษณะการศึกษาที่ชาวเลต้องการ คือ การศึกษานอกระบบโรงเรียน และวิธีการศึกษาที่ต้องการมากที่สุด คือ การให้ผู้รู้ช่วยสอนหรือแนะนำให้

3. ปัญหาเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ การพัฒนาคุณภาพชีวิต การศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต พบว่าชาวเลส่วนใหญ่ เห็นว่าปัญหาเกี่ยวกับสภาพการเป็นอยู่ และการพัฒนาคุณภาพชีวิต คือ ความยากจน การไม่รู้หนังสือ การไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง และการไม่มีส่วนใช้ ส่วนปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต คือ ปัญหาที่เกี่ยวกับการไม่รู้หนังสือ และการขาดผู้รู้มาช่วยสอนหรือแนะนำให้

ปี พ.ศ. 2530 นาย ชมไพบุลย์ (2530: บทคัดย่อ จ-ฉ) ได้ทำการวิจัย เรื่อง "การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทของกลุ่มเกษตรกร" ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มเกษตรกรเลี้ยงสัตว์อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา ยังมิได้แสดงบทบาทและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทของตนเองได้เท่าที่ควร แต่อาจกล่าวได้ว่าการที่กลุ่มสามารถดำรงอยู่ และมีกิจกรรมอย่างสืบเนื่องนั้น เป็นผลมาจากปัจจัยภายใน อันเกิดจากสายสัมพันธ์ภายในกลุ่มที่ยังมีความมุ่งหวังที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง โดยเฉพาะผู้นำที่มีบทบาทประกอบกับปัจจัยภายนอก อันได้แก่ ความสัมพันธ์กับกลุ่มเกษตรกรด้วยกัน ในระดับอำเภอ และจังหวัด และการสนับสนุนจากองค์กรเอกชนและสถาบันการศึกษา ที่มีส่วนในการส่งเสริมบางประการ อันเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความพยายามมากยิ่งขึ้น และหากกลุ่มสามารถคลี่คลายปัญหา อุปสรรค อันเกิดจากปัจจัยต่าง ๆ ลงได้ กลุ่มก็สามารถที่จะพัฒนาต่อไปได้

ในปีเดียวกัน ศิริธมา กระจาสทอง (2530: บทคัดย่อ จ-ฉ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การรับรู้บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษาในเขตพื้นที่ชนบทยากจน เขตการศึกษา 11" ผลการวิจัยพบว่า

1. ครูโรงเรียนประถมศึกษาในเขตพื้นที่ชนบทยากจนมีบทบาทในการพัฒนาชุมชน โดยเฉลี่ยระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาบทบาทในแต่ละด้าน พบว่าครูมีบทบาทมากในการพัฒนาชุมชน ด้านสังคมและวัฒนธรรมเพียงด้านเดียว ส่วนด้านอื่น ๆ คือ ด้านการสาธารณสุข ด้านการเมืองการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ พบว่าครูมีบทบาทปานกลางตามลำดับ

2. ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษาในเขตพื้นที่ชนบทยากจน ที่เป็นปัญหาระดับมาก มี 4 ข้อ เรียงตามลำดับ คือ

- 2.1 ขาดงบประมาณที่จะสนับสนุนโครงการออกไปพัฒนาชนบท และขาดวัสดุอุปกรณ์ที่เป็นเครื่องมือส่งเสริมและสนับสนุนในการฝึกอาชีพของชุมชน
- 2.2 ประชาชนมีความยากจน หรือมีรายได้น้อย
- 2.3 การจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาชุมชนไม่เหมาะสม
- 2.4 ท้องถิ่นขาดแคลนทรัพยากร เช่น แหล่งน้ำ ที่ดินที่เหมาะสมกับการเกษตร และป่าไม้

ส่วนที่เป็นปัญหาระดับปานกลางมี 7 ข้อ เรียงตามลำดับ คือ

- 2.5 ประชาชนในชุมชนมีระดับความรู้แตกต่างกัน
- 2.6 เส้นทางคมนาคมไม่สะดวก
- 2.7 ขาดความร่วมมือและสนับสนุน จากประชาชนในชุมชน ที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน
- 2.8 ประชาชนไม่สนใจต่อบริการของโรงเรียน
- 2.9 ครูมีเวลาไม่เพียงพอที่จะให้บริการแก่ประชาชน
- 2.10 การขาดการประสานงานของหน่วยราชการในการประสานแผน ประสานกิจกรรมและเวลาทำงานในการพัฒนาชุมชน
- 2.11 ขาดความรู้ความสามารถที่จะให้บริการแก่ชุมชน

3. บทบาทในการพัฒนาชุมชน โดยเฉลี่ย ครูโรงเรียนประถมศึกษาในโครงการและนอกโครงการศึกษา เพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจนแตกต่างกัน คือ ครูในโครงการมีบทบาทมากกว่าครูนอกโครงการในทุก ๆ ด้าน คือ ด้านการศึกษา เศรษฐกิจและอาชีพ สังคม และวัฒนธรรม สุขภาพอนามัย และการเมืองการปกครอง

ปี พ.ศ. 2531 วรรณเจรรีย์ ศุภชาติ (2531: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัย เรื่อง "สภาพและความต้องการการศึกษา เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน : การศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี" ผลการวิจัยสรุปได้ว่า กิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน อำเภอเกาะสมุย ที่รัฐให้บริการมากที่สุดในแต่ละด้าน คือ ด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาการรู้หนังสือ โดยกิจกรรมการศึกษาระดับประถมศึกษา ทำให้เยาวชนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สามารถอ่านเขียนภาษาไทยได้ ด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคม จริยธรรม และวัฒนธรรม โดยโรงเรียนร่วมมือกับชาวบ้าน จัดกิจกรรมประเพณีในท้องถิ่น เช่น แห่เทียน

เข้าพรรษา หรืองานประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น ด้านการศึกษาเพื่อส่งเสริมสุขภาพอนามัย และสาธารณสุข โดยโรงเรียนจัดโครงการอาหารกลางวันแก่เด็กนักเรียน ด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและอาชีพ โดยเจ้าหน้าที่เกษตรเป็นผู้จัดอบรม การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร เช่น การใช้ปุ๋ย การใช้ยาปราบศัตรูพืช ด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมในการเมืองการปกครอง โดยปลูกฝังประชาธิปไตยในโรงเรียน เช่น การเลือกตั้งหัวหน้าชั้น โดยนักเรียนเป็นผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง

ส่วนกิจกรรมที่ประชาชนต้องการมากที่สุดในแต่ละด้านดังกล่าว ได้แก่ การศึกษาระดับประถมศึกษา ที่ทำให้เยาวชนที่เรียนจบประถมศึกษาปีที่ 6 สามารถอ่านเขียนภาษาไทยได้ การให้ความรู้ถึงอันตรายของการเสพยาเสพติดแก่นักเรียน เยาวชนและประชาชนทั่วไป การให้บริการเสริมภูมิคุ้มกันโรคต่าง ๆ แก่นักเรียน เช่น โรคหัดเยอรมัน ไข้ไทฟอยด์ อหิวาตกโรค ฯลฯ โดยความร่วมมือของโรงเรียน และฝ่ายอนามัย การฝึกอบรมวิชาชีพแก่ประชาชนที่ยังว่างงาน การให้ความรู้เรื่องกฎหมายแก่ประชาชน เช่น กฎหมายเกี่ยวกับที่ดินหรืออื่น ๆ

ผลการเปรียบเทียบสภาวะและความต้องการการศึกษา เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน อำเภอเกาะสมุย จำแนกตามเขตตำบล พบว่าการให้บริการการศึกษาของรัฐทั้งในและนอกระบบโรงเรียน กับความต้องการของประชาชนแตกต่างกัน โดยระดับความต้องการของประชาชนสูงกว่าการบริการของรัฐ ในกิจกรรมส่วนใหญ่

ในปีเดียวกัน กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2531: 147-148) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การพัฒนาศึกษาวิชาชีพในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน" จากผลงานวิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะถึงรูปแบบ การจัดการศึกษาวิชาชีพ 9 รูปแบบ โดยแต่ละรูปแบบมีวัตถุประสงค์เฉพาะที่แตกต่างกัน บางรูปแบบพัฒนาคุณภาพชีวิต บางรูปแบบเพื่อเพิ่มพูนรายได้ของครอบครัว หรือเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน และบางรูปแบบเพื่อประกอบอาชีพเฉพาะรูปแบบต่าง ๆ สรุปได้ย่อ ๆ ดังนี้

1. การฝึกฝนทักษะพื้นฐานเพื่อการดำรงชีวิต เป็นรูปแบบที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ และทักษะพื้นฐานเท่าที่จำเป็นต่อการยังชีพตามมาตรฐานขั้นต่ำ จัดให้เพิ่มเติมแก่ผู้เรียนที่จบประถมศึกษาปีที่ 6 แต่ไม่ได้เรียนต่อ และอายุไม่เกิน 16 ปี จัดเป็นการศึกษาต่อเนื่องระยะสั้น เพิ่มเติมความรู้ทักษะพื้นฐาน ตลอดจนนิสัยการทำงานเป็นสำคัญ

2. การฝึกอาชีพเพื่อหารายได้ในหมู่บ้าน เป็นรูปแบบที่พัฒนาอาชีพในหมู่บ้าน เพื่อให้ผู้ประกอบอาชีพในหมู่บ้านมีรายได้เพียงพอแก่การดำรงชีพตามมาตรฐานขั้นต่ำ เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพ

3. การฝึกทักษะพื้นฐานทั่วไป สำหรับอาชีพเฉพาะอย่าง เป็นรูปแบบการฝึกอาชีพให้ผู้เรียนมีทักษะพื้นฐานของแต่ละกลุ่มอาชีพ เพื่อหาช่องทางประกอบอาชีพเฉพาะอย่างที่คุณสนใจ และเกิดทัศนคติที่ดีต่องานอาชีพนั้น ๆ อันเป็นแนวทางเริ่มต้นในการประกอบอาชีพรับจ้าง หรือประกอบอาชีพอิสระ

4. การฝึกอาชีพเพื่อรับจ้างหรือประกอบอาชีพอิสระ เป็นการฝึกอาชีพให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างพอเพียง สามารถนำไปประกอบอาชีพอิสระหรือรับจ้างได้

5. การฝึกอาชีพเพื่อยกระดับมาตรฐานการครองชีพของตนเอง เป็นรูปแบบที่มุ่งพัฒนา และยกระดับมาตรฐานการครองชีพ ให้แก่บุคคลที่มีอาชีพอยู่แล้ว ได้มีความรู้ความสามารถในอาชีพต่าง ๆ ตียิ่งขึ้น อันจะเป็นการเพิ่มพูนรายได้แก่ตนเองและครอบครัว นอกจากนี้ยังพัฒนาอาชีพให้ผู้ที่จะเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่น เพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้นด้วย

6. การฝึกอาชีพเพื่อประกอบงานเฉพาะสิ่ง เป็นรูปแบบการฝึกอาชีพเพื่อให้ผู้เรียนได้เป็นกลุ่มสนใจได้มีความรู้ ความชำนาญในการประกอบงานเฉพาะสิ่ง สามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพในงานหัตถกรรม และอุตสาหกรรม และมีรายได้เพียงพอเพื่อการยังชีพตลอดจนสามารถสร้างงานให้กับตนเองและครอบครัวได้

7. การจัดการศึกษาเกษตรกรต่อเนื่อง สำหรับลูกเกษตรกร เป็นรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อครอบครัวเกษตรกร สำหรับครอบครัวที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่มีได้เรียนต่อ และมีที่ทำกินอยู่แล้ว เพื่อยกระดับอาชีพเกษตรกรให้ก้าวหน้าทันสมัยใช้วิธีใหม่ทางการเกษตร

8. การฝึกช่างฝีมือขั้นดี เป็นรูปแบบสำหรับการฝึกฝนให้ผู้เรียนจบ ป.6 และมีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป เป็นช่างฝีมือขั้นดีที่มีทักษะที่จะผลิตงานฝีมือได้ดีเยี่ยมมีความซาบซึ้งในคุณค่าของงาน ตลอดจนมีความสามารถในการพัฒนาฝีมือให้มีคุณภาพและมาตรฐาน

9. การพัฒนาอาชีพของชุมชน เป็นรูปแบบการพัฒนาอาชีพในระบบพึ่งพาตนเอง โดยให้ชุมชนได้มีโอกาสรวมตัวกันศึกษาปัญหา หาแนวทางการแก้ไขปัญหา และพัฒนาอาชีพของตน โดยเฉพาะให้สมาชิกได้รวมตัวกัน จัดการเป็นระบบกลุ่มเป็นสำคัญ ยิ่งไปกว่านั้นให้ผู้เรียนได้เรียนจริง จากตัวอย่างจำลองในสถานศึกษาที่ฝึกอบรม

ในปี 2533 โกลม บุญต่อ (2533: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง "บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษา ตามการรับรู้ของครูและคณะกรรมการหมู่บ้านในหมู่บ้านพัฒนาดีเด่น" ผลการวิจัยสรุปได้ว่า

1. บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษารวมทุกด้าน ครูและคณะกรรมการหมู่บ้านพัฒนาดีเด่น รับรู้ว่าครูปฏิบัติอยู่ในระดับมาก
2. ครูกับคณะกรรมการหมู่บ้านให้คะแนนการรับรู้ต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูรวมทุกด้านแตกต่างกัน โดยที่คณะกรรมการหมู่บ้านรับรู้ว่าครูมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนมากกว่าที่ครูรับรู้บทบาทของตนเอง
3. ปัญหา และอุปสรรคในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษา รวมทุกด้าน ตามการรับรู้ของครูและคณะกรรมการหมู่บ้านในหมู่บ้านพัฒนาดีเด่น อยู่ในระดับน้อย
4. ข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน ของครูโรงเรียนประถมศึกษาในหมู่บ้านพัฒนาดีเด่น คือ ควรมีการส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสมในท้องถิ่น ควรจัดอบรมสัมมนาครูในด้านการพัฒนาชุมชน รวมทั้งให้ปรับปรุงสวัสดิการของครู ควรมีการปรับปรุงระบบชลประทานในหมู่บ้าน และรัฐควรจัดสรรงบประมาณให้มากขึ้นและต่อเนื่อง

งานวิจัยต่างประเทศ

ค.ศ. 1980 ธิกปิน (Thigpin 1980: 516-A) ได้วิจัยเรื่อง "การศึกษาเปรียบเทียบหน้าที่บริการของวิทยาลัยชุมชน และโรงเรียนชุมชนใน เทนเนสซี" ในปี 1980 ผลการวิจัยพบว่า เงินทุนเป็นปัญหาใหญ่ ของโปรแกรมการบริหารการศึกษา ทั้งโรงเรียนและวิทยาลัยชุมชน ส่วนข้อเด่นเพียงเล็กน้อยของการบริการชุมชนของโรงเรียนและวิทยาลัยชุมชน ความพยายามที่จะมีกิจกรรมร่วมกัน และอาศัยซึ่งกันและกัน ของสถาบันทั้งสอง แต่โปรแกรมการบริการกลับไม่ได้ผลในชุมชน เพราะขาดทุนทรัพย์ ขาดบุคลากร และไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากชุมชนเท่าที่ควร

ปี ค.ศ. 1981 อัสการ์ (Askar 1981: 466-A) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "ความพึงพอใจในการทำงานของครูในประเทศคูเวต" ผลการวิจัยพบว่า

1. ครูมีความรู้สึกว่า ผลตอบแทนทางการเงินไม่เพียงพอและไม่เป็นธรรม
2. สภาพแวดล้อมของโรงเรียนไม่ชักนำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในอาชีพครู
3. โอกาสศึกษาต่อของครูมีน้อย

4. การมองงานสอนของสังคมอยู่ต่ำกว่าที่ครูคาดคิด
5. การร่วมมือระหว่างบ้านกับโรงเรียนมีน้อย

สรุปแล้ว ครูในประเทศคูเวต ซึ่งเลือกจากครูประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น
ตอนปลาย จำนวน 926 คน มีความพึงพอใจในการทำงาน อยู่ในระดับต่ำ

ในปี 1985 ทิวรรณ เลขะวณิช (1985: 265-277) ได้ศึกษาเรื่อง "ปัจจัยที่ส่ง
ผลกระทบต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของโรงเรียนชุมชน ระดับประถมศึกษาในประเทศไทย ปี
ค.ศ. 1972-1983" โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นครูและชาวบ้านทั้งสิ้น 377 คน โดยแยกเป็นครู
329 คน และเป็นชาวบ้าน 48 คน ผลการวิจัยพบว่า

1. งบประมาณของรัฐบาลไม่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับจำนวนโปรแกรมของโรงเรียน
หรือการที่ชาวบ้านมาเข้าร่วมโปรแกรมที่โรงเรียนจัด หรืองบประมาณ รัฐบาลไม่มีส่วนทำให้ครูคิด
ว่าโรงเรียนประสบความสำเร็จ และงบประมาณไม่มีส่วนสนับสนุนโดยตรงต่อการเข้าร่วมกิจกรรม
ของชาวบ้าน และการบริจาคเงินหรือสิ่งของ

2. มีความสัมพันธ์เล็กน้อยระหว่างงบประมาณของรัฐบาล และจำนวนโปรแกรม
ของโรงเรียนชุมชน แต่ไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญระหว่างกิจกรรมของชาวบ้านและ
โปรแกรมของโรงเรียน

3. ไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญ ระหว่างความพึงพอใจในการทำงานของครู
และจำนวนโปรแกรมของโรงเรียน แต่มีความสัมพันธ์ในทางลบระหว่างความพึงพอใจในด้าน
เงินเดือนของครูกับจำนวนคนที่เข้าร่วมโปรแกรมของโรงเรียน นั่นคือ ยิ่งมีคนมาร่วมโปรแกรม
มาก ครูยิ่งไม่พอใจในเงินเดือนที่ได้รับ

4. ไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมของครูในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่รัฐบาล และ
งบประมาณของรัฐบาล

5. ไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ของครูต่อความเป็นผู้นำของครูใหญ่ กับงบ
ประมาณของรัฐบาล หรือจำนวนโปรแกรมที่โรงเรียนจัด การอนุมัติโครงการของคณะกรรมการ
โรงเรียน บางครั้งมีอิทธิพลการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องในการให้เงินงบประมาณ

6. ในด้านความเป็นผู้นำของครูใหญ่ไม่มีผลกระทบต่อกิจกรรมของครูภายนอก
โรงเรียนในชุมชน แต่ถ้าครูใหญ่มีทักษะสถาบัน (Institutional Skills) คือ เน้นวัตถุประสงค์
ประสงค์ของโรงเรียนชุมชน แนะนำครูให้เข้าไปหาประชาชน และทดลองความคิดใหม่ ๆ ของ

ตนเองกับกลุ่มแล้ว จะทำให้ครูเพิ่มการไปติดต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลมากขึ้น และการไปติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลจะทำให้มีประวัติของผลงานที่จะไปขอเลื่อนขั้นได้

ในปี ค.ศ. 1988 ปราโมทย์ เภยจากญจน์ (1988: 412-A) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "การวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ในการบริการชุมชนของวิทยาลัยชุมชน ในรัฐอิลลินอยส์ใต้" งานวิจัยนี้ได้ศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมการบริการชุมชนของวิทยาลัยชุมชนดังกล่าว โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ ประชากร ได้แก่ ผู้บริหาร หัวหน้าภาควิชาแต่ละคณะ และตัวแทนจากชุมชน ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีความเห็นว่า การปฏิบัติงานบริการชุมชนของวิทยาลัย อยู่ในระดับเพียงพอกับความต้องการ ซึ่งสิ่งที่เพียงพอกับความต้องการของชุมชนมากที่สุด คือ การใช้วิทยาลัยเป็นศูนย์กลางในการบริการชุมชน กิจกรรมที่ควรจะมีการส่งเสริมมากที่สุด ได้แก่ กิจกรรมที่เกี่ยวกับสันตนาการ ซึ่งมีความจำเป็นมากที่สุดในการแรงค์ให้มีการริเริ่มโครงการในชุมชน เพราะเป็นความต้องการของตัวแทนของชุมชนโดยแท้จริง

2. ตำแหน่งหน้าที่การงาน ไม่ได้มีความสัมพันธ์ต่อการรับรู้ในบทบาทในกิจกรรมการบริการชุมชน ขณะที่ เพศ อายุ วุฒิการศึกษา และประสบการณ์ในการทำงาน มีความเกี่ยวเนื่องต่อการรับรู้บทบาทดังกล่าวในบางพื้นที่

3. ความแตกต่างของการรับรู้ในบทบาทดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า วิทยาลัยควรมีการดำเนินงานด้วยตนเอง เพราะว่าการร่วมมือประสานงานกันระหว่างวิทยาลัย กับหน่วยงานอื่นในการปฏิบัติงานบริการชุมชน ยังมีการซ้ำซ้อนงานกันอยู่

4. ปัญหาหลักของการบริการชุมชน คือ การขาดแคลนงบประมาณ และการขาดแคลนบุคลากรที่อุทิศตน เพื่องานบริการชุมชนอย่างแท้จริง

5. ข้อเสนอแนะ จากงานวิจัย คือ

5.1 เพิ่มงบประมาณ

5.2 ปรับปรุงแก้ไขบทบาทหน้าที่ของวิทยาลัยชุมชนให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

ในปีเดียวกัน ปีเตอร์ เดนท์ บอยส์ (Peter Dent Boyse 1988: 1964-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์บทบาทของกรรมการจัดการวิทยาลัยชุมชน ในเขตวิทยาลัยส่วนกลาง ในวิทยาลัยชุมชน วอชิงตันดีซี และในเขตวิทยาลัยท้องถิ่น วิทยาลัยชุมชน โอเรกอน

และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลลักษณะเฉพาะบุคคล ของกรรมการจัดการวิทยาลัยชุมชน การ
รับรู้ในบทบาทนั้น" ผลการวิจัยสรุปได้ว่า

1. ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความมั่นใจต่อบทบาทว่า ได้ปฏิบัติตามจุดมุ่งหมายของ
วิทยาลัยทุกประการ และสามารถประเมินผลงานของวิทยาลัยชุมชนได้
2. บทบาทของกรรมการจัดการวิทยาลัยชุมชน ต้องมีหน้าที่ในการประเมินผล เป็น
ที่ปรึกษาและสุดท้ายต้องเป็นเจ้าหน้าที่ระดับสูง
3. ต้องแสดงให้เห็นชุมชนสนใจต่อการบริการชุมชนของวิทยาลัย และให้วิทยาลัยสนใจ
ต่อชุมชนด้วย
4. ดูแลเรื่องการจัดการของวิทยาลัยในด้านการใช้จ่ายงบประมาณ หนี้สิน ถ้าไร
เพื่อให้งานของวิทยาลัยบรรลุตามเป้าหมาย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย